Gemeente Rijssen-Holten

Landschapsontwikkelingsplan
Deel 1; Gebiedsbeschrijving

BRO
Ruimte | om *in* te leven

Gemeente Rijssen-Holten

Landschapsontwikkelingsplan
Deel 1; Gebiedsbeschrijving

Opdrachtgever(s):	Gemeente Rijssen-Holten
Titel rapport:	Landschapsontwikkelingsplan Rijssen-Holten Deel 1; Gebiedsbeschrijving
Rapporttype:	Eindrapport
Rapportnummer:	210X00043.029404_3
Datum:	December 2007
Projectteam gemeente Rijssen-Holten:	S.F. Inckel, H. Hoksbergen, E. Cuijpers, J. Korenromp.
Leden klankbordgroep:	B.Buijs (Oversticht), G.Derkman (Landschap Overijssel), B. de Graaf (Provincie Overijssel), H.Teekens (Waterschap Regge en Dinkel), E.Kok (Waterschap Rijn en IJssel), S. Coomans-van Hees (Waterschap Groot Salland), E.Hagedoorn (Dienst Landelijk Gebied Overijssel), dhr.Lentelink (IVN Rijssen-Enter), C.Schagen (Platform Recreatie en Toerisme), dhr.Schuppert (Wildbeheereenheid Holten), dhr. ter Horst (Overijssels Particulier Grondbezit), dhr.Ligterink (Milieuraad), W.Steegink (Land- en Tuinbouw Organisatie LTO-Noord).
Projectteam BRO:	Margreet Zwols, Hans van Kempen, Monique van der Linden, Margriet Snaaijer.
Trefwoorden:	Rijssen-Holten, Landschapsontwikkelingsplan, Analyse.
Beknopte inhoud:	Beschrijving van de abiotische, biotische en antropogene aspecten van de gemeente Rijssen-Holten en omgeving. Tussengevoegd zijn korte beschrijvingen van relevant beleid voor Rijssen-Holten en de regio's Salland en Twente.

BRO
Ruimte | om *in* te leven

BRO Boxtel
Postbus 4
5280 AA Boxtel
Bosscheweg 107
Boxtel
T +31 (0)411 85 04 00
F +31 (0)411 85 04 01
E info@bro.nl

INHOUDSOPGAVE

1. inleiding **3**
1.1 Toelichting op de inhoud van het LOP 3
1.2 Korte schets 5
2. de ondergrond **7**
2.1 Geologie 7
2.2 Geomorfologie 9
2.3 Aardkundige waarden 11
2.4 Bodem 11
2.5 Conclusies 13
3. water **15**
3.1 Grondwater 15
3.2 Oppervlaktewater en waterwinning 19
3.3 Beleid 19
3.3.1 Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) 19
3.3.2 WB21 / Nationaal Bestuursakkoord Water (NBW) 21
3.3.3 Visie Waterschap Groot Salland 21
3.3.4 Visie Waterschap Rijn en IJssel 22
3.3.5 Visie Waterschap Regge en Dinkel 22
3.4 Conclusies 22
4. natuur **25**
4.1 Karakteristiek 25
4.2 Ecologische hoofdstructuur 27
4.3 Beleid 31
4.3.1 Natuurgebiedsplannen Zuid-Twente en Salland 31
4.3.2 Levend Paars 31
4.3.3 Natura 2000 33
4.3.4 Beleidskader Groene en Blauwe diensten 2006 35
4.3.5 Beheersvisie gemeentebossen Rijsserberg 37
4.3.6 Berm- en slootbeheer 38
4.4 Conclusies 38
5. cultuurhistorie **39**
5.1 Ontginningsgeschiedenis 39
5.2 Markegenootschappen 46
5.3 De Waerdenborch 46
5.4 Archeologie 49
5.5 Conclusies 50
6. historische erven ***51***
6.1 Transformatie op en van erven 51
6.2 Erven in Salland en Twente 52
6.3 Erfbeplanting 55
7. landschap **59**
7.1 Landschapstypen 59
7.2 Nivellering van landschappen 63
7.3 Beleid nieuwe landgoederen 65
7.4 Conclusies 66
8. landbouw **67**
8.1 Ontwikkeling agrarische sector 67
8.2 Beleid 67
8.2.1 Reconstructieplan Salland-Twente 67
8.2.2 Landinrichtingsplan Rijssen 71
9. recreatie **73**
9.1 Ontwikkeling recreatie 73
9.2 Beleid recreatienota 2005 73
10. inventarisatie landschapselementen **75**

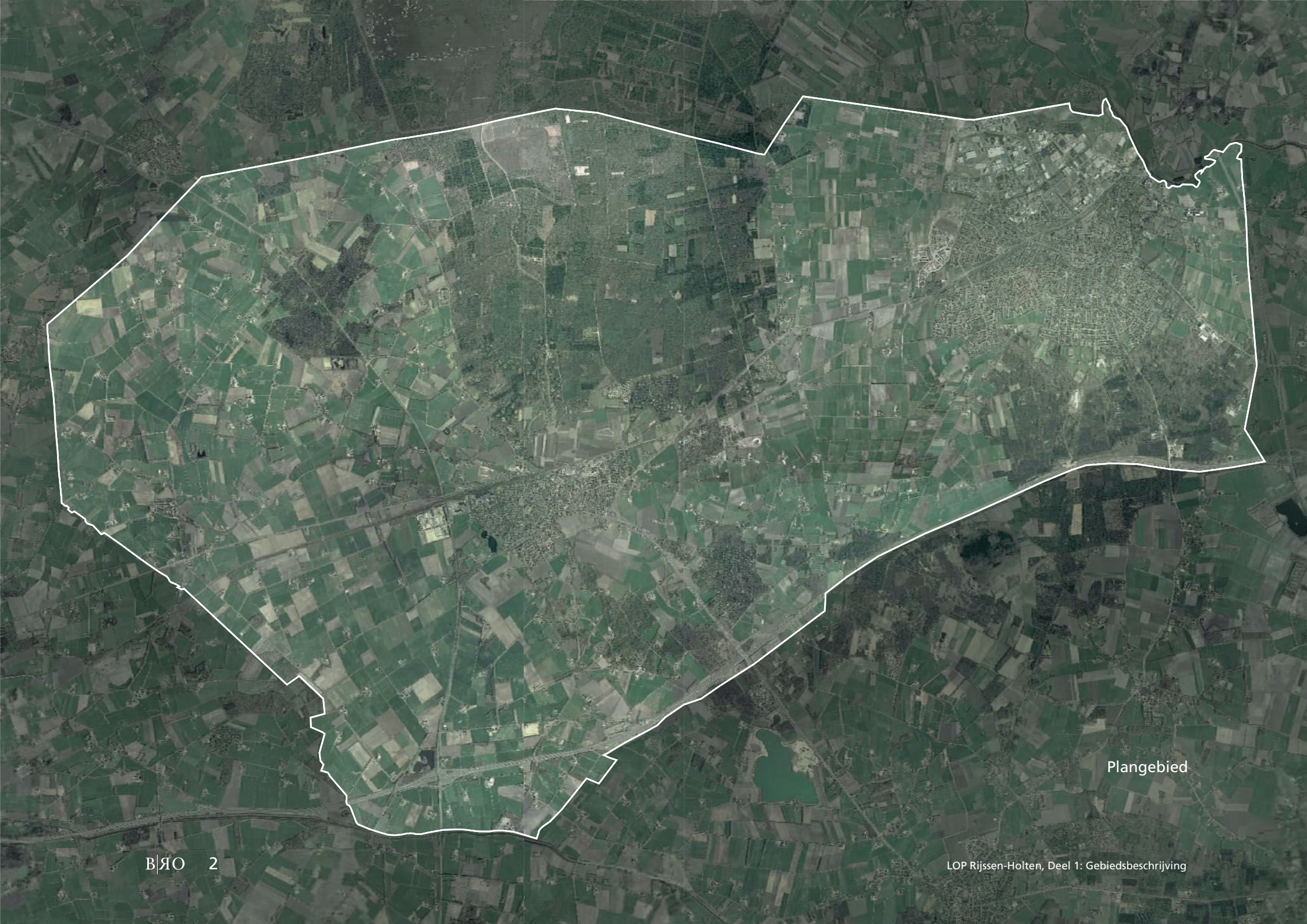
Plangebied

1. INLEIDING

1.1 Toelichting op de inhoud van het LOP

Dit LOP bestaat uit vier onderzoeksdelen, die zijn ondergebracht in drie deelrapportages met bijlagen. De vier onderzoeksdelen zijn;

- een analyse van landschap en beleid;
- een inventarisatie van de landschapselementen;
- de landschapsontwikkelingsvisie;
- een uitvoeringsplan.

De analyse, beleid en een impressie van de inventarisatie is opgenomen in dit voorliggende rapport; deel 1 van dit LOP, de gebiedsbeschrijving. De gebiedsbeschrijving hebben we gericht op de hoofdlijnen die nodig zijn om de keuzes voor de visie te onderbouwen. We streven niet naar volledigheid in technische zin (is alles benoemd) maar wel naar volledigheid in onderbouwende zin (is alle informatie die relevant is voor de keuzes in de visie benoemd). Hierbij is wezenlijk dat de basis voor dit LOP bepaald wordt door het gekozen beleidskader: de streekplan- en reconstructiezonering. Die basis, aangevuld met ander relevant beleid, stuurt de beschrijving en analyse naar een concreet en naar uitvoering zoekend niveau.

Het onderdeel van de inventarisatie van de landschapselementen in de vorm van een zeer uitgebreide database is om praktische redenen niet opgenomen in dit plan. Wel zijn enkele kaartbeelden van de inventarisatie en de samenhang van landschapselementen opgenomen in deze gebiedsbeschrijving. De inventarisatie wordt in een separate bijlage opgenomen en is meegenomen in de uitwerking van de landschapsvisie en het uitvoeringsplan.

Het tweede deel van dit LOP is de landschapsvisie. Deze landschapsvisie slaat de brug tussen de gebiedsbeschrijving en de uitvoering. In de landschapsvisie onderzoeken we de ontwikkelingsmogelijkheden aan de hand van een tweetal modellen. Met behulp van de afweging tussen modellen, de streekplan- en reconstructiezonering en de gebiedsbeschrijving komen we tot een aantal hoofdkeuzes. De keuzes en visie op hoofdlijnen zijn vervolgens vertaald naar een visie per deelgebied. De visie is beeldend weergegeven, met als doel om projecten in het uitvoeringsplan zoveel mogelijk richting te geven.

Deel 3 van het LOP bestaat uit het uitvoeringsplan. Dit deel geeft een overzicht van de belangrijkste projecten voor de komende tien jaar, die moeten bijdragen aan het realiseren van de landschapsvisie. Naast een beschrijving van de projecten wordt aandacht besteed aan de stappen die nodig zijn om het plan tot uitvoering te brengen. In dit hoofdstuk wordt inzicht gegeven in acties en actoren, in financieringsinstrumenten en maatregelen.

Dit rapport beschrijft de opbouw van het landschap in de Gemeente Rijssen-Holten en haar omgeving. De paragrafen over geologie en geomorfologie beschrijven in grote lijnen het ontstaan van het landschap van Rijssen en Holten. De overige paragrafen zijn op deze eerste paragraaf gebaseerd en bouwen daar op verder. Ter informatie zijn de verschillende onderwerpen ook aangevuld met een korte samenvatting van beleid. De samenvatting is gericht op dat deel van het beleid dat van belang is voor Rijssen-Holten en het landschapsontwikkelingsplan.

Rijssen - Bron: Cultuurhistorische @tlas Overijssel

1.2 Korte schets

De Gemeente Rijssen-Holten behoort zowel tot de regio Salland (westelijke helft) als tot de regio Twente (oostelijk helft). Een groot deel van het buitengebied van de Gemeente bestaat uit bos- en heideterreinen op de Sallandse Heuvelrug. Westelijk hiervan ligt een half gesloten landbouwgebied met enkele boskernen en daar weer westelijk van zijn de grotere open landbouwgebieden, zoals Holterbroek en Lokerbroek gesitueerd. Deze delen gaan over in het typisch Sallandse dekzandlandschap. Dit landschap kenmerkt zich door de vele beken en weteringen die in eerste instantie westwaarts stromen richting IJssel en vervolgens naar het noorden afbuigen richting Zwolle.

Ook tussen de kern Rijssen en de heuvelrug liggen open en natte gebieden. De rivier de Regge buigt met een boog van oost naar noord om Rijssen heen om vervolgens naar het noordwesten en noorden te stromen. De zuidoost grens van de Gemeente bestaat uit de uitlopers van de Rijsserberg en de natuurreservaten De Borkeld en het Elsenerveen. De Schipbeek vormt de zuidwest grens van de gemeente.

De gemeente wordt doorsneden door belangrijke infrastructuur tussen Deventer en de Twentse steden. Naast de A1 Amsterdam – Duitse Grens is dit de spoorlijn van Deventer naar Almelo en Hengelo en een hoogspanningslijn tussen Deventer en Hengelo. Belangrijke provinciale wegen in de Gemeente Rijssen-Holten zijn de weg N344 Deventer-Wierden, de N332 Raalte-Lochem, de N347 Rijssen-Nijverdal en de N350 Holten-Markelo.

De Gemeente Rijssen-Holten bestaat uit de drie woonkernen Holten, Rijssen en Dijkerhoek en een zevental gehuchten, namelijk Espelo, Neerdorp, Holterbroek, Look, Beuseberg, De Borkeld en Lichtenberg met een rijk historisch verleden.

Abiotisch landschapspatroon. Bron: DLG.

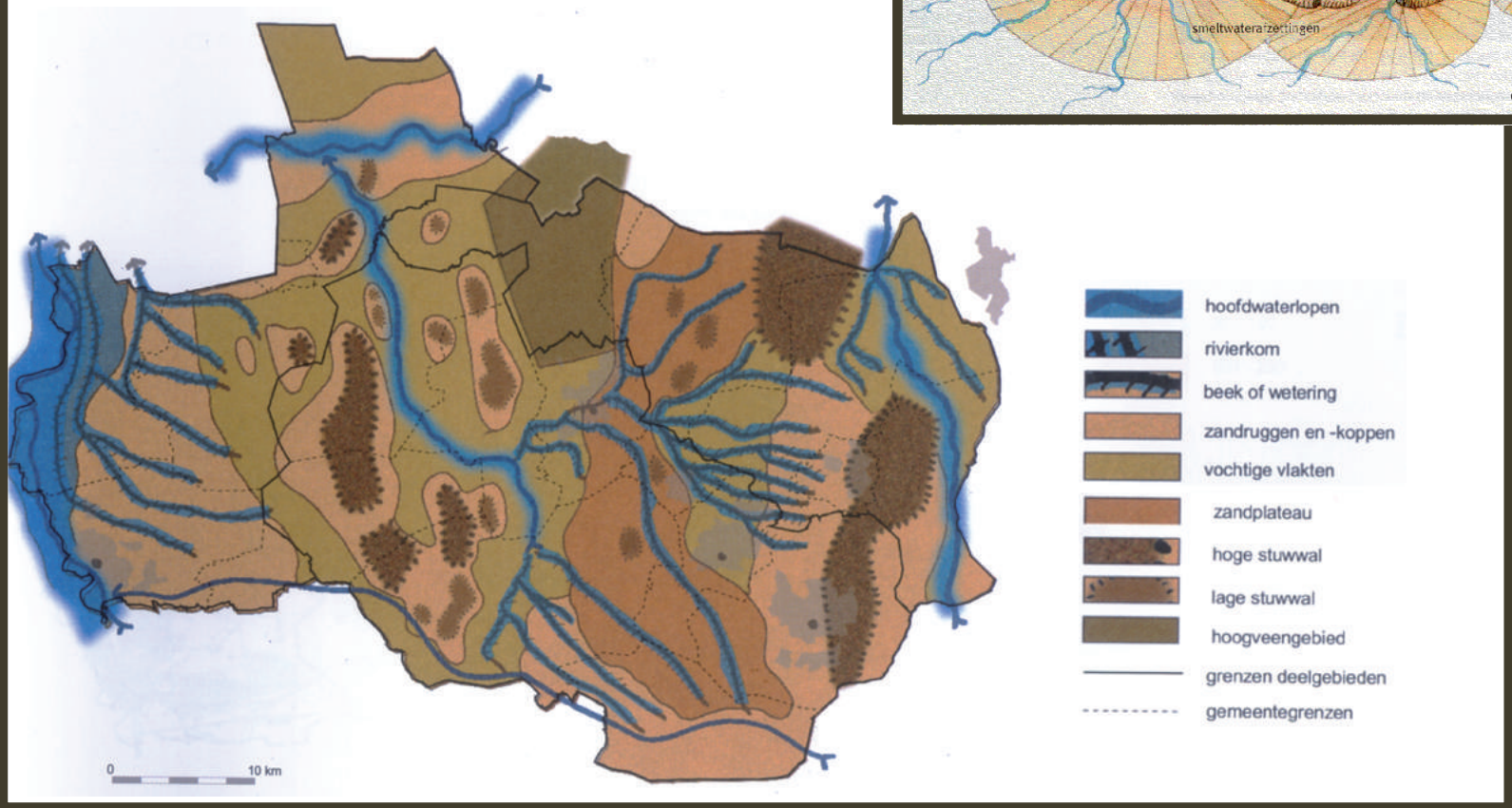

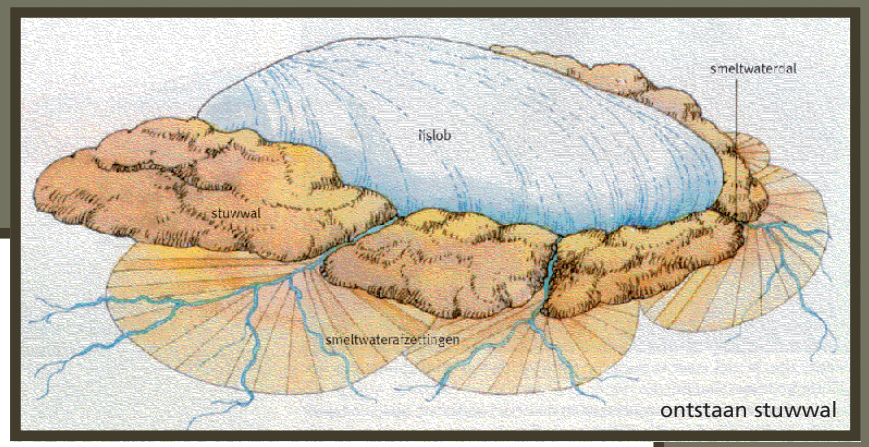

ontstaan stuwwal

2. DE ONDERGROND

2.1 Geologie

De Geologie is de wetenschap die zich bezighoudt met de opbouw van de aardkorst en de processen die zich daarin afspelen, zowel in heden als verleden. Geomorfologie is de wetenschap die de uiterlijke verschijningsvorm van het aardoppervlak en de processen die daarbij een rol spelen of hebben gespeeld, bestudeert. De processen die vanuit de aarde zelf voortkomen zoals vulkanisme of gebergtevorming zijn endogene processen. De processen die zich op of boven het aardoppervlak afspelen zoals weersinvloeden maar ook invloeden van de mens worden exogene processen genoemd.

De vorm van het aardoppervlak van Nederland is in de laatste twee miljoen jaar tot stand gekomen. De basis voor "hoog Nederland", waar Overijssel voor een groot deel toebehoort, is gevormd in het tijdsvak van het Pleistoceen (tot 10.000 jaar geleden), "laag Nederland" is merendeels in het tijdvak van het Holoceen (de afgelopen 10.000 jaar) gevormd. Tot aan deze twee miljoen jaar bestond Nederland voornamelijk nog uit zee. De kustlijn schoof heen en weer over het gehele land. Zo zijn in de bodem verschillende sedimentlagen over elkaar heen terug te vinden die, hetzij door de Noordzee, hetzij door de Rijn, Maas of Vecht zijn afgezet. Dit zette zich door tot ver in het Pleistoceen. In deze periode wisselden ijstijden zich af.

In de laatste ijstijd (380.000 – 150.000 jaar geleden) waarbij het landijs Noord Nederland bereikte is het landschap van Rijssen en Holten met haar heuvelrug gevormd. Door de enorme voorwaartse en neerwaartse druk van het ijs werd het land opgestuwd maar ook naar beneden gedrukt. Zo ontstond een zeer geaccidenteerd landschap met hoogteverschillen tot bijna 200 meter. Tussen de Veluwe en de Sallandse Heuvelrug, ten hoogte van Apeldoorn, ontstond een glaciaal bekken met een diepte van meer dan 125 meter. Het keileem dat aan de randen van de Veluwe en de Sallandse Heuvelrug nu nog dicht aan de oppervlakte komt vormde de bodem van deze glaciale bekkens.
Na de ijstijd zijn deze bekkens volgelopen met water van de Noordzee en de Rijn. In de laatste ijstijd (ruim 100.000 jaar geleden) is de ondergrond hard bevroren geraakt en veranderde het landschap in een droge poolwoestijn. De wind had vrij spel en kon grote hoeveelheden zand wegblazen en weer neerleggen. Dit zijn de Oude en Jonge Dekzanden die nu de vlakten van Overijssel vormen en waar de stuwwallen als hoogste delen boven de zandvlaktes uit steken.

Conclusie karakteristiek geologie:

- **Rijssen-Holten ligt voor een belangrijk deel op de randen van een groot bekken dat tijdens de laatste ijstijd is ontstaan. De Sallandse Heuvelrug is onderdeel van de zichtbare rand van dat bekken.**
- **Grote zandverstuivingen in de tijd na de ijstijd hebben het landschap van (o.a.) Overijssel afgevlakt en afgedekt met zand. Deze zandvlaktes worden aan weerszijden van de Sallandse Heuvelrug aangetroffen.**

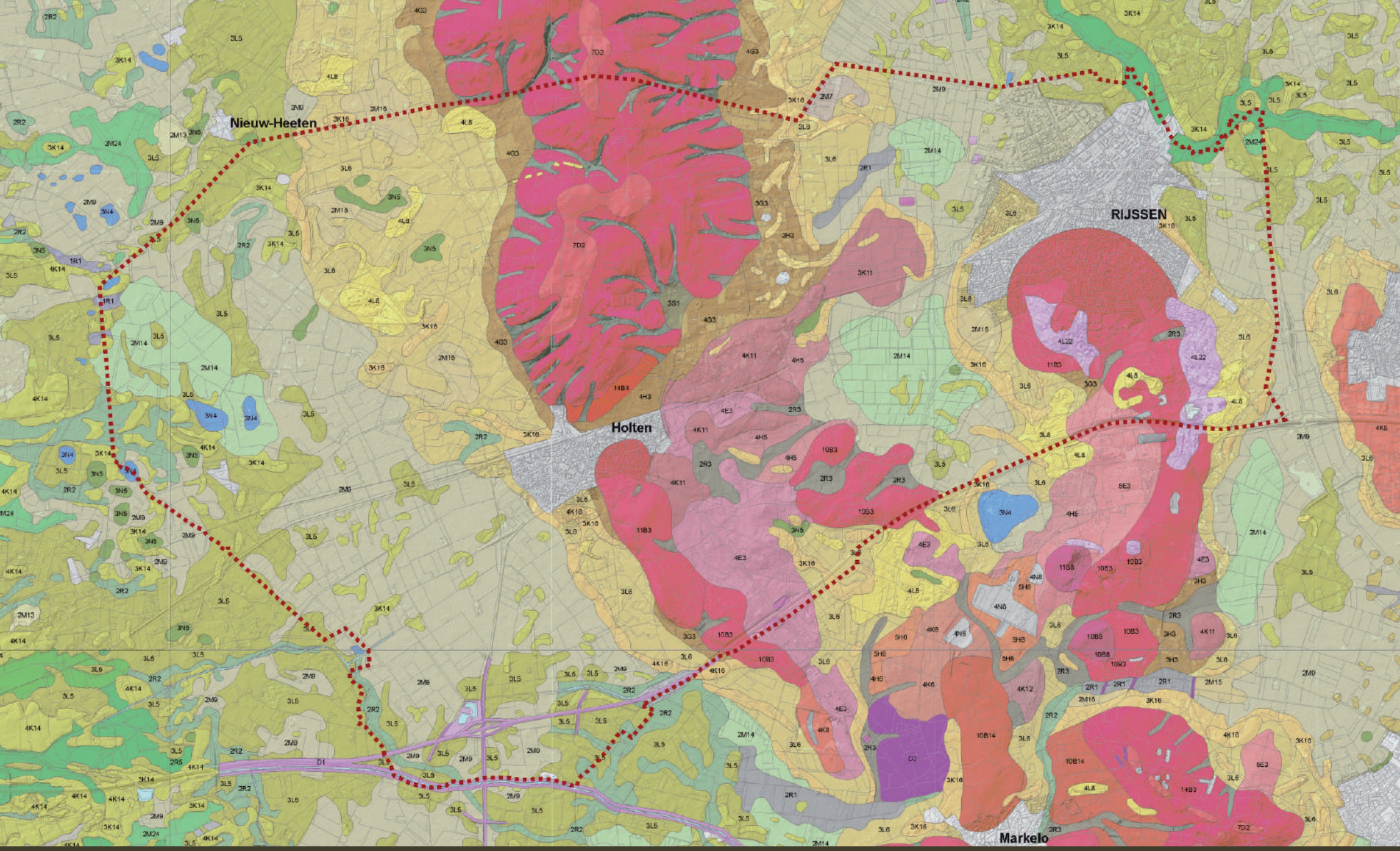

Geomorfologie

- 10B3 Hoge stuwwal
- 14B4 Hoge stuwwal bedekt met dekzand
- 1R1 Dalvormige laagte, met veen
- 2M14 Vlakte van ten dele verspoelde dekzanden
- 2M15 Gordeldekzandvlakte
- 2M24 Beekoverstromingsvlakte
- 2M7 Vlakte van sneeuwsmeltwaterafzettingen
- 2M9 Vlakte van ten dele verspoelde dekzanden
- 2R1 Dalvormige laagte, met veen
- 2R2 Dalvormige laagte, zonder veen
- 2R3 Droog dal (+/-dekzand/loss)
- 3G3 Daluitspoelingswaaier
- 3H3 Glooiing van hellingafspoelingen (+/-dekzand)
- 3K11 Lage smeltwaterheuvel
- 3K14 Dekzandrug (+/- oud bouwlanddek)
- 3K16 Gordeldekzandrug (+/-oud bouwlanddek)
- 3L5 Dekzandruggen (+/- oud bouwlanddek)
- 3L6 Gordeldekzandwelvingen (+/- oud bouwlanddek)
- 3L8 Lage landduinen + bijbehorende vlakten/laagten
- 3N4 Laagte zonder randwal, moerassig
- 3N5 Laagte zonder randwal, niet moerassig
- 3S1 Droog dal, trechtervormig
- 4E3 Smeltwaterterras (Kame), zwak-matig golvend
- 4G3 Daluitspoelingswaaier
- 4H3 Glooiing van hellingafspoelingen (+/- dekzand)
- 4H5 Grondmoreneglooiing of smeltwaterglooiing
- 4K11 Lage smeltwaterheuvel
- 4K14 Dekzandrug (+/- oud bouwlanddek)
- 4K16 Gordeldekzandrug (+/- oud bouwlanddek)
- 4L8 Lage landduinen + bijbehorende vlakten/laagten
- 7D2 Stuwwalplateau

2.2 Geomorfologie

Met de huidige vorm van het aardoppervlak wordt de opbouw van de ondergrond beschreven zoals deze nu in de Gemeente Rijssen-Holten bestaat. De Gemeente Rijssen-Holten heeft dankzij de ijstijden een zeer gevarieerde ondergrond gekregen en daarmee ook een gevarieerd landschapsbeeld. De ondergrond bestaat uit een gedeelte van de Sallandse Heuvelrug, een stuwwallencomplex, dat doorsneden is met kleine beken. De Holterberg, Beuseberg en Rijsserberg maken deel uit van het stuwwallencomplex. De hoogte van de Holterberg is ca. 60 m boven NAP en de hoogte van de Rijsserberg is ca. 30 m. boven NAP.

Aan de oostelijke voet van de stuwwal zijn door de wind zandruggen temidden van zandvlaktes afgezet. De dekzandruggen liggen op de overgang van hoog naar laag. Aan de oostzijde van de Holterberg is langs de Ligtenbergerweg een dergelijke kleine rug (gordeldekzandrug) te vinden. In deze zone stroomt grondwater van de helling van de stuwwal naar het lager gelegen venige gebied (Ligtenbergerveld, De Leiding, Overtoom, etc.) en zorgt hier voor veel kwel. Deze zone wordt in de aardkunde ook wel de glooiing van hellingsafspoelingen genoemd.

Een andere reliëfvorm binnen de gemeente wordt gevormd door de enken rondom Holten. Het gaat hier om de Holter- en Lokerenk. Deze hogere gronden zijn uitlopers van het stuwwallencomplex en werden van oudsher gebruikt als bouwland. De Rijsser enk is een zelfde uitloper en is inmiddels onderdeel van de bebouwde kom van Rijssen geworden.

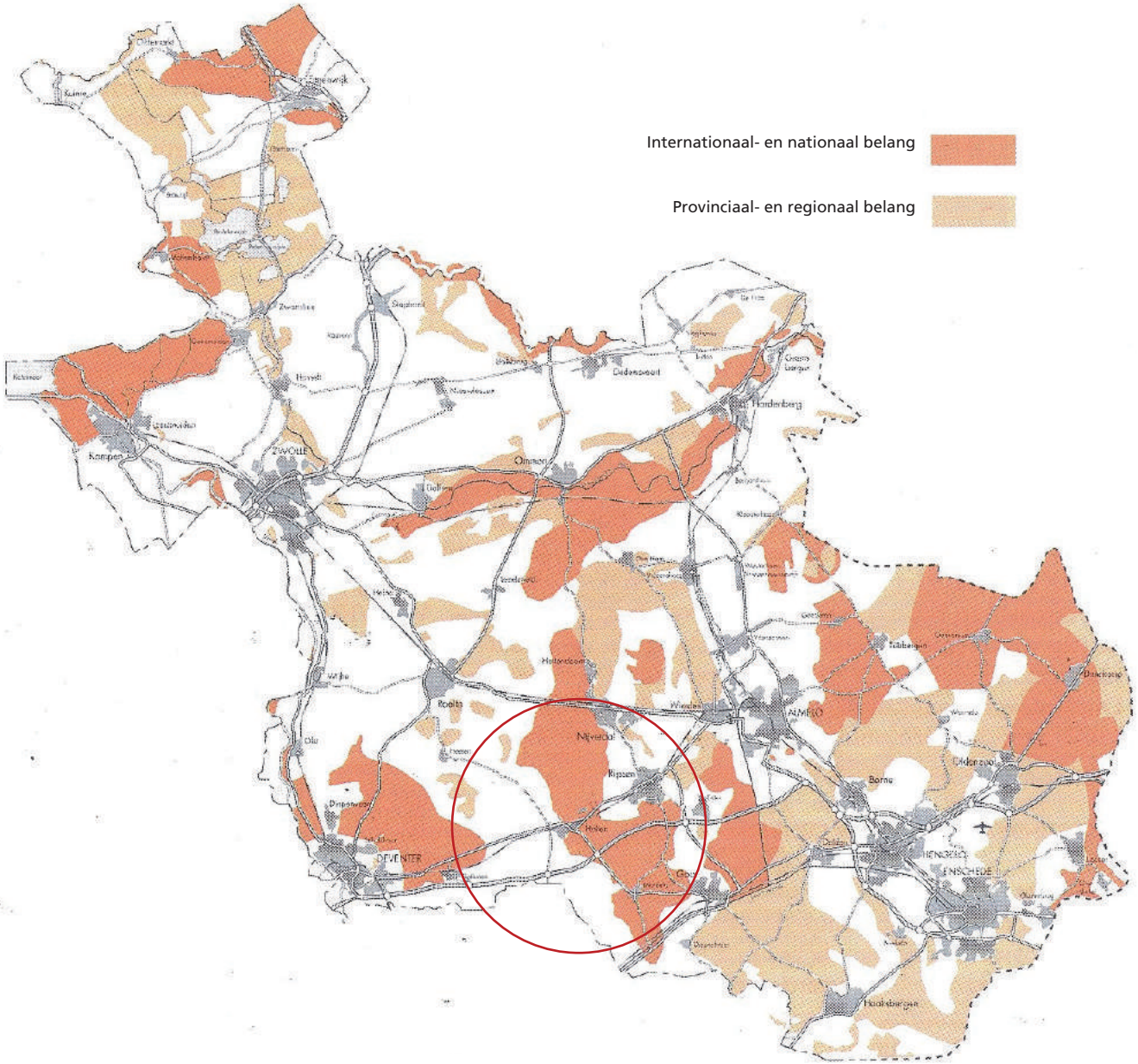

Aardkundig waardevolle gebieden

Bron: Streekplan Overijssel 2000+, Provincie Overijssel.

De gebieden bij Espelo Neerdorp en Dijkerhoek zijn vergelijkbaar met de gebieden die ten noorden van de gemeente liggen en eveneens ten westen van de stuwwal zijn gesitueerd (Haarle, Heeten en Schoonheeten bij Raalte). Het zijn de bovenstroomse gebieden van de weteringen die allemaal richting Salland en de IJssel stromen. Het betreft een vlak terrein met dekzandkoppen waarop nederzettingen ontstaan. Door het graven van de wetering zijn de nattere delen vanuit deze nederzettingen in cultuur gebracht. Een lappendeken van ongerichte verkavelingen is het huidig resultaat. Het Holterbroek is veel rationeler verkaveld en lijkt daarom meer op de broekgebieden aan de oostzijde van de stuwwal, zoals de veel nattere Overtoom of De Leiding.

De oostrand van de Gemeente Rijssen-Holten wordt gekenmerkt door het Reggedal. Of echt gesproken kan worden van een rivierdal is de vraag. De Regge ligt op ongeveer dezelfde hoogte als de aansluitende Broekgebieden. Wel zijn langs de rivier vele dekzandkoppen van één a twee meter hoogte ontstaan. Enkele van deze kopjes bevinden zicht in de buurt van de Pelmolen Ter Horst en ten noorden van de Leijerweerdsdijk. Fraaie voorbeelden zijn ook te vinden bij Zuna en Notter (Zunaweg en Klokkendijk) net ten noorden van Rijssen.

Een deel van de zuidwestelijke gemeentegrens wordt gevormd door de (gekanaliseerde) Schipbeek en de Oude Schipbeek. Hierlangs liggen eveneens enkele (kleine) dekzandopduikingen.

2.3 Aardkundige waarden

Vrijwel het gehele gebied tussen Rijssen en Holten, is aangeduid als aardkundig waardevol gebied. Aardkundige waarden hebben betrekking op de zeldzaamheid en kenmerkendheid van reliëf en bodem. Onder de aardkundig waardevolle gebieden vallen de Holterberg, de Beuseberg, de Rijsserberg en de verschillende enken ten oosten en zuidoosten van Holten. Deze aardkundige waarden zijn van internationaal- en nationaal belang.

2.4 Bodem

De aardkundige waarden hangen ook samen met de bodemgesteldheid. Deze is in de Gemeente Rijssen-Holten divers te noemen en dat laat het patroon van de bodemkaart ook zien. Salland en Twente bestaan uit zandlandschappen en rivierlandschappen. Dwars door de dekzanden heen snijden de beekdalen. Hierin worden beek- en broekeerdgronden aangetroffen.

Eerdgronden bestaan uit een 'cultuurdek': een door de mens opgebrachte laag mineraalrijk, humeus materiaal van gemengd anorganische en organische samenstelling (mest, heideplaggen, bosstrooisel, bagger) die inmiddels veraard is. Afhankelijk van de plek waar dit bodemtype zich bevindt, wordt beek- broek- of bijvoorbeeld enk- als voorvoegsel gebruikt.

Enkeerdgronden worden gevonden op de Sallandse Heuvelrug, de Holterenk en Lokerenk bij Holten en het zuidelijk deel van Rijssen is gebouwd op de Rijsser enk. Door het veelvuldig opbrengen van lagen mineraalrijk en humeus materiaal liggen enken vaak wat hoger dan hun omgeving. De Lokerenk is hier een heel duidelijk voorbeeld van. Ook bij Espelo, Neerdorp, Dijkerhoek en de Borkeld zijn enkeerdgronden te vinden. De dekzandkoppen langs de Regge zijn eveneens eerdgronden.

De beekeerdgronden die in de Gemeente Rijssen-Holten gevonden worden bevinden zich langs de Regge en de westgrens van de gemeente. Het Lokerbroek bestaat eveneens uit voornamelijk beekeerdgronden, datzelfde geldt voor een groot deel van het Holterbroek en voor de randen van de Dijkermaten. Ook langs de Oude Schipbeek en Soestwetering zijn beekeerdgronden aanwezig.

De overige onderdelen van het stuwwallencomplex, de Holterberg, het gebied rondom de Ligtenbergerweg, de Rijsserberg en de Beuseberg en Zuurberg bestaan vrijwel geheel uit podzolgronden. Deze zijn vaak ontstaan onder de vroegere heidevelden of 'woeste gronden'. Het kenmerk van podzolgronden (het woord "podzol" komt uit het Russisch) is dat ze een duidelijk herkenbare inspoelingslaag hebben. Dit wordt B-horizont genoemd. De erboven gelegen A-horizont is een uitspoelingslaag die vaak lichter van kleur is doordat de donkergekleurde humus en mineralen uit de A-horizont uitgespoeld zijn.

De overige lager gelegen gronden bestaan uit meerdere bodemtypen: podzolgronden en moerige (of veenachtige) gronden in het Holterbroek, Dijkermaten en ten westen van Rijssen de Overtoom en het noordelijke deel van De Leiding (de Norkerij). Kalkloze zandgronden worden plaatselijk gevonden op de Holterberg, tussen Espelo en Neerdorp, het zuidelijke deel van de Leiding en in een boog vanaf het voormalige station Dijkerhoek via de Vletgaarsmaten tot aan de Fliermaten.

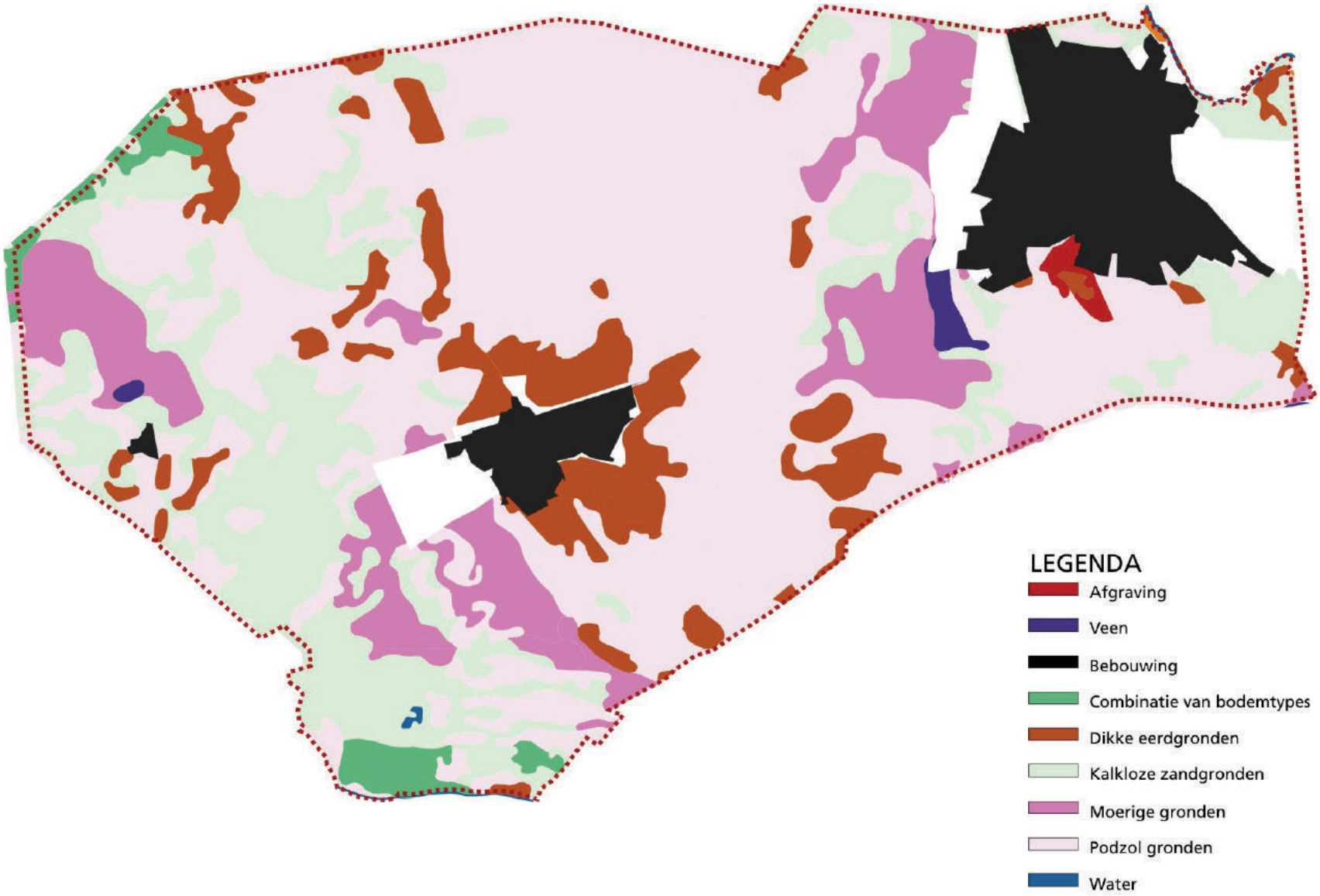
LEGENDA
Afgraving
Veen
Bebouwing
Combinatie van bodemtypes
Dikke eerdgronden
Kalkloze zandgronden
Moerige gronden
Podzol gronden
Water

Bodemkaart

Echte veengronden bevinden zich alleen rondom de rotonde van het bedrijventerrein Vletgaarsmaten, op enkele plekken in de Dijkermaten en net ten zuidwesten van de kern Rijssen. Er is sprake van een echte veengrond als meer dan de helft van de eerste 80 centimeter van de bodem bestaat uit moerig materiaal. Moerig materiaal is volgens de bodemkunde veenachtig, organisch humeus materiaal.

2.5 Conclusies

Conclusie karakteristiek geomorfologie en bodem:

- **Rijssen-Holten heeft een gevarieerde geomorfologische ondergrond en daardoor een gevarieerde verschijningsvorm.**
- **De Holterberg, Beuseberg en de Rijsserberg zijn belangrijke beeldbepalende onderdelen van het stuwwalcomplex Sallandse heuvelrug.**
- **Het gebied van de stuwwallen heeft een hoge aardkundige waarde, van internationale betekenis.**
- **Binnen Rijssen-Holten komen verspreid over het gebied dekzandruggen en –koppen voor. Meest bijzondere vorm daarvan is de gordeldekzandrug bij Ligtenberg. Zandruggen en -koppen komen in het hele zandgebied, dus ook in Salland en Twente veel voor. Ze zijn vooral van betekenis als locaties van vroege bewoning en ontginning.**
- **De bodem van Rijssen-Holten geeft nog steeds een goede afspiegeling van de landschappelijke opbouw. In de bodemsoorten zijn o.a. gebieden af te lezen waar vroege akkerbouw heeft plaatsgevonden (eerdgronden), waar natte gronden liggen (beekeerdgronden, kalkloze zandgronden, venige gronden) en waar droge gronden lang onontgonnen zijn gebleven (podzolgronden).**

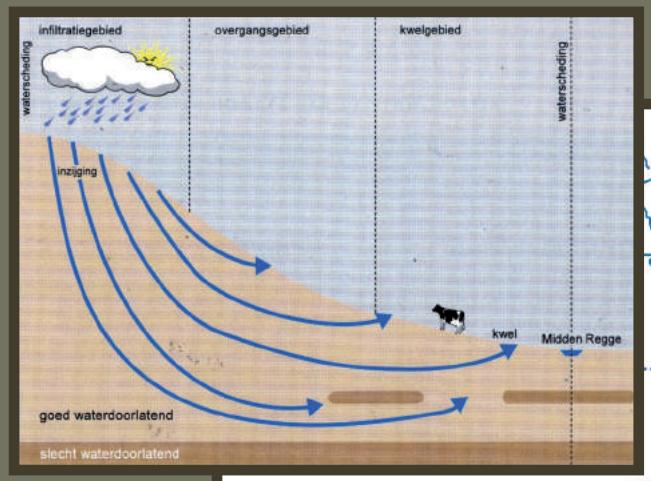
infiltratiegebied
overgangsgebied
kwelgebied
waterscheiding
waterscheiding
inzijging
kwel
Midden Regge
goed waterdoorlatend
slecht waterdoorlatend

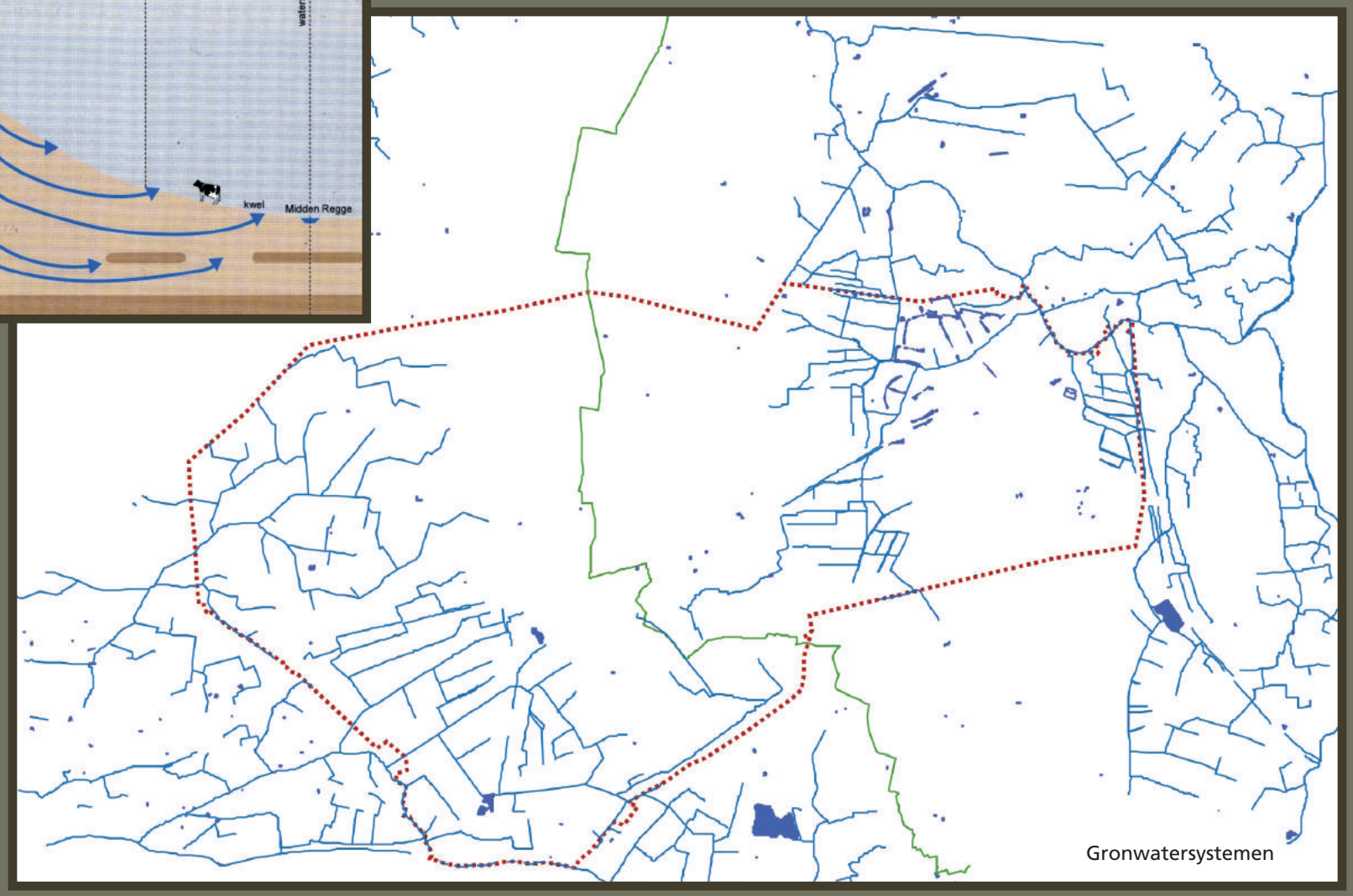
Gronwatersystemen

3. WATER

3.1 Grondwater

Globaal gezien stroomt grondwater in de Gemeente Rijssen-Holten van de Sallandse Heuvelrug af en komt het deels weer boven in de lager gelegen gebieden ten westen en oosten van de flanken van de heuvelrug. De kwel wordt afgevoerd via drie watersystemen:

- De Regge, deze voert het water af voor de gebieden ten oosten van de Sallandse Heuvelrug, inclusief Look bij Holten. Het Waterschap Regge en Dinkel beheert dit stroomgebied.
- De Soestwetering, deze voert het water af voor de gebieden ten westen van de Sallandse Heuvelrug en ten noorden van de Oude Deventer Weg. Dit gebied is belangrijk als brongebied voor de Soestwetering. Het Waterschap Groot Salland beheert dit stroomgebied.
- De Schipbeek, deze voert het water af voor het Dorp Holten en de gebieden ten zuiden en westen van de Sallandse Heuvelrug. Het Waterschap Rijn en IJssel beheert dit stroomgebied.

Van oudsher zijn Salland en Twente hydrologisch afwisselende en gescheiden gebieden. Naast de droge dekzanden bestonden er nattere zones met kwelwater of stagnerend regenwater. In de regio zijn twee (interlokale) grondwaterstromingsstelsels aanwezig, gevoed vanuit de hoog gelegen infiltratiegebieden op de Veluwse- en Sallandse stuwwallen. De kwel (van zeer goede waterkwaliteit) was met name het sterkst in de zone waar het grondwater afkomstig van de Veluwe en die van de Sallandse Heuvelrug gezamenlijk uittrad, zoals bij Pleegsterweiden, Schoonheten en Wolbroeken.

De hoofdgrondwaterstroming wordt voor Rijssen-Holten bepaald door het hoogteverschil tussen enerzijds de hoge stuwwallen Holterberg, Beuseberg en Rijsserberg (infiltratiegebieden) en anderzijds de lager gelegen ontginningsgebieden Middelveen, Overtoom, Ligtenbergerveld, en het Reggedal (kwelgebieden), maar ook Lokerbroek, Holterbroek en Dijkermaten. In deze ontginningsgebieden bleef het water in een ver verleden staan, waardoor moerasachtige situaties ontstonden. Dit stagneren van water is doorbroken door de ontwatering en ontginning van de betreffende gebieden, al vanaf de 13e eeuw. Kwel komt nu vooral in slootkanten voor. In de kaart met grondwatertrappen zijn goed de droge stuwwallen en de nattere ontginningsvlakten te herkennen.

In het gebied is ook een groot aantal grondwaterstromingsstelsels van lokale betekenis aanwezig. De bronnen liggen op de relatief hogere gebieden, waar de grondwaterstand verder onder het maaiveld ligt. De bijbehorende kwelgebieden liggen in de waterlopen van de gebieden waar de grondwaterstand dicht onder het oppervlak ligt. Op enkele plaatsen, zoals bij het Snatergat, het Ligtenbergerveld en Middelveen komen sterke kwelstromen boven. Deze stromen zijn zichtbaar op de afbeelding van de stroombanen.

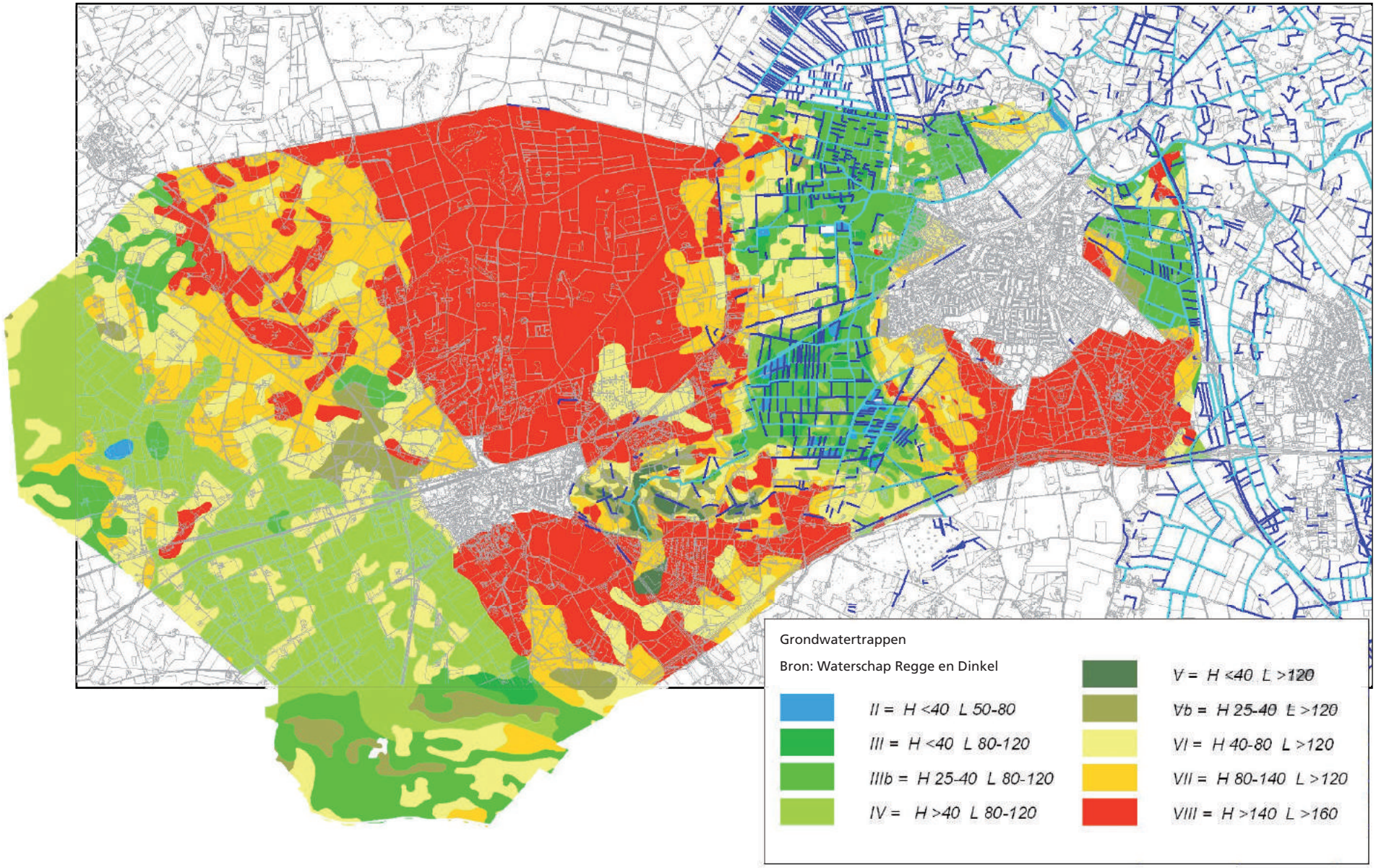
Grondwatertrappen
Bron: Waterschap Regge en Dinkel
II = H <40 L 50-80
III = H <40 L 80-120
IIIb = H 25-40 L 80-120
IV = H >40 L 80-120
V = H <40 L >120
Vb = H 25-40 L >120
VI = H 40-80 L >120
VII = H 80-140 L >120
VIII = H >140 L >160

Stroombanen

Bron: Waterschap Regge en Dinkel

Stroombanen geven de weg aan die grondwaterstromen afleggen in de bodem. Bij de eindpunten, vaak op relatief laag gelegen plaatsen, komt het grondwater aan de oppervlakte. Hier vindt dus veel kwel plaats. De genoemde getallen geven het aantal dagen aan dat het water onder weg is, waarbij een lange reistijd kwalitatief beter kwelwater oplevert en dus hoger gewaardeerd wordt dan een korte reistijd.

Stroombanen	Eindpunt
0 - 50	0 - 50
50 - 100	50 - 100
100 - 200	100 - 200
200 - 400	200 - 400
400 - 1000	400 - 1000

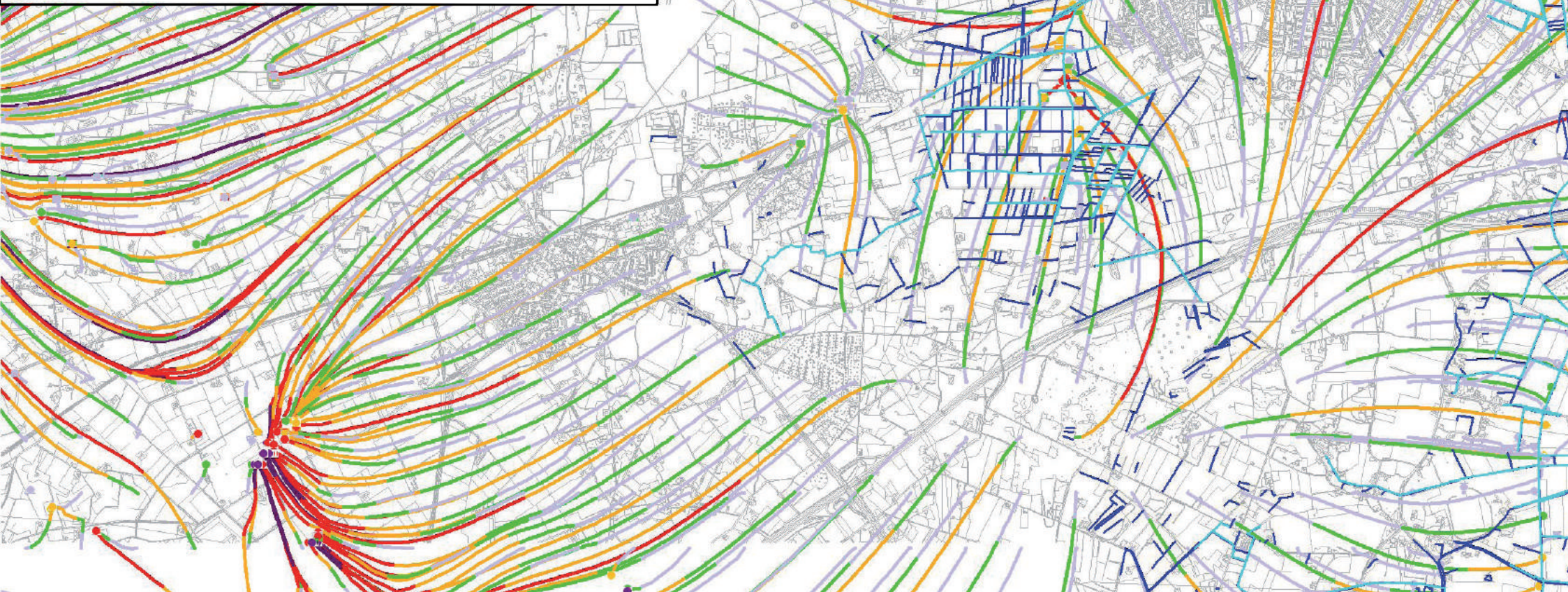

kweltype

Bron: Waterschap Regge en Dinkel

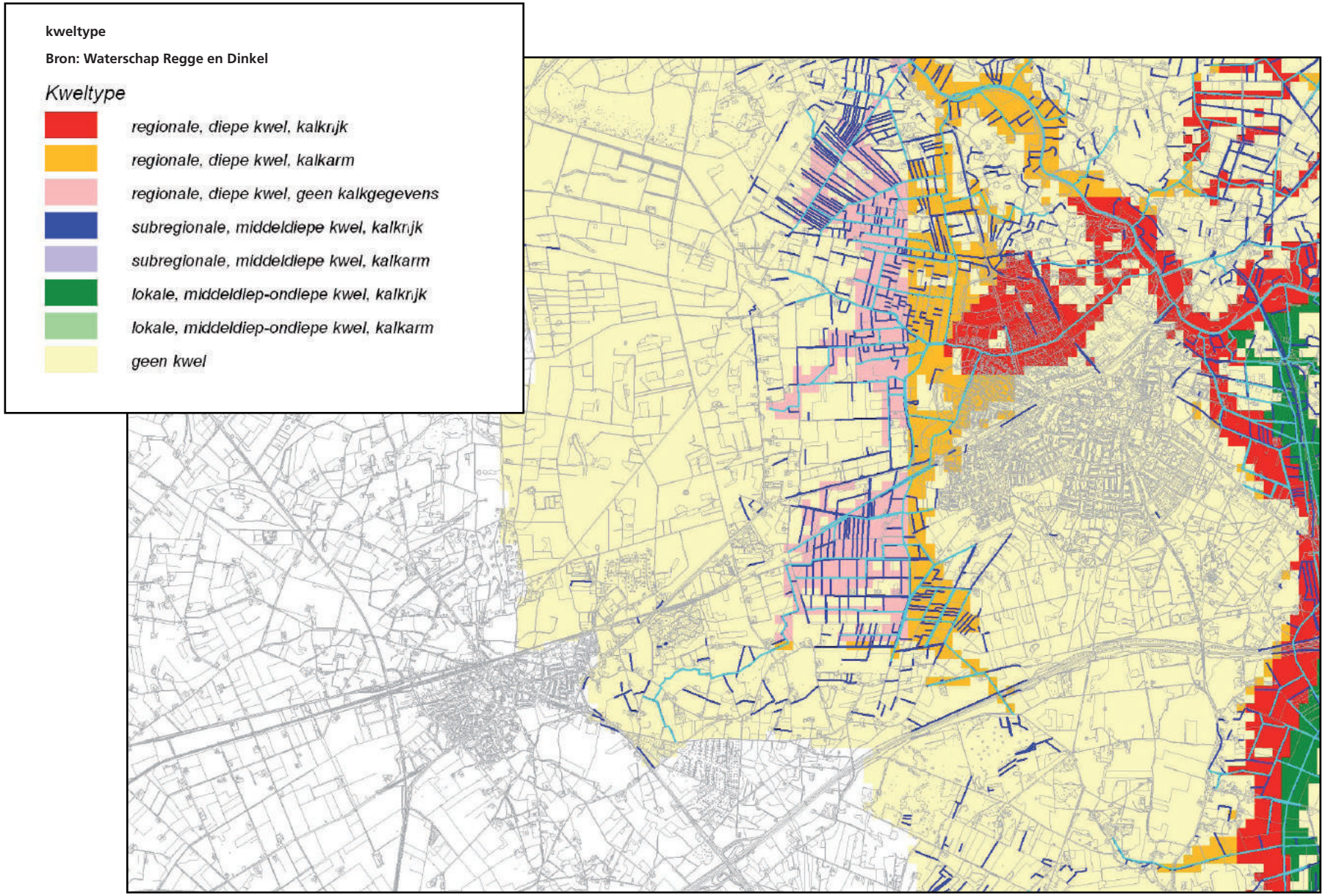

3.2 Oppervlaktewater en waterwinning

Watergangen zijn verspreid over de gehele gemeente en bestaan uit enkele weteringen, kleinere sloten die zorgen voor de afwatering, enkele beken en twee grotere watergangen (Schipbeek en Regge). De sloten komen meer en in grotere dichtheid voor in de lager gelegen delen. Dit is voornamelijk te zien aan de kleinere rechtlijnige verkaveling van het Ligtenbergerveld en aan de westzijde van de Holterberg. De Schipbeek en de Regge zijn gelegen op de gemeentegrens. De Schipbeek is gelegen aan de zuidwestzijde van de gemeente. De Regge ligt aan de noordoostzijde van de gemeente, nabij Rijssen.

De meeste waterlopen hebben door fluctuaties in toevoer en het benutten van water voor de landbouw, geen permanent karakter. Over het algemeen is de kwaliteit van het water in deze lokale stromingsstelsels matig. Dit komt door een toename van fosfaat- en stikstofconcentraties van het water uit de landbouw. Daarnaast wordt door waterwinning de grondwaterstromingen afgeleid en de kwelgebieden niet of in veel mindere mate gevoed. In het belang van het herstel van watersystemen is het daarom wenselijk om waterwinning later (dus lager) in de het grondwatersysteem te laten plaatsvinden en lager gelegen gebieden gebiedseigen water langer vast te laten houden.

In de gemeente Rijssen-Holten zijn twee plekken als grondwaterbeschermingsgebied aangeduid. Een gebied beslaat vrijwel geheel het gebied van de Dijkermaten bij Dijkerhoek en het gebied de Broekmaten, ook wel aangeduid met Espelose Broek. De winning en de aanwezige landbouw hebben er voor gezorgd dat er wateraanvoer in het gebied nodig is. De wateraanvoer en de aanwezigheid van de landbouw hebben echter een negatieve invloed op de waterkwaliteit in de watergangen.

Het andere grondwaterbeschermingsgebied (winlocatie) is gelegen ten oosten van Holten en beslaat het zuidelijk deel van de Holterberg, de voet van de Holterberg en het gebied Look. De gebieden die kwaliteitswater bevatten liggen op de overgangen van de Holterberg naar de lager gelegen gebieden. Aan de oostzijde van de Holterberg is dat op de overgang van de stuwwal naar het Ligtenbergerveld, de Leiding en het Overtoom. Aan de westzijde is dit ook op de overgang van hoog naar laag.

Naast waterwinningsgebieden zijn er ook gebieden waar water benut kan worden voor de landbouw of voor de ontwikkeling van natuur. Een groot deel van de gemeente is aangewezen als milieubeschermingsgebied (Streekplan Overijssel 2000 +).

De rioolwaterzuiveringsinstallatie van Rijssen (RWZI) is in 2005 door Waterschap Regge en Dinkel gemoderniseerd zodat de capaciteit veel groter is geworden. De RWZI van Enter kan hierdoor gesloten worden. Enter wordt gekoppeld aan de RWZI van Rijssen. Ook de rioolwaterzuiveringsinstallatie van Holten in de Vrijbroeken wordt door het Waterschap Rijn en IJssel gemoderniseerd. Hierbij gaat het met name om een kwaliteitsverbetering van het water dat geloosd wordt op de Schipbeek.

3.3 Beleid

3.3.1 Europese Kaderrichtlijn Water (KRW)

Met ingang van december 2000 is de Europese Kaderrichtlijn Water van kracht geworden. In de Kaderrichtlijn worden kwaliteitseisen gesteld, gericht op het beschermen en verbeteren van de aquatische ecosystemen (verplichting per stroomgebied). Deze richtlijn stelt als norm dat oppervlaktewateren

Milieubeschermingsgebied met als functie waterwinning

Geoinformatie: provincie Overijssel 15 maart 2006

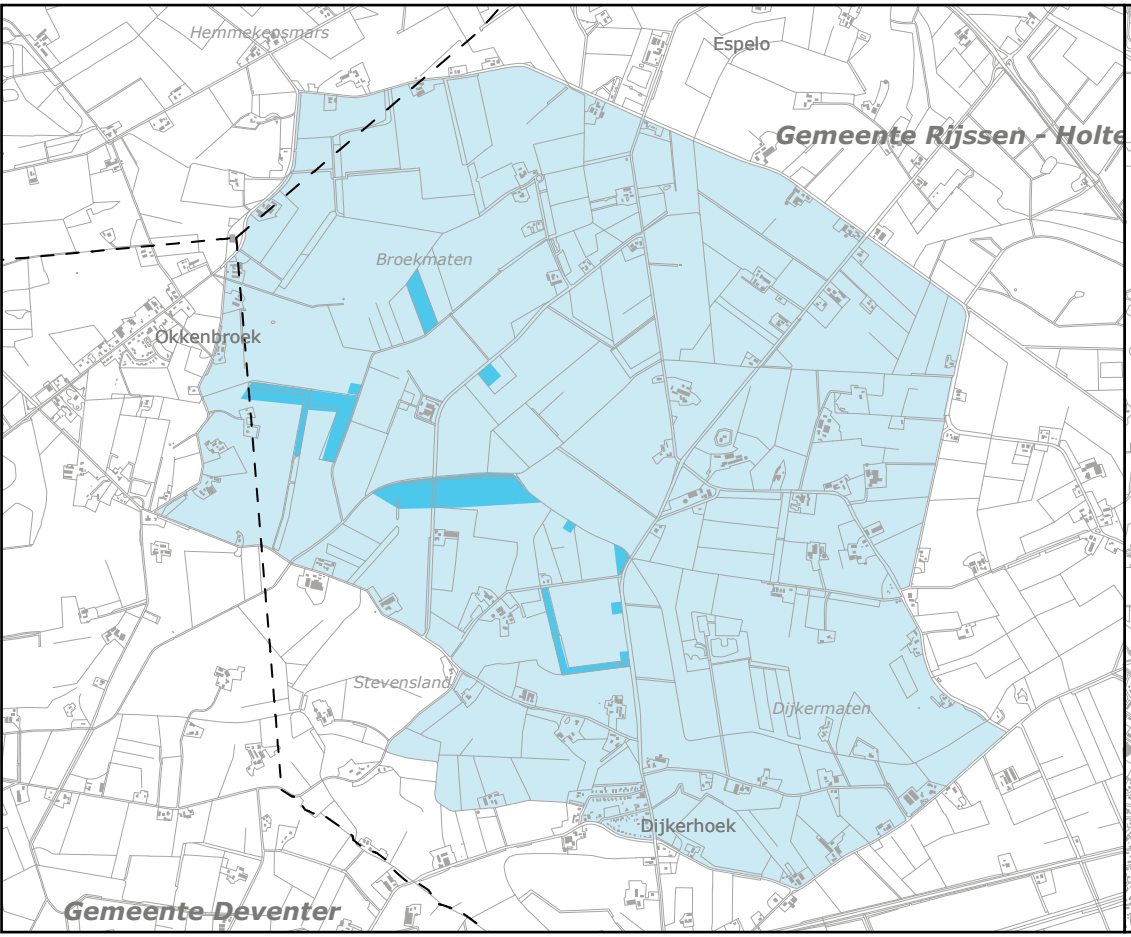

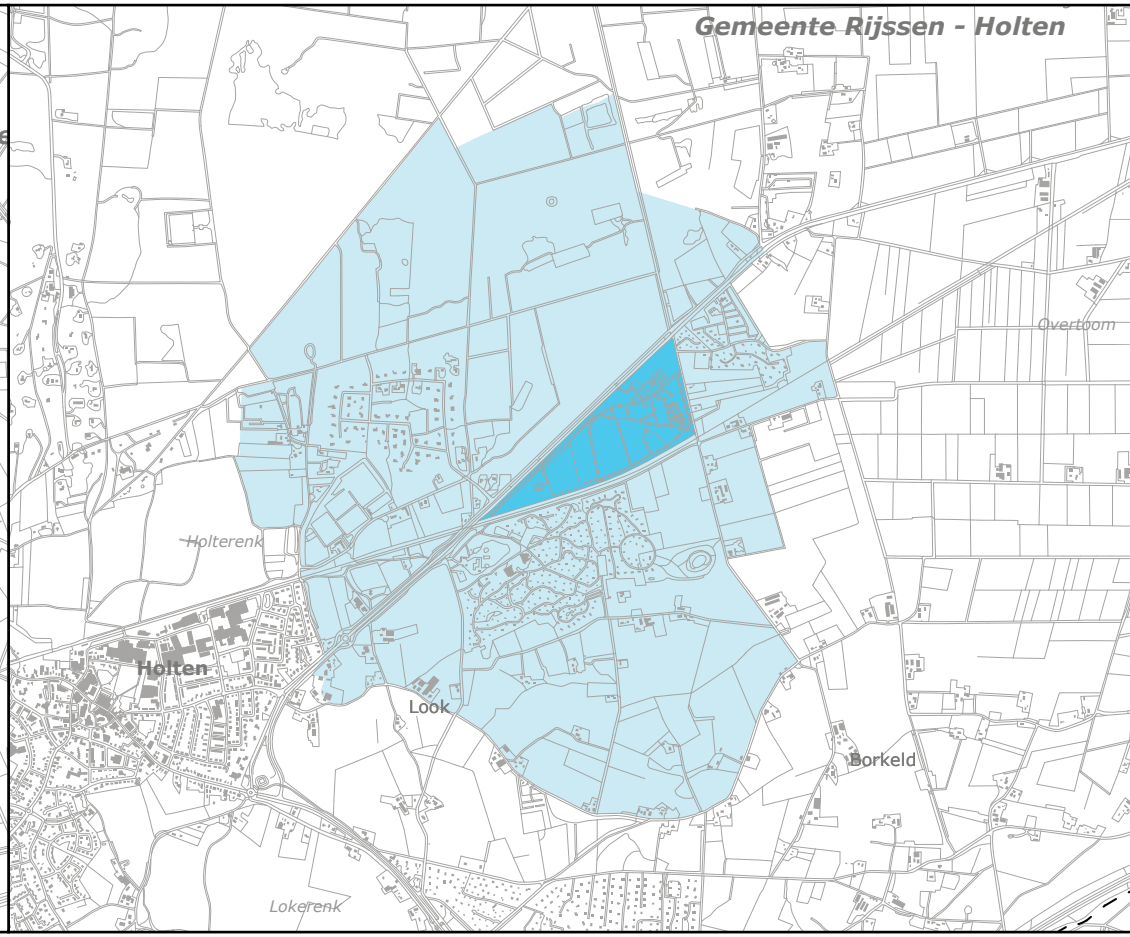

Espelose Broek

- waterwingebied
- grondwaterbeschermingsgebied
- gemeentegrens

0 — 1 km

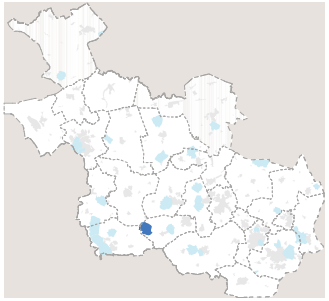

Holten

- waterwingebied
- Voor nitraat kwetsbaar grondwaterbeschermingsgebied
- gemeentegrens

0 — 1 km

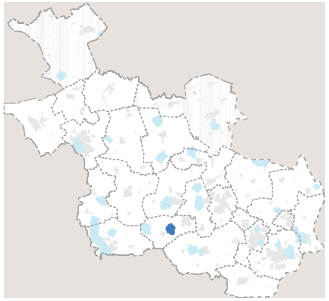

binnen 15 jaar na inwerkingtreding moeten voldoen aan een 'goede ecologische' toestand (GET). Voor kunstmatige wateren, zoals de meeste stadswateren, geldt dat de oppervlaktewateren minimaal moeten voldoen aan een 'goed ecologisch potentieel' (GEP). Inmiddels zijn de GEP-normen per stroomgebied uitgewerkt. Wateren zoals de Soestwetering zijn aangewezen als "sterk veranderde wateren". Dit houdt in dat het oppervlaktewater in 2015 minimaal moet voldoen aan "een goed ecologisch potentieel".

Als burger, ondernemer of bestuurder hebben we allemaal met water te maken. De uitvoering van de Kaderrichtlijn zal dus niet ongemerkt aan ons voorbijgaan. Toch is nog lang niet duidelijk welke gevolgen de KRW precies voor ons land heeft. Om de doelen in 2015 te behalen, is intensieve samenwerking noodzakelijk. De doelen en maatregelen voor de beheersgebieden van de Waterschappen worden in een gebiedsproces gezamenlijk verkend met de betrokken partijen. Uiteindelijk worden de doelen en maatregelen in 2009 vastgesteld in stroomgebiedbeheersplannen.

3.3.2 WB21 / Nationaal Bestuursakkoord Water (NBW)

Door anders om te gaan met water moet er geanticipeerd worden op een stijgende zeespiegel, een stijgende rivierafvoer, bodemdaling en een toename van de neerslag. De NBW is een nieuwe aanpak voor veiligheid en wateroverlast, die stoelt op drie uitgangspunten:

- anticiperen in plaats van reageren;
- niet afwentelen van waterhuishoudkundige problemen door het volgen van de drietrapsstrategie vasthouden-bergen-afvoeren;
- niet afwentelen van bestuurlijke verantwoordelijkheden;
- méér ruimte naast techniek.

Het Rijk, de provincies, waterschappen en gemeenten hebben taakstellende afspraken vastgelegd om het watersysteem op orde te krijgen, en te houden. Het NBW is een uitwerking van WB21. Het bevat afspraken over veiligheid, wateroverlast, watertekorten, verdroging, verzilting en (bodem)kwaliteit. Zo is ten westen van Rijssen een primair watergebied aangewezen (Streekplanherziening), om te voorkomen dat stedelijke uitbreiding plaats vindt in een zeer nat gebied. Het betreft hier een gebied ten westen van de Banis, een gebied dat in het kader van het natuurgebiedsplan ook is aangewezen als gebied voor nieuwe natuur.

3.3.3 Visie Waterschap Groot Salland

Waterschap Groot Salland wil graag de wateraanvoer verminderen, door de inrichting van de watergangen aan te passen volgens de principes van Waternood (= watersysteemgericht normeren, ontwerpen en dimensioneren). Om voldoende water te kunnen bergen en vast te houden worden watergangen minder diep, maar wel breder gemaakt. Daarnaast wil het waterschap maatregelen treffen om de waterkwaliteit te verbeteren. Hierbij kan gedacht worden aan het aanleggen van bemestingsvrije zones langs de watergangen. Op de lange termijn zou het voor het watersysteem wenselijk zijn om te streven naar extensieve vormen van landbouw en/of natuurontwikkeling (bijvoorbeeld natte heide). Daarnaast kunnen natuurlijke laagtes in het gebied omgevormd worden tot geïsoleerde grondwaterbergingen. Dit zijn natte lage gebieden die gevoed worden door grondwater en regenwater en gecombineerd kunnen worden met natte natuurontwikkeling. Deze laagtes voeren, net als in het verleden, geen water af.

3.3.4 Visie Waterschap Rijn en IJssel

De Schipbeek is door het waterschap aangewezen als ecologische verbindingszone. Waterschap Rijn en IJssel streeft daarom naar een meer natuurlijke inrichting van de Schipbeek, wat hand in hand kan gaan met verbetering van de waterkwaliteit. De Schipbeek zal binnen de aanwezige kades worden ingericht volgens het model 'Winde' (zie hoofdstuk 4 natuur). Dit houdt in dat natuurlijke oevers, bosjes, plasdras-situaties, stapstenen in de vorm van poelen, overstromingsvlaktes en verdiepte buitenbochten bouwstenen zijn van de herinrichting. De stapstenen bieden plaats aan bijzondere watermilieus, paaiplaatsen, etc. De gehele waterfauna, van eendagsvlieg tot ijsvogel, profiteren van een degelijke herinrichting.

Ook de Regge staat in de komende jaren verandering te wachten. Tot ongeveer 1880 bestond het beeld van de Regge uit een natuurlijke rivier, die geregeld buiten haar oevers trad, met een kronkelende loop en sedimentatie en erosie van de oevers. Deze natuurlijke rivier kende een grote variatie aan soorten natuur. Met name eind 19de en begin 20ste eeuw is de Regge echter sterk gekanaliseerd (verbreed, verdiept en recht getrokken) en is de natuurlijke omgeving veranderd in een meer stedelijk en agrarisch landschap.

3.3.5 Visie Waterschap Regge en Dinkel

Met het oog op herstel van natuurlijke watersystemen en verbetering van de waterkwaliteit heeft Waterschap Regge en Dinkel een Reggevisie opgesteld. Uitgangspunt is het herstel van een dynamische rivier. De rivier krijgt weer het beeld met een kronkelende loop en inundatie van de gronden eromheen. Voor het totale landschapsbeeld van het rivierdal is niet alleen de rivier maar ook de invulling van de gronden (direct) naast de Regge bepalend. Landschappelijk verdient, een combinatie van open (weide) en gesloten (bos) de voorkeur. De beleving van de rivier komt binnen een afwisselend beeld beter tot zijn recht. Accentpunten van de herinrichting zijn o.a. overstromingsruimte tot aan de natuurlijke hoogtes, meandering en beplanting die de loop accentueert.

Herstel van het watersysteem wordt ook gestimuleerd door de ontwikkeling van kwelafhankelijke natuur binnen het stroomgebied van de Regge (zie Natuurgebiedsplan Zuid-Twente, paragraaf 1.5).

3.4 Conclusies

Conclusie karakteristiek watersystemen:

- **Binnen de gemeente Rijssen-Holten liggen drie stroomgebieden, alle met hun basis in kwelstromen afkomstig vanuit de Sallandse Heuvelrug.**
- **Vooral het systeem van Soestwetering is als bovenstrooms gebied van belang voor het bekenstelsel van Salland.**
- **Het vasthouden van (kwel-)water in de stroomgebieden van met name de Regge en de Schipbeek is karakteristiek en biedt kansen voor bijzondere, kwelgebonden natuur.**
- **De waterkwaliteit in de meeste watergangen is matig.**
- **Onttrekking van drinkwater aan de voet van de Holterberg heeft een negatieve invloed op het natuurlijk verloop van kwelstromen. Uit onderzoek dat hiervoor eerder is verricht is echter gebleken dat het niet mogelijk is de winning verder 'benedenstrooms' plaats te laten vinden.**
- **De afgelopen jaren is veel beleid geformuleerd ter verbetering van watersystemen. De komende jaren zullen zijn gericht op uitvoering van dat beleid.**

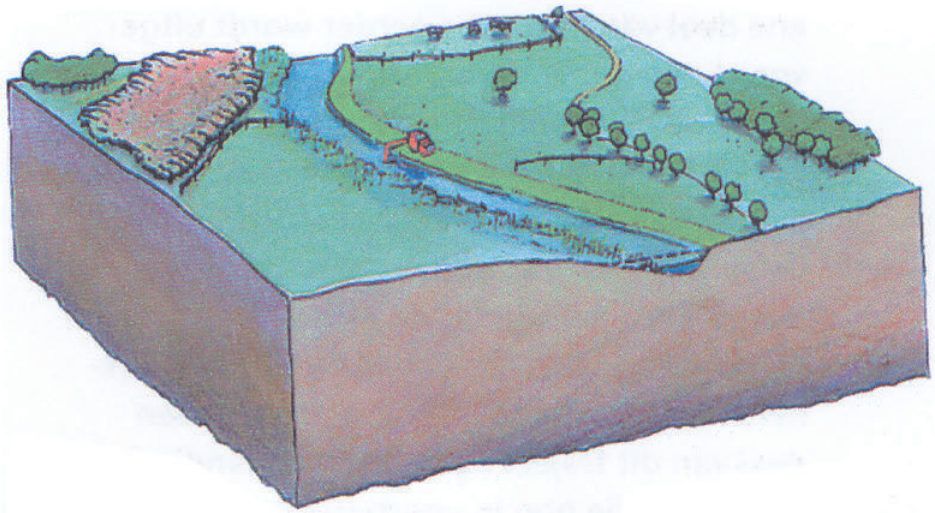

Natuurlijke Regge
- Vergroting door opvang piek afvoeren en vertraging afvoer.
- Verondiepen en verbreden Regge
- Herstel Meandering
- Inrichting met flauwe en steile oevers, plas-dras zones, poelen e.d.
- Natuurvriendelijk onderhoud, eventueel agrarisch natuurbeheer.
- (Extensief) agrarisch gebruik van overstromingsgebieden
- Schoonwater

Huidige Regge
- Talud van 1:1,0 tot 1:1,5
- Regulier onderhoud
- Onderhoudspaden
- Plaatselijk natuurvriendelijke oever
- Vervuild water

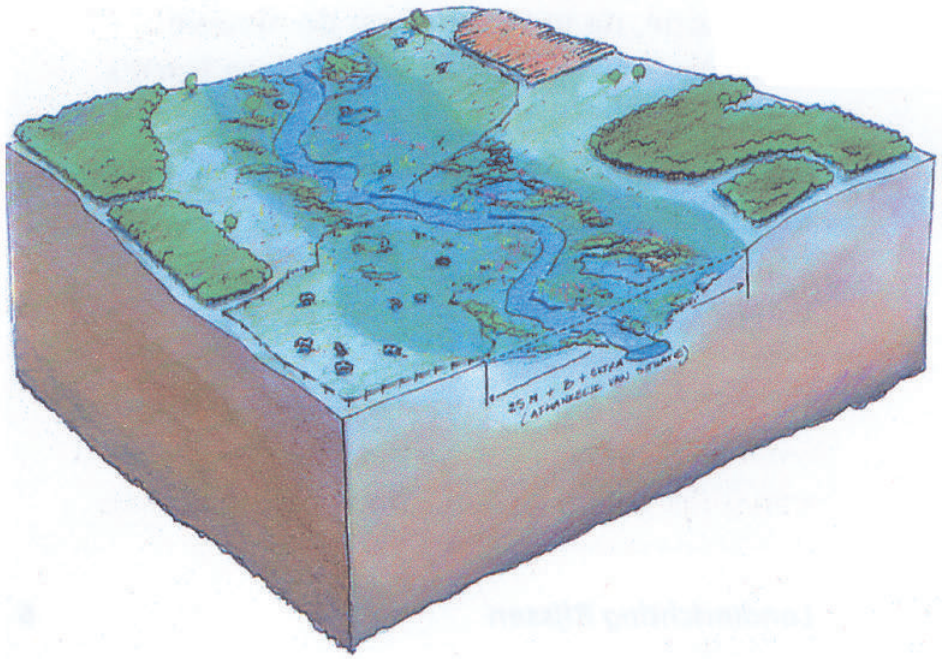

Reggevisie
Bron: Waterschap Regge en Dinkel

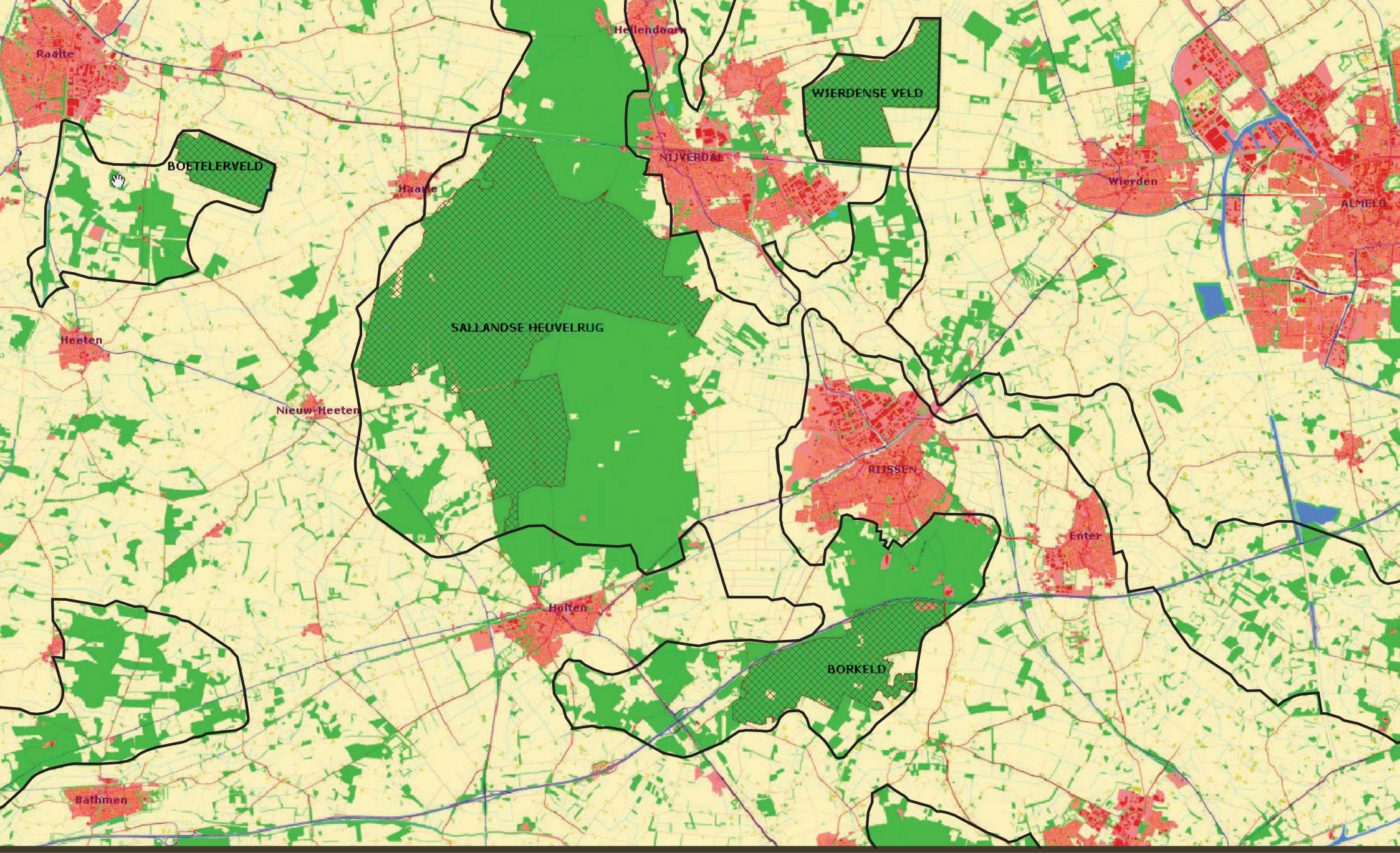

Provinciale ecologische hoofdstructuur en richtlijngebieden, Bron: Alterra en Provincie Overijssel

4. NATUUR

4.1 Karakteristiek

De flora en fauna van het halfnatuurlijke landschap van Salland en Twente was van oorsprong zeer rijk. De heides bestonden uit dopheide- en struikheidevegetaties. De kwelgebieden met opwellend water uit de regionale stelsels waren aanleiding tot bronbosjes en deels blauwgraslanden. Houtwallen en hagen kenden sinds de ontginning van deze natte terreinen een hoge dichtheid aangezien ze als vee- of wildkering dienst deden. Hier kwamen goed ontwikkelde mantel- en zoomvegetaties voor, evenals bij landgoedbossen.

Na de mechanisatie en schaalvergroting van de landbouw is het grootste deel van deze hagen en houtwallen weer verdwenen. Een goed voorbeeld daarvan is het Holterbroek. Het Holterbroek was sinds begin zestiende eeuw tot en met begin twintigste eeuw een zeer besloten gebied van hagen en houtwallen. De Grote Historische Atlas Overijssel laat dit met een kaart van 1880 goed zien. Nu is dit gebied kenmerkend vanwege het zeer open karakter.

De eikenbossen kenden een rijke ondergroei met soorten als bosanemoon en dalkruid. In dit kleinschalige landschap kwamen soorten als de das veelvuldig voor. De huidige natuur is slechts een zwakke afspiegeling van dit soortenrijke halfnatuurlijke systeem. Slechts een klein aantal relicten van dit vroegere landschap heeft de ontginning, ontwatering en intensivering overleefd.

Op de Sallandse Heuvelrug is binnen de gemeentegrenzen het natuurreservaat Numendal gelegen. Bijzondere flora van de Sallandse Heuvelrug zijn soorten als rode en blauwe bosbes, jeneverbes, grondster, bosdroogbloem, dwergviltkruid, klein warkruid, kruip- en stekelbrem, beenbreek, ronde- en kleine zonnedauw, zandhagedis en 90 soorten broedvogels waaronder het korhoen, boomleeuwerik, nachtzwaluw, roodborsttapuit en houtsnip. Ook de das is aanwezig.

Provinciale ecologische hoofdstructuur

Richtlijngebied

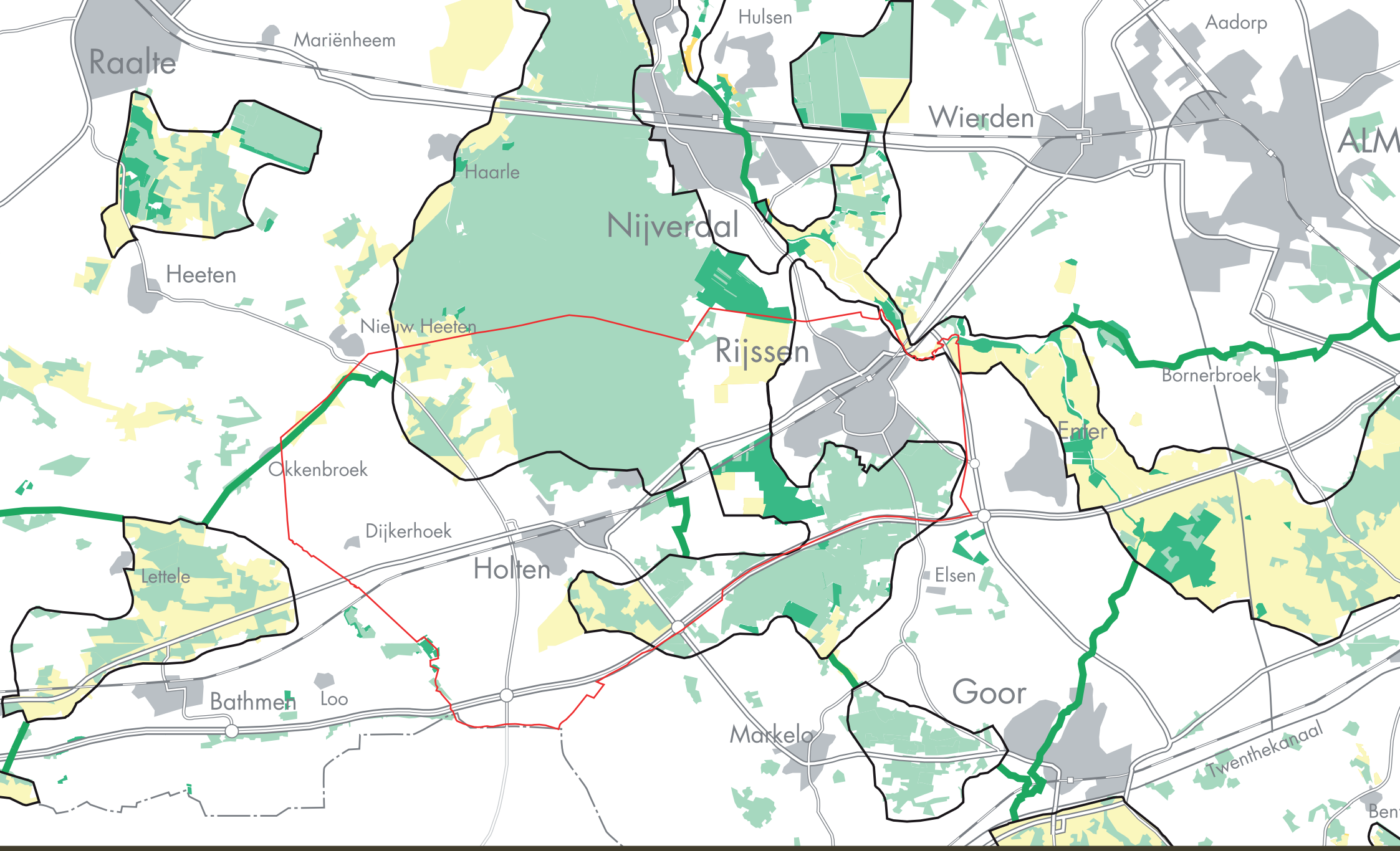

streekplan overijssel 2000+, Plankaart 3, natuurbeleidskaart, Bron: provincie Overijssel

In het landschap is sprake van een belangrijke natuurlijke gradiënt tussen het Rijssenerveld, Middelveen en het brongebied van de Elsenerbeek, Het Elsenerveld en –veen. Ook in het gebied tussen de Holterberg en de Elsenerbeek is sprake van een waardevolle gradiënt. Natuurwaarden zijn te vinden in de kwelgebieden en langs de Regge en de Schipbeek. Tussen de stuwwal en de Regge zorgen grote hoogteverschillen over een korte afstand voor een relatief sterke kwelstroom naar de lage gebieden ten oosten van de Holterberg. Daarnaast wordt dit gebied ook beïnvloed door lokale grondwaterstromen, afkomstig uit dekzandruggen. Dit uit zich in het voorkomen van veel plantensoorten zoals snavelzegge, holpijp, veldrus en waterviolier. Bij de Regge worden soorten aangetroffen zoals, moeraszegge, blaaszegge en scherpe zegge.

STREEKPLAN OVERIJSSEL 2000+
Plankaart 3, natuurbeleidskaart

- Bestaande natuur- en bosgebieden
- Begrensde "nieuwe" natuurgebieden
- Zoekgebied beheersgebied, (ruime jas begrenzing)
- Provinciale verbindingszone
- Buitengrens provinciale ecologische hoofdstructuur

4.2 Ecologische hoofdstructuur

Een groot deel van de gemeente Rijssen-Holten is gelegen in de Provinciaal Ecologische Hoofdstructuur. Deze PEHS is een samenhangend netwerk van natuurgebieden en landbouwgebieden met veel natuurwaarden. Voorbeelden hiervan zijn water, oevers, houtsingels, bossen, heidevelden en struweel, maar ook kruidenrijk grasland, en graanakkers. De Sallandse Heuvelrug ligt geheel binnen de grenzen van de PEHS, met uitzondering van de enken rond Holten.

Ten noorden van Holten vormt de N332 grofweg de westgrens. Het Middelveen, de Overtoom en de natte gebieden van de oostflank van de Sallandse Heuvelrug behoren eveneens tot de PEHS. Via de Rijsserberg wordt het natuurreservaat Elsenerveen en de Beuseberg, Zuurberg aan het gebied van de PEHS in de gemeente toegevoegd.

Op de interactieve kaart van de provincie (http://www.overijssel.nl/ natuur_en_platteland/ groenloket/kaart) staan alle nationale en provinciale ecologische verbindingszones vermeld.

In de Gemeente Rijssen-Holten liggen drie van belang zijnde ecologische verbindingszones (EVZ):

1. Een robuuste ecologische verbindingszone langs het Reggedal.
2. Een provinciaal ecologische verbindingszone door Look.
3. Een ecologische verbindingszone langs de Elsenerbeek.

Drie ecologische verbindingszones zijn recent komen te vervallen, dat is een verbindingszone tussen Bathmensche Broek-Fliermaten en de verbindingszone door Espelo de ecologische verbindingszone langs de Schipbeek. De provincie heeft aangegeven deze verbindingszones van ondergeschikt belang te vinden en deze niet meer financieel te ondersteunen. De gemeente sluit zich hierbij aan, mede gezien de enorme taakstelling die er in de gemeente ligt t.a.v. het realiseren van ecologische verbindingszones en nieuwe natuur. De gemeente wijst dan ook geen extra lokale verbindingszones aan bovenop de taakstelling die er ligt vanuit rijk en provincie. Daar het waterschap Rijn en IJssel wel inzet op het realiseren van de natte verbindingszone langs de Schipbeek (binnen de aanwezige kades) is deze verbindingszone wel op de visiekaart opgenomen en staat deze verbindingszone hieronder ook genoemd. De gemeente beschouwd deze verbindingszone echter niet behorend tot haar taakstelling.

Robuuste verbindingszone langs het Reggedal:

In de rijksnota Ruimte, die begin 2005 is vastgesteld, zijn robuuste verbindingen opgenomen. Robuuste verbindingen zijn brede zones in het landschap die een verbinding vormen tussen grote natuurgebieden. Ze bestaan voor een aanzienlijk deel uit bos en natuur. Het doel van deze verbindingen is om de samenhang tussen de onderdelen van de Ecologische Hoofdstructuur te versterken. Binnen Rijssen-Holten is één robuuste verbinding aangewezen, namelijk parallel aan de Regge. Deze verbindingszone maakt onderdeel uit van de robuuste verbinding tussen het Vechtdal-Holterberg en Holterberg-Haaksbergerveen.

Ecologische verbindingszone door Look:

Deze verbinding vormt een verkorte verbinding tussen de Sallandse Heuvelrug en de natuurgebieden van De Borkeld en loopt door het gebied Look. Deze ecologische verbindingszone is bedoeld voor soorten van droge natuur met als hoofddoelsoort de das. Een dergelijk zone is opgebouwd uit kleinschalig landschap waarin houtwallen, singels en bosjes dekking bieden en geleiding geven, en waarin voldoende geschikte voedselgebieden aanwezig zijn. 'Natte' elementen zijn niet noodzakelijk. Model "das" is schetsmatig

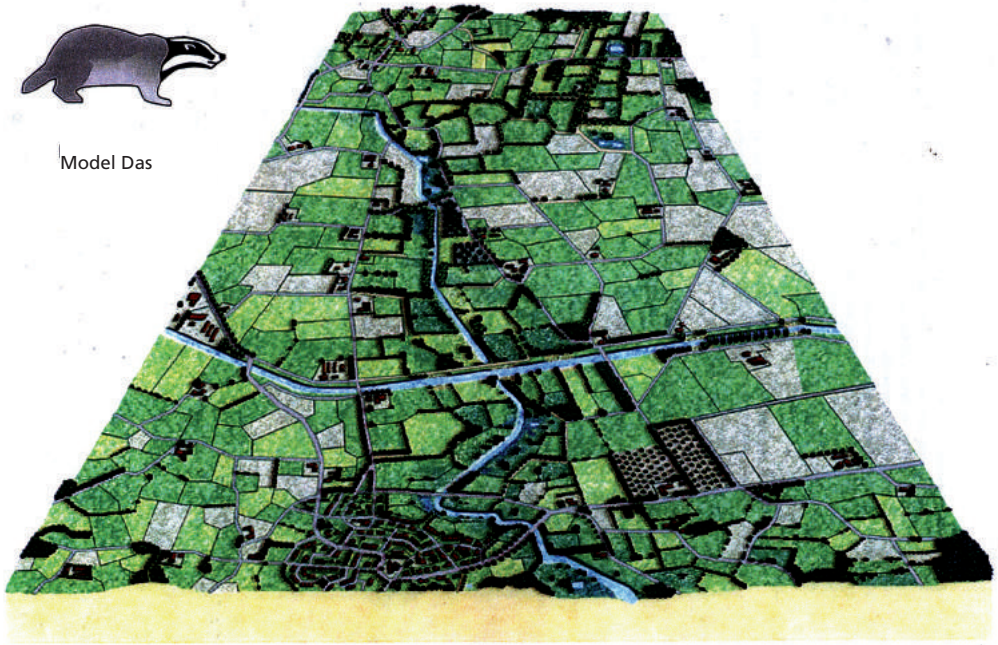

Model Das

weergegeven op bijgaande figuur. Dit model is, behalve voor de das, functioneel voor allerlei dieren van bossen, bosranden en kleinschalig landschap. De minimale breedte van de zone is 500 meter, over een korte afstand mag de corridor smaller zijn (tot 100 meter breed). De verbinding kan maximaal onderbroken zijn over een lengte van 1 km.

De Elsenerbeek

Deze verbindingszone vormt een verbinding tussen Het Elsenerveen en –veld, via het Overtoom-Middelveen naar de Zunasche Heide (gemeente Wierden). De verbindingszone loopt langs de bebouwde kom van Rijssen en wordt aangelegd in het kader van de landinrichting Rijssen.

Model Winde

Drukke wegen vormen geen absolute barrière. Wel bemoeilijken drukke wegen de verspreiding van dieren en drukke wegen eisen veel slachtoffers. Daarom kunnen op plaatsen waar een verbindingszone een drukke weg kruist mitigerende maatregelen noodzakelijk zijn, zoals tunnels en ecoducten. Ook het verkeersluw maken van wegen of het omlaag brengen van de maximum snelheid kunnen goede maatregelen zijn.
Door het Nationaal Park wordt op dit moment onderzoek uitgevoerd naar knelpunten en verkeersslachtoffers onder fauna in het gebied in en rond de Sallandse Heuvelrug. Met name de Ligtenbergerweg blijkt veel reewild slachtoffers te kennen.

De Schipbeek

Dit is een natte ecologische verbindingszone, welke binnen de aanwezige kades door het waterschap zal worden ingericht volgens het model 'Winde'. Dit houdt in dat natuurlijke oevers, bosjes, plasdras-situaties, stapstenen in de vorm van poelen, overstromingsvlaktes en verdiepte buitenbochten bouwstenen zijn van de herinrichting. De stapstenen bieden plaats aan bijzondere watermilieus, paaiplaatsen, etc. De gehele waterfauna, van eendagsvlieg tot ijsvogel, profiteren van een degelijke herinrichting. Model "Winde" is indicatief weergegeven in bijgaand figuur. Het waterschap Rijn en IJssel zet in op het realiseren van deze verbindingszone. Zoals aangegeven vindt de provincie deze verbindingszone van ondergeschikt belang en wordt deze niet meer financieel door de provincie ondersteund.

De provincie Overijssel geeft in natuurgebiedsplannen aan waar met subsidie de natuurwaarden verhoogd kunnen worden. Voor Rijssen-Holten gaat het hier met name over het Reggedal, de natte oostflank van de Sallandse Heuvelrug en delen aan de westflank van de Holterberg bij Helhuizen.

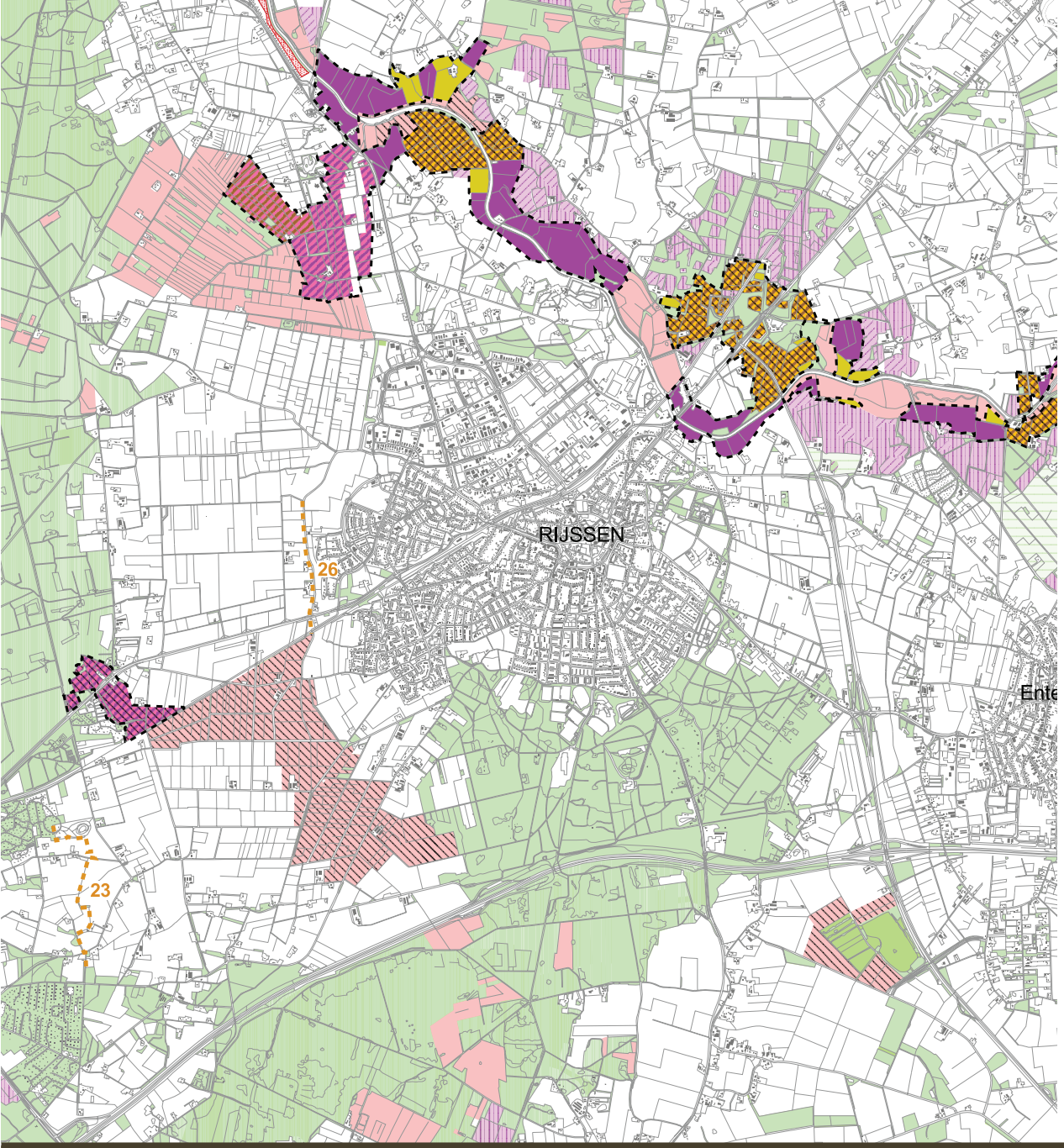

planwijzigingen en uitbreiding nieuwe natuur robuuste verbindingszone

- nieuwe natuur (botanisch)
- nieuwe natuur (akker)
- nieuwe natuur (grasland & heide)
- nieuwe natuur (heide)
- nieuwe natuur (bos- en landschapselementen en graslandbeheer)
- nieuwe natuur (bos & landschapselementen en heide)

planonderdelen

- nieuwe natuur
- nieuwe natuur ruime jas
- beheersgebied (ruime jas botanisch/ akkerbeheer)
- beheersgebied (ruime jas botanisch/ graslandbeheer)
- beheersgebied (ruime jas akkerrandebeheer)
- beheersgebied (ruime jas graslandrandenbeheer)
- geen overgangsbeheer mogelijk
- ecologische verbindingszone met nummer

aanvullende legenda onderdelen (maken geen deel uit van dit plan)

- ecologische verbindingszone met nummer
- cultuurgrond, eigendom van natuurbeschermingsorganisaties
- bos- en natuurgebieden (volgens topografische kaart)

4.3 Beleid

4.3.1 Natuurgebiedsplannen Zuid-Twente en Salland

In de Natuurgebiedsplan Zuid-Twente en Salland worden de begrenzing en de natuurdoelen van de te ontwikkelen natuurgebieden en de beheersgebieden vastgesteld. De uitvoering van de plannen, zoals het afsluiten van beheersovereenkomsten en grondverwerving vindt plaats op basis van vrijwilligheid. Landelijk wordt er naar gestreefd om de te ontwikkelen natuurgebieden in 2018 gerealiseerd te hebben.

In het plan voor Zuid-Twente opgenomen relevante ontwikkelingen van nieuwe natuur binnen of grenzend aan Rijssen-Holten zijn:

- Zunasche Heide / Overtoom – Middelveen / Elsenerbeek: beheer en inrichting van deze kwelgebieden naast de Sallandse Heuvelrug richten op kwelgebonden natuur.
- Reggedal Rijssen: omvorming van het huidige onnatuurlijke watersysteem naar een meer natuurlijk watersysteem met bijbehorende inrichting, gebruik en natuurwaarden.
- De ecologische verbindingszone bij Look.

In het Natuurgebiedsplan Salland is van belang:

- Randen Sallandse Heuvelrug: dit betreft met name afrondingen van inliggende percelen op de Sallandse Heuvelrug (natuurdoelen halfnatuurlijk grasland, droog soortenrijk grasland en akkers).
- De ecologische verbindingszone langs de Schipbeek.

Naast de aanwijzing van gebieden geeft het natuurgebiedsplan op hoofdlijnen de uitwerking aan van deze nieuwe natuur, van de uitwerking van ecologische verbindingszones, doelen van beheersgebieden en de beheerpakketten en -subsidies.

4.3.2 Levend Paars

Het Nationaal Park de Sallandse Heuvelrug is het centrale deel van een zandige stuwwal, gelegen in de gemeenten Hellendoorn en Rijssen-Holten. Het Nationaal Park heeft een omvang van ca. 2700 hectare en bestaat voornamelijk uit bos en heideterreinen. Het is onderdeel van een groter geheel van natuurgebieden op de Sallandse Heuvelrug dat in totaal ongeveer 4000 hectare groot is. De particuliere landgoederen gelegen op de Sallandse Heuvelrug (waaronder Noetselerberg en Holterberg) maken geen onderdeel uit van het Nationaal Park, maar werken er wel mee samen.

Voor het Nationaal Park zijn 6 uitgangspunten geformuleerd. Het beleid van het Nationaal Park is gericht op behoud en versterking van deze uitgangspunten.

1. De Sallandse Heuvelrug is een zeer groot, niet versnipperd natuur- en bosgebied en biedt aan zowel flora, fauna en mens een uitgestrekt gebied met rust en ruimte.
2. Het Nationaal Park is de ruggengraat van de PEHS en drager van het omringende landschap. Bijzonder zijn de heidegebieden en de natuurgradiënten, die vooral in de dwarsrichtingen voorkomen.
3. Recreatief is het gebied primair bedoeld voor natuurgerichte recreatie. Opvang van recreanten vindt plaats op steunpunten in of nabij de randen. Uitzondering is de dwars door het gebied lopende Toeristenweg, die in het belang van de natuur alleen overdag wordt opengesteld.
4. Een kernkwaliteit is het netwerk van wandel- en fietspaden en ruiterroutes.
5. Naast de natuur en recreatie is een andere kernkwaliteit die van beleving van cultuurhistorie. Interessant is o.a. de heide, de schaapskooien, markegrenzen, enken en historische bebouwing.
6. Hoewel het Nationaal Park graag een bijdrage wil leveren aan de regionale recreatieve en economische belangen, staat de hoogwaardige kwaliteit van het gebied voorop.

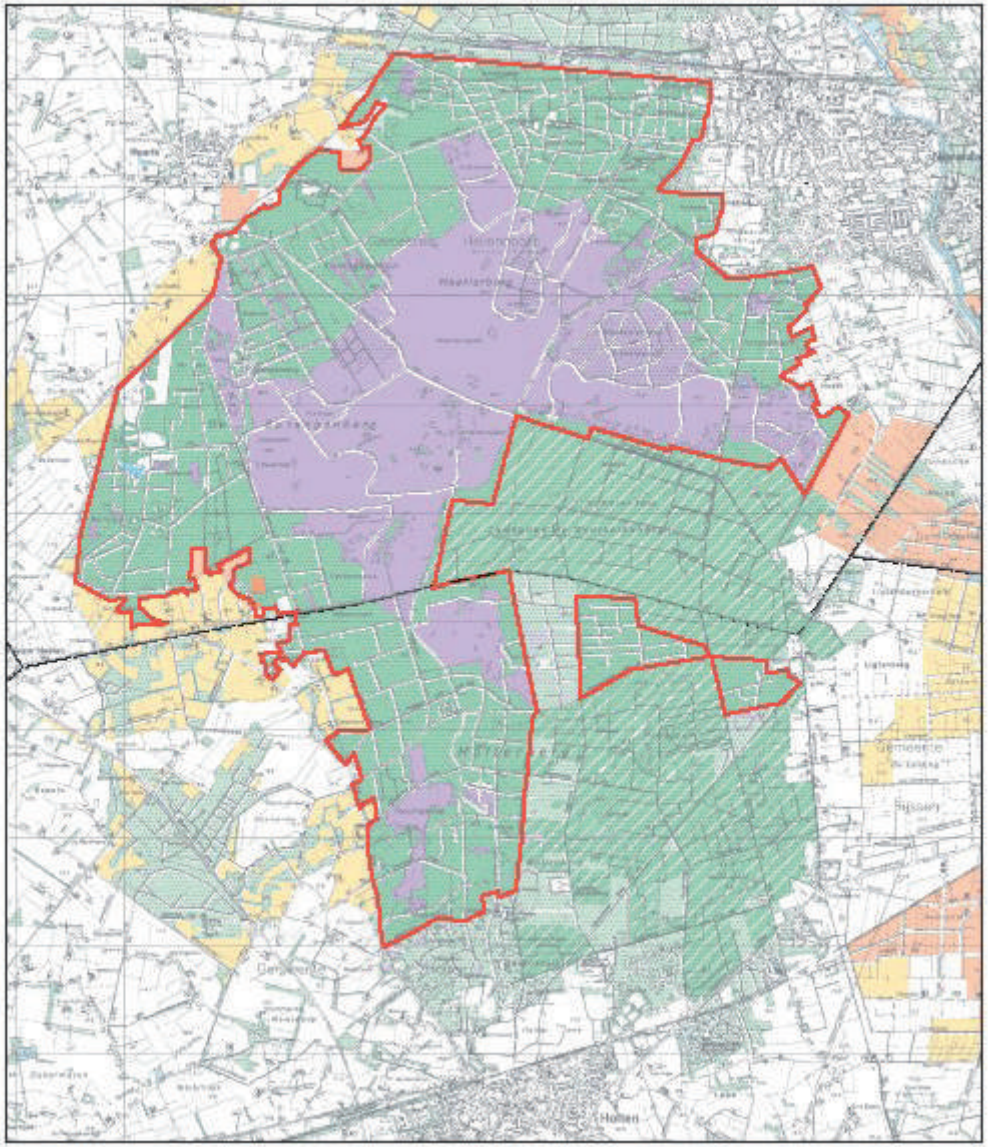

Nationaal Park de Sallandse Heuvelrug

Bron:Levend Paars!

Afbeelding 1: Nationaal Park de Sallandse Heuvelrug

binnen nationaal park	buiten nationaal park
bos	bos
heide	heide
nieuwe natuur	nieuwe natuur
grasland e.a. open vegetatie	agrarisch beheersgebied
grens Nationaal Park	agrarisch gebied
	natuurschoonwet landgoed

De visie van het Nationaal Park is de komende jaren onder andere gericht op:

- Vergroten van de structuurafwisseling en natuurlijkheid.
- Herstellen van de ecologische relaties met omringende natuurgebieden / verbindingszones en gradiënten.•
- Het vergroten van het heidehabitat door het vergroten van het heideareaal en verbeteren van de samenhang tussen de heidegebieden van de Sprengenberg (gemeente Hellendoorn), de Holterheide en het Numendal (gemeente Rijssen-Holten).
- Beperking van houtproductie.
- Ten behoeve van recreatie worden routes verbeterd en duidelijk bewegwijzerd.
- Zonering van recreanten zorgt voor een evenwichtige verdeling en voorkomt hoge recreatiedruk, vooral op de heide.
- Zandwegen worden gesloten voor gemotoriseerd verkeer.
- Verlaging van de verkeersintensiteiten op de Toeristenweg.
- Versterken van de samenwerking tussen ondernemers en Nationaal Park, bij het dienen van elkaars doelen.
- Sportieve recreatie vindt in principe plaats buiten het Nationaal Park. Er geldt een stand-still beginsel.
- Versterken van de samenwerking tussen het Nationaal Park en landgoedeigenaren met als doel verhoging van de kwaliteit van bos en natuur.

Het overgrote deel van het Nationaal Park de Sallandse Heuvelrug, inclusief het deel binnen de gemeente Rijssen-Holten is aangewezen als onderdeel van Natura 2000 en valt onder de vogel- en habitatrichtlijn. Een van de bekende doelsoorten van de Sallandse Heuvelrug is het korhoen. Andere nabij gelegen natuurgebieden die vallen onder Natura 2000 zijn De Borkeld (habitatrichtlijn) en het Wierdense Veld.

4.3.3 Natura 2000

De Europese Unie heeft een zeer gevarieerde en rijke natuur, die van grote biologische, esthetische, genetische en economische waarde is. Om deze natuur te behouden heeft de EU het initiatief genomen voor *Natura 2000*. Dit is een samenhangend netwerk van beschermde natuurgebieden op het grondgebied van de lidstaten van de Europese Unie. Dit netwerk vormt de hoeksteen van het beleid van de EU voor behoud en herstel van biodiversiteit.

Het netwerk omvat alle gebieden die zijn beschermd op grond van de Vogelrichtlijn (1979) en de Habitatrichtlijn (1992). Deze richtlijnen zijn in Nederland geïmplementeerd in de Natuurbeschermingswet 1998. Het netwerk is in opbouw: nog niet alle lidstaten hebben definitief alle gebieden aangewezen. Een overzicht van de Natura 2000-gebieden die Nederland heeft/gaat aanwijzen is te vinden op de website van het Ministerie van LNV.

Natura 2000 (Vogel- en Habitatrichtlijn) schrijft ook maatregelen voor soortenbescherming voor. In Nederland zijn deze maatregelen vertaald in de *Flora- en faunawet*. De Europese Commissie draagt financieel bij aan essentiële beschermingsmaatregelen van Natura 2000 via subsidies, zoals het *LIFE-fonds*.

<u>Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn</u>

De Vogelrichtlijn heeft tot doel de bescherming en het beheer van alle vogels die op het grondgebied van de EU in het wild leven en hun habitats (leefomgeving). De lidstaten nemen met name maatregelen voor bescherming van de leefgebieden van vogelsoorten die extra zorg nodig hebben. Het gaat dan om bedreigde soorten die op bijlage I van de richtlijn voorkomen. In Nederland zijn er voor 44 van deze soorten gebieden aangewezen.

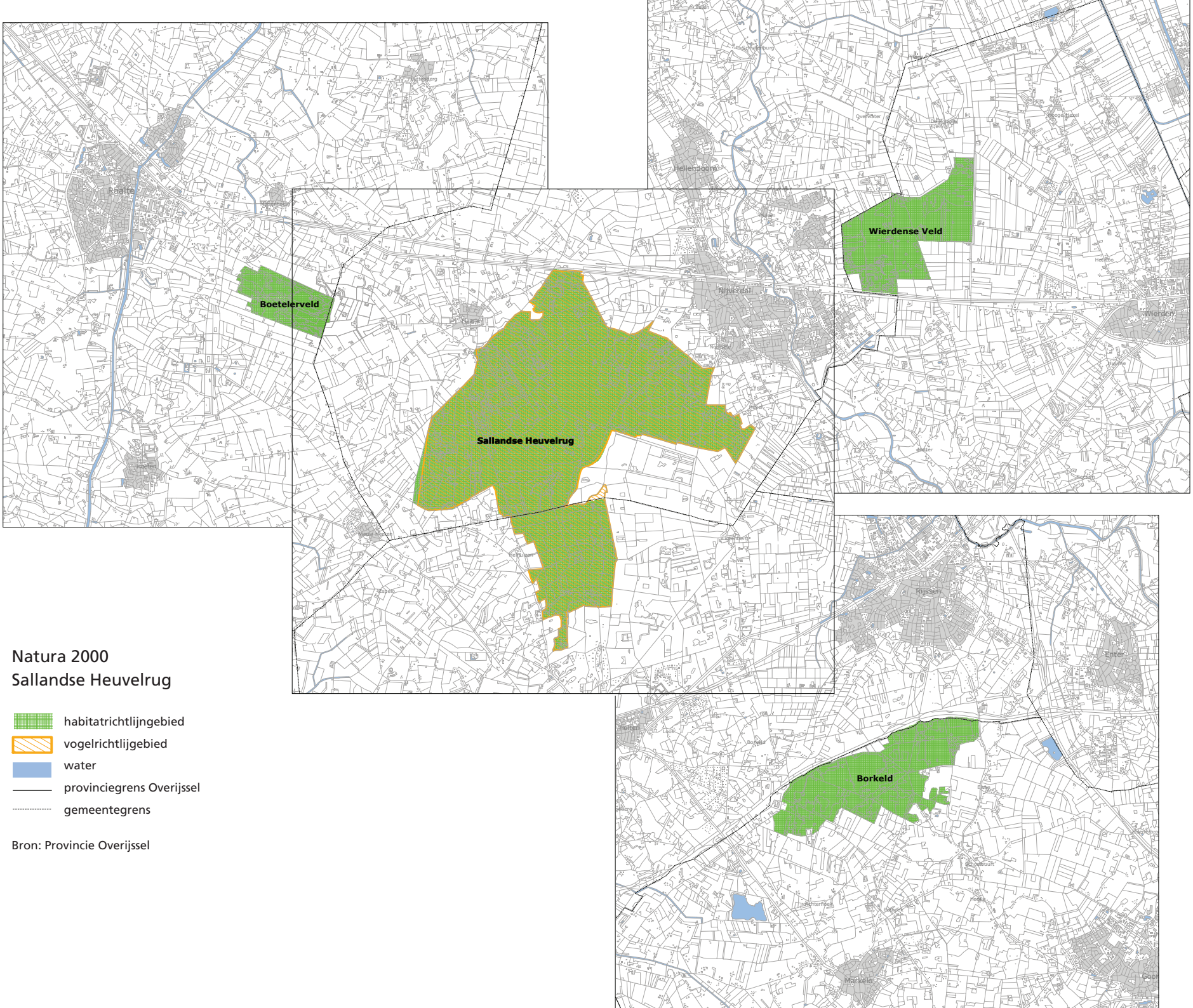

Natura 2000
Sallandse Heuvelrug

- habitatrichtlijngebied
- vogelrichtlijgebied
- water
- provinciegrens Overijssel
- gemeentegrens

Bron: Provincie Overijssel

Ook voor trekvogels worden dergelijke maatregelen genomen. Het gaat daarbij vooral om de bescherming van watergebieden van internationale betekenis.

De Habitatrichtlijn heeft als doel de biologische diversiteit in de Europese Unie in stand te houden. De lidstaten nemen maatregelen voor bescherming van natuurlijke habitats en habitats van een aantal specifieke soorten (gebiedsbescherming). Het gaat dan om soorten die op bijlage II van de richtlijn voorkomen en habitattypen van bijlage I. Daarnaast geldt er een strikte bescherming van soorten die belang zijn voor de Europese Unie (soortenbescherming). Deze soorten staan op bijlage IV van de richtlijn.

De Natuurbeschermingswet regelt alleen de bescherming van deze gebieden. Hij is dus niet van toepassing op andere beschermde natuurgebieden of op de provinciale ecologische hoofdstructuur. Ook de bescherming van planten- en diersoorten is niet in de Natuurbeschermingswet geregeld. Hierop is de Flora- en faunawet van toepassing.

4.3.4 Beleidskader Groene en Blauwe diensten 2006

Overijssel is een provincie met een grote verscheidenheid aan karakteristieke landschappen. Er bestaat een toenemende maatschappelijke vraag naar goed beheerd landschap, natuur en water, maar de kwaliteit en toegankelijkheid ervan staat onder druk. Particuliere grondgebruikers en organisaties zijn geïnteresseerd in deze groene en blauwe dienstverlening en ontwikkelen initiatieven die inspelen op deze (groeiende) vraag. Bij groene diensten gaat het om het beheer van natuur en landschap en bij blauwe diensten om waterbeheer. Ook kunnen de diensten gericht zijn op cultuurhistorie en recreatie.

De diensten worden verleend op particuliere gronden (landbouwers, landgoederen, recreatiebedrijven en andere particulieren). Het draait bij groene en blauwe diensten om onderhoud, beheer en de toegankelijkheid van het landelijk gebied die verder gaan dan waartoe een burger wettelijk verplicht is.

Het beleidskader formuleert de belangrijkste randvoorwaarden voor de verdere ontwikkeling van groene en blauwe diensten, gericht op;

- Initiatieven rond groene en blauwe diensten stimuleren,
- reële vergoedingen bieden voor beheer,
- langjarige afspraken maken over financiering en uitvoering,
- gebiedsgerichte afstemming van vraag en aanbod,
- en bundeling van financiers in een (gebieds)fonds.

Per groene (landschapsbeheer, weidevogelbeheer, toegankelijkheid, randenbeheer) en blauwe diensten (waterbeheer ten behoeve van opvang en waterkwaliteit) worden inhoudelijke doelstellingen en kwantitatieve doelstellingen geformuleerd. De eerste verantwoordelijkheid voor blauwe diensten ligt bij de waterbeheerders.

De Provincie legt in haar beleid voor het landschapsbeheer de prioriteit bij de PEHS, de Nationale Landschappen en de waardevolle (kleinschalige) landschappen. Dit komt tot uiting in een hogere procentuele subsidiebijdrage voor prioritaire gebieden. Met uitzondering van de westrand van de gemeente, valt vrijwel geheel Rijssen-Holten binnen deze prioritaire gebieden.

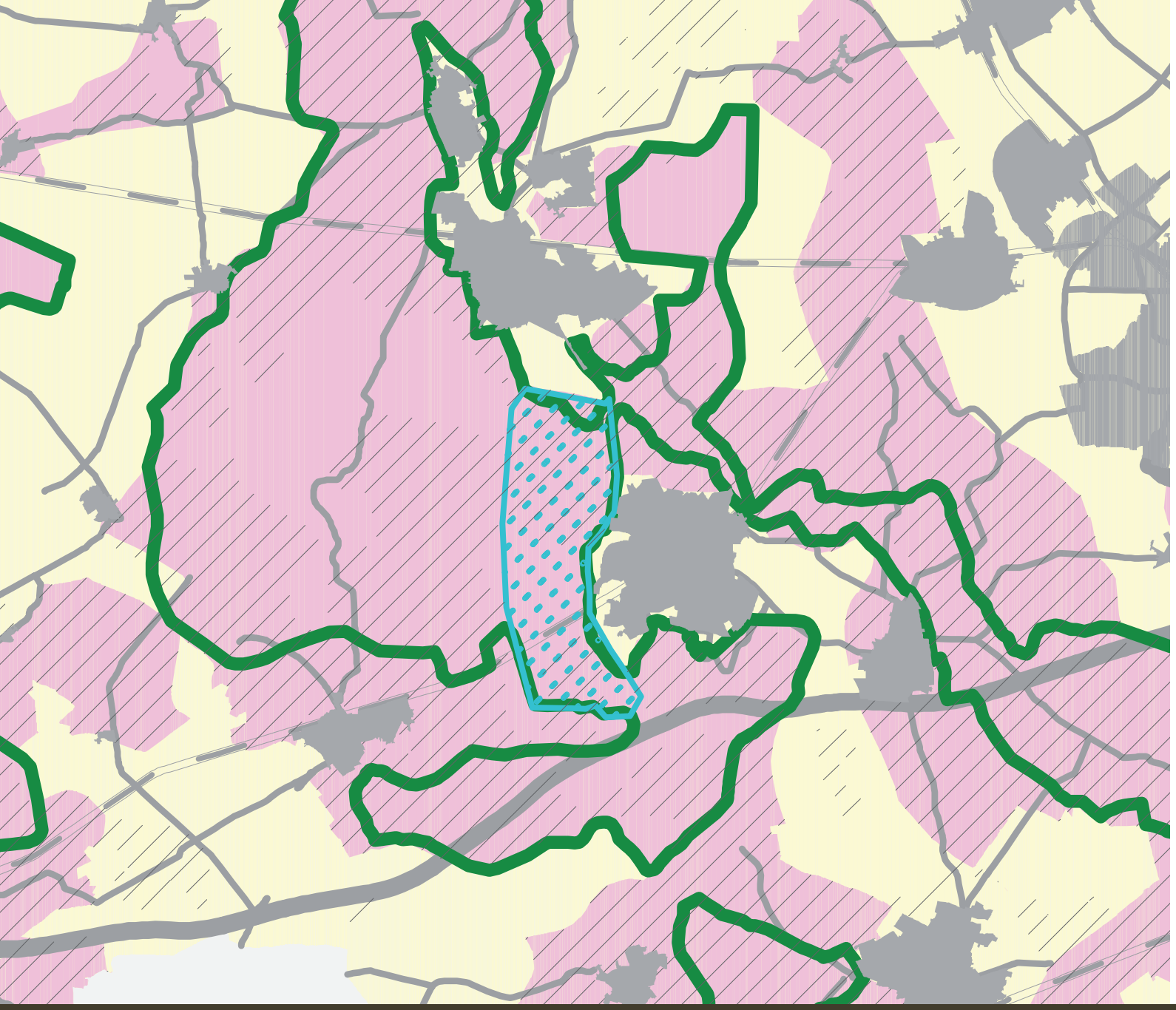

Landschapsbeheer

- prioritair gebied
- niet prioritair gebied

Bouwstenen prioritaire gebieden

- Nationaal Landschap (globaal)
- Provinciaal Ecologische Hoofdstructuur
- waardevol (kleinschalig) Landschap

Randbeheer - natte randen

- Gebieden met grote bestaande ecologische waarden

Prioritaire en niet prioritaire gebieden Groene diensten, Bron: Povincie Overijssel

De insteek van het beleidskader is om te zoeken naar combinaties tussen groene en blauwe doelen en bundeling van financiers. Een fondsvorm en een uitvoeringsorganisatie in de vorm van een onafhankelijke stichting is daarvoor wenselijk. Hierdoor wordt een structurele financiering door diverse publieke partijen en private partijen bijeen gebracht en gecoördineerd ingezet.

Naast landelijk en provinciaal beleid, heeft ook de gemeente Rijssen-Holten enkele beleidsvisies voor haar eigen natuurgebieden en grondgebied. Interessant om te noemen in het kader van dit LOP zijn de beheersvisie voor de gemeentebossen op de Rijsserberg en bermbeheer.

4.3.5 Beheersvisie gemeentebossen Rijsserberg

Het grootste deel van de bos- en natuurterreinen in bezit van de gemeente Rijssen-Holten ligt ten zuiden van Rijssen, tussen de bebouwde kom en de A1. Het gebied maakt deel uit van de stuwwal de Rijsserberg. Het bos- en natuurgebied van de Rijsserberg ligt binnen de PEHS en bestaat grotendeels uit naald- en gemengd bos, afgewisseld met kleine heideterreinen. In het gebied komen leemkuilen voor, ontstaan door kleiwinning en heel bijzonder is het heidegebied met jeneverbessen in het zuidoosten.

Het bos heeft een multifunctionele doelstelling. Natuur en (extensieve) recreatie zijn de hoofdfuncties. In de afgelopen jaren is beleid in gezet om een meer gevarieerd bos te krijgen. Het beheer is nu gericht op een grotere gelaagdheid van het bos, meer soortenvariatie en op een grotere afwisseling van open en dichte bospercelen. Houtproductie is geen doel op zich,

De Rijsserberg ligt tegen de bebouwde kom van Rijssen en is daarom van grote betekenis voor recreatie en toerisme. Het betreft met name de extensieve vormen van recreatie als wandelen, fietsen en paardrijden. Ook zijn er veel dag- en verblijfsrecreatieve voorzieningen aanwezig.

Door de toenemende recreatie in het gebied dreigde een wildgroei aan paden te ontstaan. De gemeente heeft daarom een paar jaar geleden ingezet op een duidelijke, herkenbare, gemarkeerde padenstructuur. Daarbij wordt uitgegaan van een recreatieve zonering: een intensief padenstelsel nabij de bebouwde kom (noordzijde Rijssense bos) en meer rustgebieden aan de zuidzijde. Een aandachtspunt genoemd in de beheersvisie zijn de bosranden waarvan de natuurwaarde en de externe belevingswaarde kan worden verhoogd.

Belangrijke beheersuitgangspunten zijn op dit moment:

- Versterken van de recreatieve zonering met een intensiever padenstelsel bij de dorpsrand en extensivering (vooral in paden) richting A1.
- Bij het beheer zal zoveel mogelijk gebruik worden gemaakt van natuurlijke processen waaronder natuurlijke verjonging en een toename van dood hout.
- Het bos wordt in stand gehouden als half-natuurlijk bos, waarbij met veiligheid voor recreanten rekening wordt gehouden.
- Toename van inheemse boomsoorten (loofbos) zal worden bevorderd.
- Realiseren van soortenrijke en structuurrijk bosranden.

4.3.6 Berm- en slootbeheer

De gemeente heeft een gangbaar berm- en slootbeheer. Voor het bermbeheer wordt op dit moment nieuw beleid ontwikkeld waarbij meer rekening wordt gehouden met de ontwikkeling van het landschap en het verhogen van de natuurwaarden in het buitengebied, op plaatsen waar bermen voldoende breed zijn, Het nieuwe bermbeheer gaat uit van verschralingsbeheer door gefaseerd maaien en afvoer van het maaisel. Het verschralingsbeheer zal ook gaan gelden voor lanen en slootbermen.. Slootonderhoud vindt plaats in aansluiting op het bermonderhoud.

Ligtenbergerveld

4.4 Conclusies

Conclusie karakteristiek natuur en ecologie:

- **Kernkwaliteit van de natuur van Rijssen-Holten en omgeving zijn de stuwwallen, waaronder het (Nationaal Park) de Sallandse Heuvelrug en de Rijsserberg, met de vele gradiënten op de overgang naar lager gelegen gronden.**
- **Een tweede kernkwaliteit bestaat uit watergebonden natuurwaarden, gekoppeld aan kwel, beken, rivieren, etc.**
- **Ongeveer een derde van de gemeente Rijssen-Holten valt binnen de PEHS.**
- **Vrijwel alle natuurgebieden hebben ook een sterke recreatieve functie. Dit staat vaak op gespannen voet met natuurwaarden.**
- **Vooral van de bosgebieden, maar ook van andere natuurgebieden, kan en zal de ecologische betekenis nog aanzienlijk toenemen door veranderend beheer.**
- **Bestaand natuurbeleid is vrijwel helemaal gericht op de bos- en natuurgebieden op de stuwwallen en op het gebied tussen Holterberg en Rijsserberg, zowel voor droge als natte natuur. Aan de westzijde ligt de aandacht vooral op de randen van de Holterberg en in het zuiden op de Schipbeek.**

5. CULTUURHISTORIE

5.1 Ontginningsgeschiedenis

Na de laatste ijstijd is in de afgelopen 10.000 jaar (in het huidige geologische tijdvak het Holoceen) Overijssel verder gevormd. De bevroren ondergrond en grote hoeveelheden ijs ontdooiden. De lager gelegen zanden werden zeer nat en alleen op de hoger gelegen delen kon gewoond worden. Nederland raakte voornamelijk bebost. Geleidelijk ontstonden beken en riviertjes zoals de Regge die een deel van het water afvoerden. De eerste mensen die de gebieden bevolkten vanuit het drogere Duitsland vestigden zich op de hoger gelegen dekzandkoppen in de natte dekzandvlakten en op de flanken van de Sallandse Heuvelrug. Dit gebeurde vanaf grofweg 5000 voor Christus.

Door de toename van de bevolking in de Middeleeuwen werd de behoefte aan het hoger gelegen vruchtbare land groter en zijn boerderijen juist op de overgang van nat naar droog gebouwd. Holten en ook Rijssen zijn ontstaan langs de randen van de es – een groot aaneengesloten akkercomplex waarlangs de boerderijen stonden. Het beboste oppervlak nam door de invloed van de mens weer af en pas vanaf de late Middeleeuwen ontstonden open landschappen, waaronder heidevelden. Doordat de mens het plantendek op de hoger gelegen delen teveel verstoorde konden de dekzanden weer gaan verstuivingen. Dit gebeurde ook op de Sallandse Heuvelrug. Vanaf 1850 werd verstuiving tegengegaan, door op grote schaal bossen aan te leggen, onder andere voor stuthout in de mijnbouw.

Met het graven van de weteringen in met name Salland (bijvoorbeeld de Soestwetering vanaf de 13de eeuw) werden grotere delen van de zandgebieden droger waardoor voor langere perioden per jaar de landerijen droog genoeg waren om beweid te worden. Eén van de nattere broekgebieden die aan de voet van de Sallandse Heuvelrug is gesitueerd is het Holterbroek. Deze schijnt volgens een publicatie van het Oversticht al in 1516 regelmatig verkaveld te zijn. De grenzen van de percelen werden beplant met elzen, wilgen en populieren.

Tot het begin van de Twintigste eeuw hebben de door hakhout omsloten verkavelingen bestaan. Met het op gang komen van de landbouwmechanisatie zijn echter vele houtsingels verdwenen en is het huidige open landschap ontstaan. De meest natte delen van de Gemeente zijn de Overtoom, het Ligtenbergerveld en de Leiding. Deze gebieden zijn als laatste ontgonnen.

Honderdvijftig jaar geleden bestonden grote delen van de gemeente nog uit woeste grond. De kaart van 1850 laat zien dat de Sallandse Heuvelrug grotendeels met heide bedekt was en dat de aangrenzende dekzandvlakten grotendeels zeer nat waren zodat de gronden hooguit in de zomer voor beweiding geschikt waren. Voor het overige bestonden deze vlakten uit hoogveentjes, natte heides, - schraallanden en – berkenbroekbosjes. Op enkele plaatsen in deze venige dekzandvlakken komen zandopduikingen voor die net hoger liggen en droger zijn. Op de randen van deze opduikingen ontstonden nederzettingen of alleenstaande boerderijen. Voor grote delen van Salland is dit typerend. Voorbeelden zijn Bathmen, Okkenbroek, Heeten maar ook Dijkerhoek in de gemeente zelf.

Historische kaart rond 1900

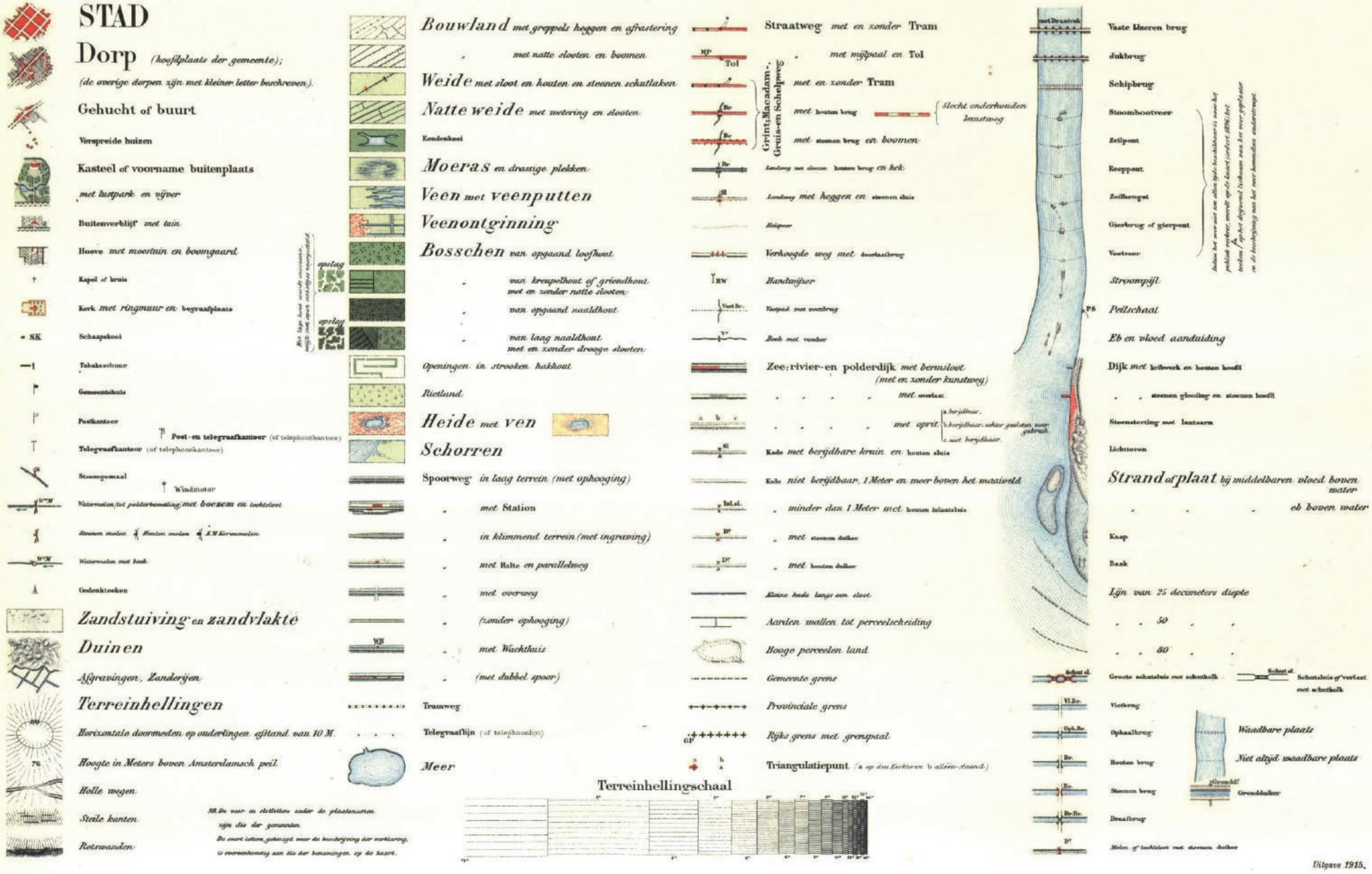
STAD
Dorp (hoofdplaats der gemeente);
(de overige dorpen zijn met kleiner letter beschreven).
Gehucht of buurt
Verspreide huizen
Kasteel of voorname buitenplaats
met lustpark en vijver
Buitenverblijf met tuin
Hoeve met moestuin en boomgaard
Kapel of kruis
Kerk met ringmuur en begraafplaats
SK Schaapskooi
Tabaksschuur
Gemeentehuis
Postkantoor
Post- en telegraafkantoor (of telephoonkantoor)
Telegraafkantoor (of telephoonkantoor)
Stoomgemaal
Windmotor
Watermolen (het polderbemaling) met boezem en inlaatsluit
Steenen molen. Houten molen. E.M. Korenmolen.
Watermolen met beek.
Gedenkteeken
Zandstuiving en zandvlakte
Duinen
Afgravingen, Zanderijen
Terreinhellingen
Horizontale doorsneden op onderlingen afstand van 10 M.
Hoogte in Meters boven Amsterdamsch peil
Holle wegen
Steile kanten
Rotswanden
NB. De voor- en achterletters onder de plaatsnamen zijn die der gemeenten.
De zwart letters gebruikt voor de beschrijving der verklaring, is overeenkomstig aan die der benamingen op de kaart.
Bouwland met greppels heggen en afrastering
met natte slooten en boomen
Weide met sloot en houten en steenen schutlaken
Natte weide met wetering en slooten
Eendenkooi
Moeras en drassige plekken
Veen met veenputten
Veenontginning
Bosschen van opgaand loofhout
van kreupelhout of griendhout met en zonder natte slooten
van opgaand naaldhout
van laag naaldhout met en zonder droogo slooten
Openingen in strooken hakhout
Rietland
Heide met ven
Schorren
Spoorweg in laag terrein (met ophooging)
met Station
in klimmend terrein (met ingraving)
met Halte en parallelweg
met overweg
(zonder ophooging)
met Wachthuis
(met dubbel spoor)
Tramweg
Telegraaflijn (of telephoonlijn)
Meer
Straatweg met en zonder Tram
met mijlpaal en Tol
met en zonder Tram
Grint-Macadam-, Gruis- en Schelpweg
met houten brug
Slecht onderhouden kunstweg
met steenen brug en boomen
Landweg met sloten houten brug en hek
Landweg met heggen en steenen sluis
Holgoor
Verhoogde weg met doorvaarbrug
Handwijzer
Voetpad met voetbrug
Boek met vonder
Zee-, rivier- en polderdijk met bermsloot (met en zonder kunstweg)
met overlaat
met oprit
Kade met berijdbare kruin en houten sluis
Kade niet berijdbaar, 1 Meter en meer boven het maaiveld
minder dan 1 Meter met houten inlaatsluis
met steenen dulker
met houten dulker
Kleine kade langs een sloot
Aarden wallen tot perceelscheiding
Hooge perceelen land
Gemeente grens
Provinciale grens
Rijks grens met grenspaal
Triangulatiepunt
Terreinhellingschaal
Vaste Ijzeren brug
Jukbrug
Schipbrug
Stoombootveer
Zeilpont
Roeppont
Zeilbengst
Gierbrug of gierpont
Voetveer
Stroompijl
Peilschaal
Eb en vloed aanduiding
Dijk met kribwerk en houten hoofd
steenen glooiing en steenen hoofd
Steenstorting met lantaarn
Lichttoren
Strand of plaat bij middelbaren vloed boven water
eb boven water
Kaap
Baak
Lijn van 25 decimeters diepte
50
60
Groote schutsluis met schutkolk
Schutsluis of verlaat met schutkolk
Vlotbrug
Ophaalbrug
Houten brug
Steenen brug
Draaibrug
Molen of inlaatsluit met steenen dulker
Waadbare plaats
Niet altijd waadbare plaats
Grondduiker
Uitgave 1915.

Historisch kaart 1850

Schets kampenlandschap

Schets Essenlandschap

Het kleinschalig kampen-essenlandschap is ontstaan door agrarisch gebruik. Hoge gronden werden als bouwland gebruikt (essen) en op de lagere gronden liet men het vee grazen. Op de grens van hoog naar laag werden boerderijen gebouwd en ontstonden nederzettingen. Kenmerkend is de willekeurige plaatsing van gebouwen op het erf.

Kampen en hoeven zijn individuele agrarische nederzettingen en worden gekenmerkt door de aanwezigheid van kleine akkers, bomen, houtwallen en bospercelen. Hoeven zijn ontstaan op kleine hogere plekken in het landschap en liggen grillig verspreid. Kampen zijn meer planmatig, in kleine clusters ontstaan in wat jongere ontginningsgebieden. Essen zijn open gebieden in een kleinschalig landschap met een grote variatie in beplanting. De beekdalen werden gebruikt als weiden en hooilanden. De meeste bossen maakten onderdeel uit van landgoederen. Dit voor Twente kenmerkende landschap met de afwisseling in hoge droge delen en lage natte delen is daarmee zeer aantrekkelijk geweest als vestigingsplaats voor de mens.

De gunstige landschappelijke condities voor zowel Rijssen en Holten hebben ertoe geleid dat beide plaatsen welvarend genoemd konden worden. Rijssen kreeg stadsrechten en de plaats werd versterkt met wallen en grachten. Rijssen groeide uit tot een belangrijke plaats voor de verbouw en verwerking van vlas en de handel in vee. Holten heeft nooit stadsrechten gekregen en is altijd een dorp gebleven. Belangrijke bronnen van inkomsten zijn de melkvee- en varkenshouderij. Het varken is ook opgenomen in het wapen van de voormalige gemeente Holten.

Vlas siert het wapen van Rijssen. Vanaf het begin van de twintigste eeuw is de Holterberg voor dag- en verblijfsrecreatie in trek geraakt. De ligging van Holten werd vanaf dat moment met name waardevol vanwege het landschapsschoon. Al in 1929 is de Toeristenweg over de Holterberg aangelegd. Ook zijn de bossen rondom Holten in trek geraakt voor villabouw en recreatiewoningen.

PROVINCIE OVERIJSSEL. GEMEENTE RIJSSEN.

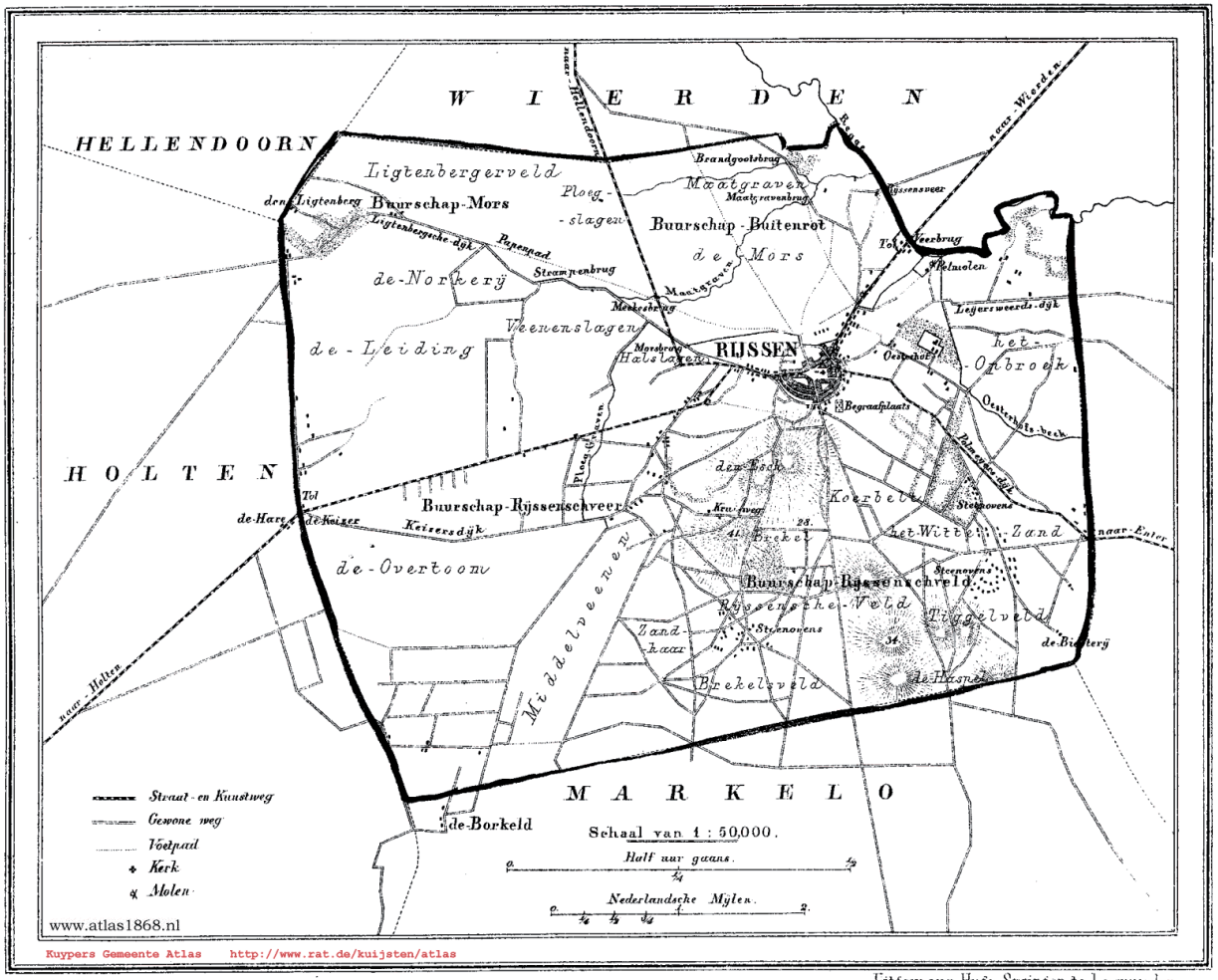

1865. Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden.

2551 Bunders. 3200 Inwoners.

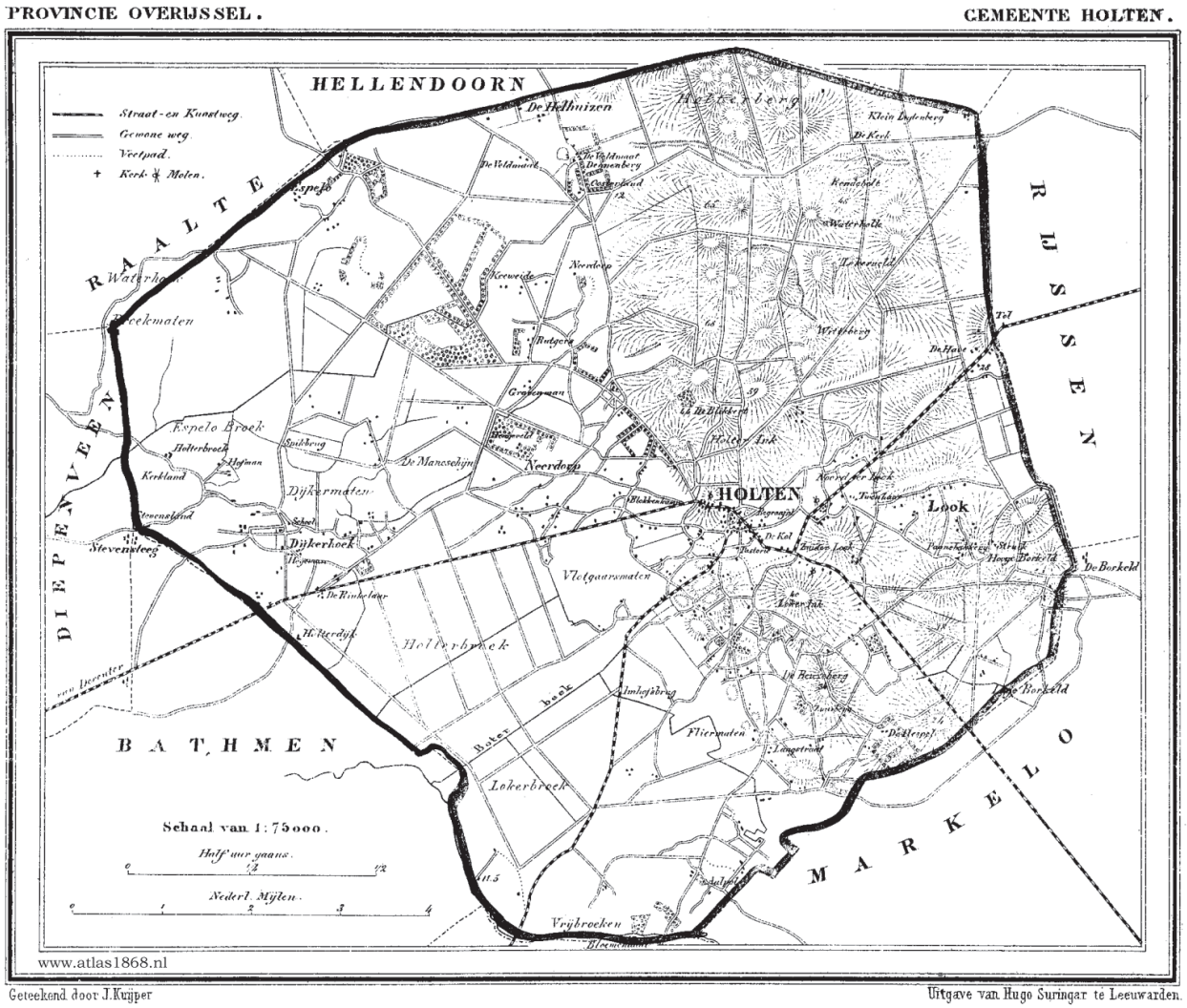
PROVINCIE OVERIJSSEL.
GEMEENTE HOLTEN.
HELLENDOORN
Straat- en Kunstweg.
Gewone weg.
Voetpad.
Kerk & Molen.
RAALTE
DIEPENVEEN
RIJSSEN
MARKELO
BATHMEN
HOLTEN
Look
Neerdorp
Dijkermaten
Dijkerhoek
Vlotgaarsmaten
Holterbroek
Lokerbroek
Almelerbrug
Fliermaten
Vrijbroeken
Espelo Broek
Stevenkleeg
Schaal van 1:75000.
Half uur gaans.
Nederl. Mijlen.
www.atlas1868.nl
Geteekend door J. Kuijper
Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden.
6486 Bunders, 3000 Inwoners.

5.2 Markegenootschappen

Voor de landbouw en veeteelt van de middeleeuwen was het noodzakelijk om naast cultuurgrond ook de beschikking te hebben over woeste gronden. Grondeigenaren en grondgebruikers organiseerden zich in markegenootschappen die het gebruik van de woeste gronden samen regelden, en samen bepaalden of er meer grond in cultuur gebracht moest worden. Deze markegenootschappen zetten zich ook in om de gronden en de boerderijen te verdedigen tegen indringers van allerlei pluimage en het vee binnen te houden. Zo zijn verschillende verdedigingswerken als landweren (o.a. langs de Scholmansdijk / Boterbeek) aangelegd.
Landweren zijn in de veertiende en de vijftiende eeuw aangelegd door boeren met als doel het vee in de wei, en rondtrekkende bendes en ander gespuis op afstand te houden. Landweren bestonden uit greppels en aarden wallen met heggen van gevlochten takken. Door de takken om te buigen en in de haag te steken werd de haag ondoordringbaar. Levend prikkeldraad dus. Waar een weg een landweer kruiste, werd nogal eens een versterkte doorgang gemaakt, vaak met een slagboom om zo tol te kunnen heffen. De landweren vormden een aaneengesloten netwerk van verdedigingswerken op het platteland.

Het cultuurhistorisch monument Zunasche Wal is gelegen op de gemeentegrens ten noorden van Ligtenberg (ten zuiden van de Zunasche heide) en markeert de oude markegrens en landweer. Het wallichaam wordt plaatselijk sterk aangetast, op de wal staan hoofdzakelijk eiken.

In Rijssen-Holten (en grote delen van de provincie) komen ook nog veel onverharde wegen en paden voor. Voor het landschapsbeeld en toeristisch-recreatieve activiteiten zijn deze van groot belang. In veel gevallen zijn deze onverharde wegen tot het cultureel erfgoed te rekenen. Het beleid is er dan ook op gericht om deze onverharde wegen zoveel mogelijk te behouden.

Oorspronkelijk was een marke een formalisering van een ‘noaberschap’, of een federatie van ‘noaberschappen’. Binnen een ‘noaberschap’ golden ongeschreven regels en gewoonten. Een ‘noaberschap’ kan als een soort onderlinge hulpverzekering gezien worden, waarbij de lasten (en lusten) verdeeld werden naar grootte van het grondbezit.

Een marke heeft betrekking op een groter gebied en maakte wel onderscheid naar wie bezit had en wie niet. Maar ook bezitslozen, die er woonden en de grond bewerkten hadden rechten. Deze marken werden midden 19e eeuw als rechtsvorm afgeschaft omdat de zeggenschap over de gronden door genootschappen te veel problemen gaf met gemeentelijke en provinciale politiek. Daarna heeft de ontginning van de “droge hoge” en “natte” woeste gronden een grote vlucht genomen.

5.3 De Waerdenborch

In de middeleeuwen had Holten wel al een bijzondere ligging als klein dorp op de kruising van handelswegen. Op deze kruising is ooit het kasteel De Waerdenborch ontstaan. Nu zijn alleen nog de fundamenten van het kasteel zichtbaar.

De Waerdenborch behoorde tot het standaardtype van de omgrachte vierkante kastelen. Veel van die kastelen hebben uitspringende ronde of vierkante hoektorens Een dominerende hoofdtoren, een ‘donjon’ ontbreekt bij de meeste van dit soort kastelen. In het geval van de Waerdenborch zijn de schuin op de hoeken geplaatste torens aan de zuidzijde een belangrijke variatie op dit patroon. In Nederland zijn vrijwel geen verdere voorbeelden bekend. De Waerdenborch heeft waarschijnlijk wel wat geleken op het veel grotere kasteel Lechenich in het Rijnland.

Dit type kasteel is in Nederland niet het meest voorkomende type kasteel, maar wel het bekendste, omdat bijvoorbeeld ook het Muiderslot van dat type is. Het kasteeltype is in Nederland geïntroduceerd door graaf Floris V van Holland en werd over het algemeen gebouwd door landsheren of hoge adel. (Bron: www.kasteel.nl).

De regionale krant De Stentor schreef in februari 2007 de volgende artikelen over de Waerdenborch:

Waerdenborch een kasteel met een verhaal

door Dana Bolink

WAERDENBORCH - Holten zelf stelde in de middeleeuwen nog niet veel voor. In de marke (een leefgemeenschap van boeren die gemeenschappelijke grond hebben) stonden in 1429 nog maar 37 huizen. In 1470 was dit aantal gestegen tot 70. Ter illustratie: Deventer telde toen 224, Zwolle 308 huizen. Maar hoe klein Holten ook was, Karel V danste er in 1532 wel op een boerenbruiloft in het huis dat nu nog De Keizer heet. Tijdens zijn reis door Holten bepaalde diezelfde Karel V overigens ook dat de Waerdenborch gesloopt kon worden.

Het is niet toevallig dat het kasteel ligt op de kruising van de Markeloseweg en de Rijssenseweg. Vroeger was deze plek de splitsing van twee belangrijke internationale handelswegen, die Deventer, via Rijssen en Markelo, over land met Noord-Duitsland en Westfalen verbond. De handelsweg uit Deventer bezat bij Holten de enige doorgang door de landweer. Elke voerman die met zijn voertuig wilde passeren, moest tol betalen aan de kastelein van de Waerdenborch.

Inmiddels is er volgens de Oudheidkamer Hoolt'n niemand meer die nog alles weet van de geschiedenis van het kasteel. Alleen de boeken in het archief van de stichting kunnen nog een beeld schetsen. Supermarkteigenaar, Bert Wansink, die plannen heeft De Waerdenborch iets van haar oude glorie terug te geven, hoopt toch dat er nog ergens tekeningen zijn van het kasteel, zodat duidelijker wordt, hoe het eruit heeft gezien.

De legende van De Waerdenborch

WAERDENBORCH - Kasteel De Waerdenborch heeft, net als elk ander zichzelf respecterend kasteel, een eigen verhaal: 'De sage van De Waerdenborch', ook wel bekend als het verhaal van de 'Rode Rijder'.

Volgens het verhaal voorkomt de rode rijder, een soort mythische ridder in het bezit van een weerwolf, de beroving van en wellicht zelfs de moord op heer Herman, kastelein van De Waerdenborch. Heer Herman wordt verraden door zijn eigen knecht, maar juist als de rovers de slaapkamer van de kastelein zijn binnengedrongen, duikt de rode rijder op, om de schurken te straffen en de kasteelheer te redden. Vreemd is dat de rode rijder is binnengekomen terwijl alle deuren op slot zaten en een fazanthaan vanuit een appelboom die avond het slot in de gaten hield.

De rode rijder schijnt in de jaren daarna nog regelmatig gezien te zijn in de omgeving van het Urnenbos en de weerwolf in de buurt van het padvinderstroephuis. En ook bij het kasteel is het blijkbaar nog steeds niet pluis. Een vrouw uit Rijssen, die er een keer met haar man langskwam, 's morgens in het donker op de hondenkar, voelde ineens dat iemand haar bij de hand had, zonder dat ze iets zag...

Historisch bewijs voor gebeurtenissen uit de sage is er niet. Zo is er bijvoorbeeld bij de opgravingen geen enkele aanwijzing gevonden dat er een onderaardse gang is geweest die De Waerdenborch verbindt met Arkelstein. Toch werd er in 1968 nog gesproken over een vluchtgang, helemaal onder de Holterbroek door, naar Arkelstein aan de Schipbeek.

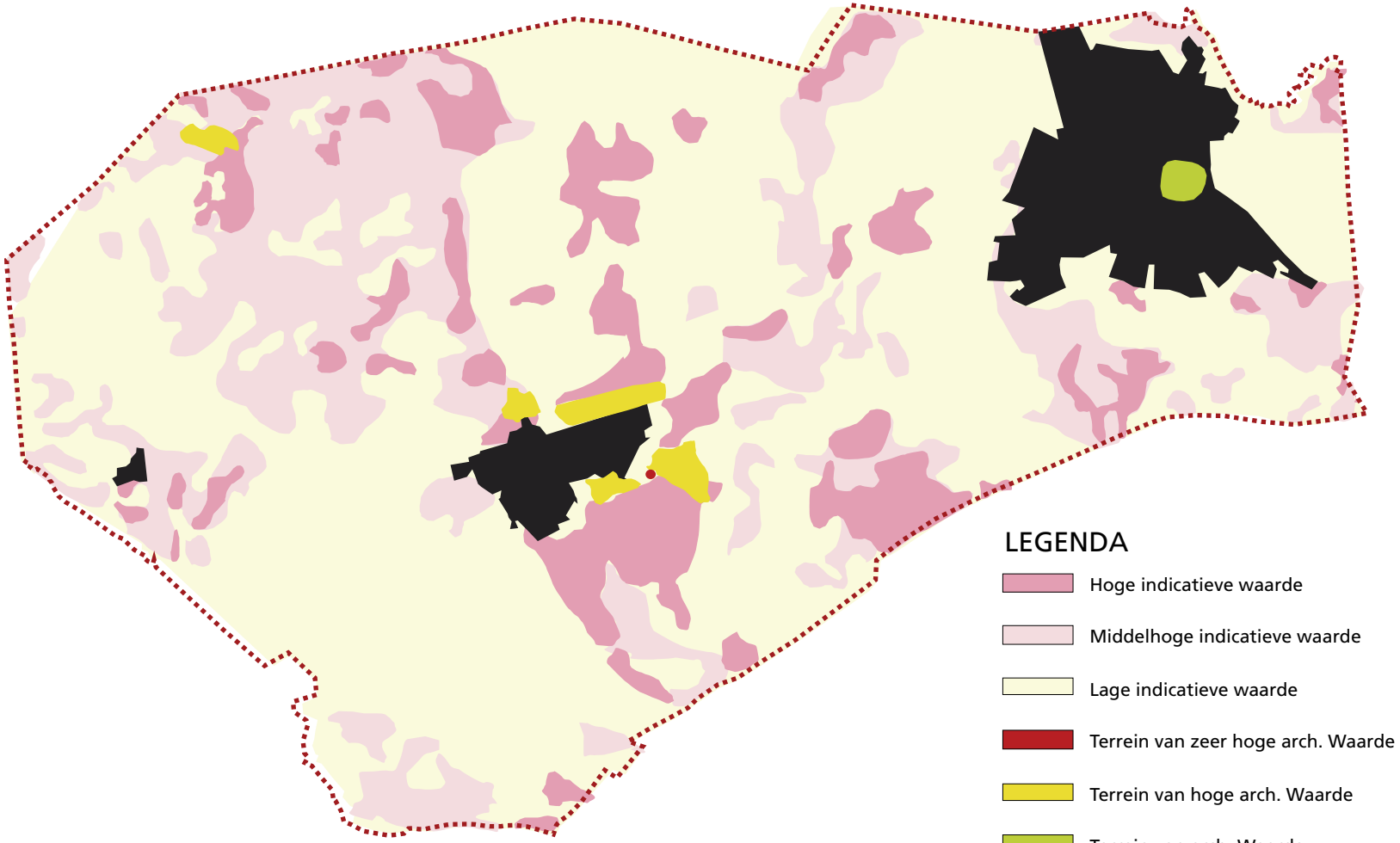

Archeologische waarden

5.4 Archeologie

Vanaf circa 5.000 voor Christus zijn mensen zich ook daadwerkelijk gaan vestigen de Gemeente Rijssen-Holten. De oudste vestigingsplaatsen zijn te vinden op de hogere gronden die altijd droog bleven en vruchtbaar waren. Dit zijn de prehistorische nederzettingen en binnen de gemeentegrenzen zijn hier voorbeelden te verwachten op de Zuurberg, Beuseberg en Rijsserberg. Aan de Postweg bij Look en net ten zuiden van de A1 zijn grafheuvels en urnenvelden aangetroffen uit de prehistorie. Dit bevestigt de aanname van vroege vestiging van agrarische nederzettingen in de gemeente.

Binnen de gemeente Rijssen-Holten liggen meerdere archeologische monumenten van hoge of zeer hoge archeologische waarden. Al deze monumenten liggen op de hogere delen in het landschap. Bij alle locaties gaat het om aangetroffen sporen van vroege bewoning. De oudheid van de vondsten kan per locatie flink verschillen en varieert tussen 4200vC. tot 1500 nC. Het gaat om de volgende locaties (zie ook de Archeologische Monumentenkaart Overijssel en www.kich.nl);

Met hoge waarde (streven is deze waarden in de bodem te behouden, bij ontwikkeling is archeologisch onderzoek noodzakelijk):

- Locatie Erve Stroek; sporen van bewoning (o.a. vuurstenen en scherven) uit de IJzertijd 800 – 12 vC.
- Locatie Raalterweg; sporen van bewoning (o.a. grondsporen en scherven) uit de middeleeuwen 1050 – 1500 nC.
- Locatie Holterenk; sporen van bewoning (o.a. scherven) uit de Romeinse tijd 12 vC. – 270 nC.
- Locatie Beusebergerweg; sporen van bewoning (o.a. scherven en grondspoor) uit de IJzertijd 800 – 12 vC.
- Locatie De Waerdenborch; restant van Laat-Middeleeuws kasteel gebouwd 1378, gesloopt 1531 nC.
- Locatie Platvoet; sporen van bewoning (o.a. scherven) uit de Steentijd, Midden Bronstijd en IJzertijd 2850 – 12 vC.
- Locatie Twenhaarsveld; sporen van bewoning (o.a. scherven en vuurstenen) uit de Nieuwe Steentijd 4200 – 2850 vC.

Met zeer hoge waarde (dit terrein is wettelijk beschermd en valt onder de Monumentenwet, bij ontwikkeling is een monumentenvergunning nodig):

- Locatie Postweg; grafheuvel uit de Midden-Bronstijd met sporen van brandskeletgraven 1800 – 1100 vC. Vermoedelijk hebben op het terrein nog vier grafheuvels gelegen.

Ook de vondsten op de Rijsserberg zijn aanzienlijk. Dit geeft aan dat deze plek zeer geliefd was voor bewoning. Dit valt te verklaren door de goede landschappelijke condities. Deze plek was veilig omdat de noordzijde van de Rijsserberg aan drie zijden door moerassen omgeven was. Vers water werd aangevoerd door de nabijgelegen Regge en dit riviertje was makkelijk oversteekbaar. Ook kende het dal van de Regge uitstekende weidegronden voor het vee dat met name in de Middeleeuwen een steeds belangrijker bestaansbron werd.

5.5 Conclusies

Conclusie karakteristiek cultuurhistorie:

- **Verspreid over de gemeente vond op hogere delen en zandkopjes al vroeg bewoning plaats. Daardoor vond ook al vroeg ontginning van het omringende landschap plaats en ontstond een kleinschalig landschap.**
- **De ontginningsgeschiedenis is nog goed afleesbaar in de aanwezigheid van enken, esjes, historische erven, houtwallen etc.**
- **Een grote mate van openheid is relatief nieuw. Deze openheid is ontstaan door ontwatering en optimalisering van landbouw in de 20ste eeuw.**
- **Binnen de gemeente liggen meerdere archeologische monumenten, die wijzen op de vroege bewoning van de streek. De monumenten laten een mooie dwarsdoorsnede zien van de bewoning van 4200 vC. Tot de Middeleeuwen (1500 nC.)**
- **De archeologische monumenten zijn niet of slecht zichtbaar.**
- **Cultuurhistorisch interessante elementen als markegrenzen en landweren zijn vaak niet meer aanwezig of zichtbaar.**

6. HISTORISCHE ERVEN

6.1 Transformatie op en van erven[1]

De gebieden Salland en West Twente zijn rijk aan erven. De ervendichtheid kan in beide gebieden behoorlijk oplopen. Op de erven is in ruime mate een transformatieproces gaande. Agrarische bedrijfsvoering wordt beëindigd, boerenerven worden burgererven. Ook verschijnt allerlei bedrijvigheid op en om de erven. De veranderingsprocessen, die zich op en om de erven afspelen maken een grootschalige transformatie zichtbaar: die van een productie- naar een consumptielandschap. De grote landschappelijke kwaliteiten van Salland en Twente maken de vrijkomende erven tot gewilde objecten voor tal van initiatiefnemers.

De erventransformatie is een omvangrijke opgave. De erven zijn beelddragers van het landschap. Paden, hagen, erf- en laanbeplanting en bebouwing bepalen het ruimtelijk beeld van het gebied. Ook al wordt de ruimtelijke kwaliteit grotendeels door initiatiefnemers bepaald, deze opgave kan niet per erf aan zijn lot worden overgelaten. De karakteristiek van de erven als totaal is hier bepalend. De ervenopgave moet als 'familie' worden aangepakt en wel op het niveau van de provincie, in goed overleg met de betrokken gemeenten. Door het grote aantal malen dat een dergelijk geval zich voor doet zal deze opgave richting moeten worden gegeven.

Een belangrijk onderwerp bij de erven is de compactheid van de gebouwde structuur. Woning, stallen en andere bijgebouwen vormen haast altijd een compact ensemble. Bij transformatie richting burgererf voor bewoning of een bedrijfserf is het zaak deze compactheid te behouden.

Bij de transformatie van erven is het belangrijk om je bewust te zijn van de kenmerken en verschillen tussen erven. Eén belangrijk onderscheid is die tussen enerzijds knooperven, vaak van oudere oorsprong en gelegen langs de essen en anderzijds de jongere wegerven, vaak in de ontginningslandschappen gelegen.

Kenmerken van een knooperf zijn de ligging in essen- en kampenlandschap, vaak langs essen en op oeverwallen, de oriëntatie op het landschap, publiek toegankelijke routes en de aanwezigheid van solitaire eiken, houtwallen en boomgroepen. Het wegerf ligt in het jonge ontginningslandschap, heeft de oriëntatie op de weg, vaak met een zichtlijn over een oprijlaan en heeft een stevig groen kader rondom het erf.

In Tuinenrijk, 2003 wordt voor knooperven een kans gesignaleerd, waarbij knooperven de juiste schaal hebben om ruimtelijke en functionele samenhang aan te brengen tussen enerzijds grote agrarische bedrijven en anderzijds kleine burgererven. Een knooperf kan dan bestaan uit een ensemble van meerdere woningen met tuinen, hobbyweides en een netwerk van routes en beplantingen (ca. 5 ha groot). De knooperven vormen de 'voegkit' tussen boeren- en burgererven.

1 Bron: Werkschrift Ruimtelijke kwaliteit Overijssel – provincie Overijssel en H+N+S landschapsarchitecten.

6.2 Erven in Salland en Twente

In ‘Een catalogus van boerderijen en erven’ van de Provincie Overijssel en Het Oversticht (2006) wordt een overzicht gegeven van karakteristieke boerderijen en erven in Overijssel. Ook in die catalogus wordt Holten gerekend tot het deelgebied Salland en Rijssen tot het deelgebied (Westelijk)Twente. Hierna wordt een beknopt overzicht gegeven van de in de catalogus genoemde kenmerken van boerderijen en erven in Salland en Twente.

Sallandse boerderijen en erven hebben veelal een eenvoudige vorm en opzet. Veel voorkomend zijn de hallenhuistypen, maar ook erven met T-huizen of L-vormen (krukhuis) komen voor. De oude boerderijen zijn gelegen aan de essen en kampen (eenmansessen) op de zandruggen in het landschap, in de nabijheid van lager gelegen hooi- en weilanden. Het erf kan zowel met de voor- als achterzijde naar de weg gelegen zijn. Op de erven komen van oorsprong veel bijgebouwen voor. De jongere erven in de ontginningslandschappen zijn meer ‘rechtlijnig’ van opzet en hebben veelal minder bijgebouwen.

Het landschap is besloten door singels, erfbossen en perceelsbeplanting. De essen vormen open gebieden. In de loop der tijd is veel beplanting verdwenen en elders aangeplant, waardoor de verschillende landschappen van Salland minder herkenbaar zijn geworden. De grotere oudere erven met dwarshuisboerderijen zijn soms verrijkt met een bescheiden siertuin. De erfbeplanting in de jonge landschappen is meer in strakke singels en erfbossen aangeplant en is daardoor minder ‘rafelig’ dan bij de oudere erven.

De boerenerven in het westelijk deel van Twente laten een veelheid van kleine en grote gebouwen zien in een schijnbaar losse strooiing, met opgaande beplanting van diverse bomen en struiken. De erven in de later ontgonnen landschappen zijn meer ‘rechtlijnig’van opzet. Deze hebben veelal minder bijgebouwen en zij hebben een meer open karakter.

De erven in Twente liggen aan de randen van hoger gelegen zandruggen of stuwwallen, aan de rand van essen en kampen, in de nabijheid van lager gelegen wei- en hooilanden. Ze liggen in linten, clusters en zwermen, veelal met de achterzijde naar de weg of de akker. Het landschap en de erven zijn vrij besloten door singel, houtwallen, erfbossen, erfbeplanting, etc. De erven hebben een hechte relatie met het omringend landschap, bijvoorbeeld door hun ligging aan de randen van open essen.

Het meest voorkomende boerderijtype in Overijssel, ook in de gemeente Rijssen-Holten, is die waar het bedrijfs- en woongedeelte in één gebouw en onder één dak zitten. In Salland komen kleine bijgebouwen voor, in Twente zijn er vaak veel bijgebouwen. Kenmerkend is een dak met wolfseind, het dak kan zowel bestaan uit riet en/of pannen.

Doordat de gemeente Rijssen-Holten in het overgangsgebied ligt van Salland en Twente komen de genoemde boerderijen en erven door elkaar voor. Deze vermenging wordt versterkt doordat de kenmerken van westelijk Twente een menging zijn van Oost Twentse en Sallandse kenmerken.

Ontwikkeling knooperven uit bestaande, middelgrote erven

Tweederde van het bouwvolume mag worden teruggebouwd.

Totale vrijheid leidt tot gemakszucht: er wordt gebouwd wat overal gebouwd wordt...

compacte erfensembles

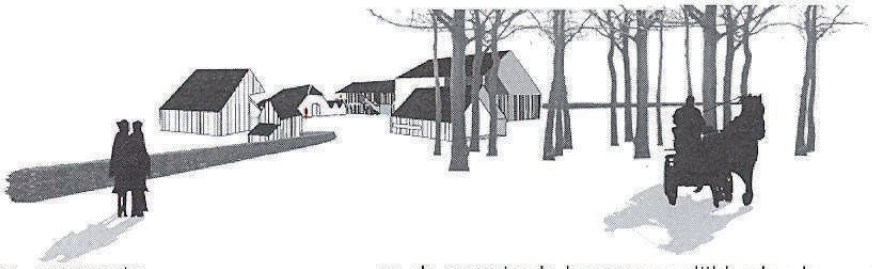

Op zoek naar een eigentijdse, compacte erfensembles die voortbouwen op de identiteit van het twentse erf...

...en de verruimde bouwmogelijkheden koppelt aan investeringen in het omliggende landschap.

[bron: Tuinenrijk, 2003]

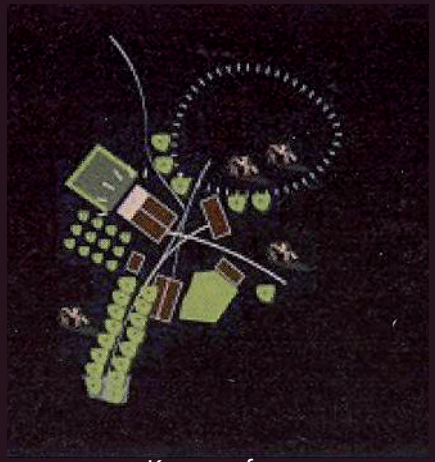

Knooperf

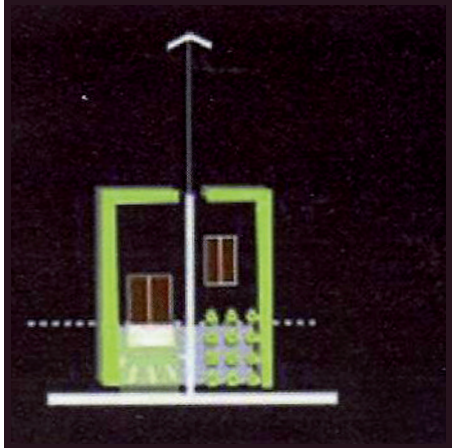

Wegerf

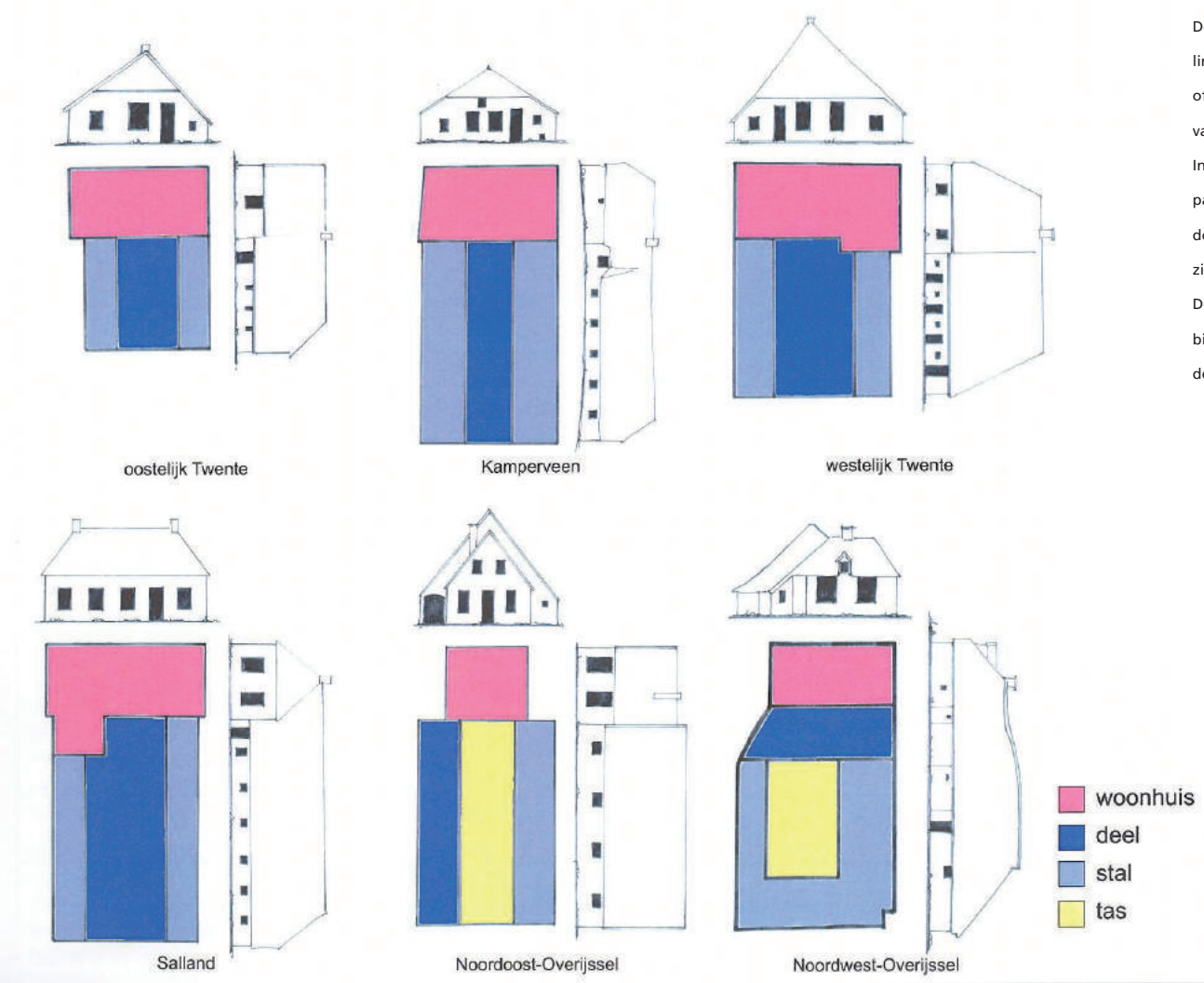

Plattegronden boerderijen

De verschijningsvorm van boerderijen wordt mede bepaald door de verdeling van functies in het bouwvolume. Zo is veelal de hooiopslag op zolders of in hooibergen geregeld, maar soms is er een inpandige tasruimte. Dat is van invloed op het volume van der boerderij.

In het stalgedeelte was veelal plaats voor koeien aan de ene zijde en voor paarden en varkens aan de andere zijbeuk. Vaak groeide het woongedeelte ook langzaam de stal in, waarbij knechten- en meidenkamers in een zijbeuk terecht kwamen.

De deel ligt niet altijd in het midden van de schuurplattegrond; met name bij de ontginningsboerderijen uit het midden van de 20e eeuw komt een deel aan de zijkant voor, wat een doorrit mogelijk maakt.

6.3 Erfbeplanting

In Overijssel zijn boerenerven niet typisch Overijssels, maar wel typisch Twents, Sallands of typisch voor het open landschap. Op alle boerenerven is echter het verschil te zien tussen het voor- en zij-erf van de boerin met de sier-en nutstuin (moestuin, bloementuin, fruitgaard) en het achtererf met het functionele werkterrein van de boer.

Kenmerkend voor de erven in Overijssel is dat er altijd wel één of meerdere grote bomen op het voorerf staan. Dat kunnen vruchtbomen zijn, appel, peer, kers of een walnoot. Maar ook paardekastanje, beuk, linde en eik sieren het vooraanzicht van vele boerderijen. Bij boerderijen die met het voorhuis op het zuiden gericht zijn zien we vaak leibomen staan, meestal leilindes. De 'plat' gesnoeide bomen houden in de zomer de zon uit het voorhuis en moeten jaarlijks gesnoeid worden.

De traditionele indeling van het erf is kenmerkend voor Salland. Op de wat rijkere erven komen stijltuinen voor. In Salland staan veel solitaire bomen (eik, linde, beuk, es, etc.) op het erf. Veel erven hebben een open karakter; de tuinen zijn deels omsloten met hagen of singels, maar niet geheel rondom.

Kenmerkend voor het Twentse erf is dat het erf vaak omgeven wordt door vele houtwallen of hekken. Verder zijn de eikengaarden karakteristiek, een soort boomgaard van inlandse eiken. Bijzondere verharding is het gebruik van veldkeien in eenvoudige patronen.

Veel in het gebied voorkomend en grenzend aan, of onderdeel van het erf zijn houtwallen en houtsingels. Houtwallen en –singels zijn lange stroken grond, begroeid met verschillende bomen en struiken. Houtwallen liggen op een verhoogde aarden wal en vormden een grens tussen twee percelen. Een singel ligt niet op een verhoging en bestaat vaak uit een enkele of dubbele rij bomen. Soms bestaat een singel ook uit een boomsoort, zoals een elzensingel.

Boeren gebruikten het hout uit deze landschapselementen voor allerlei doeleinden. De bomen en struiken werden dan ook regelmatig afgezet. Tegenwoordig hebben ze vooral landschappelijke, cultuurhistorische en niet te vergeten natuurlijke waarden. Vogels en kleine zoogdieren vinden er nest- en schuilplaatsen en gebruiken de lijnvormige elementen om zich te verplaatsen.

Het beheer is vergelijkbaar met het beheer van vroeger. Dat betekent dat er regelmatig in de winter gesnoeid wordt, eens in de vijf tot tien jaar. Bij een grote lengte kan dit ook gefaseerd uitgevoerd worden. Soms krijgen sommige bomen de kans om uit te groeien tot volwassen exemplaren, de zogenaamde overstaanders.

Erin (woning en bedrijf ineen)
Salland

G - 6A

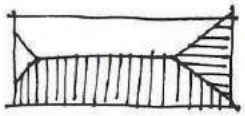

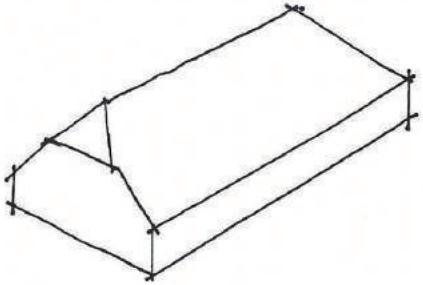

plattegrond
- zowel kleine als grote oppervlakken komen voor

bijgebouwen
- kleine bijgebouwen
- opvallende bijgebouwen: 1-, 3- en 4-roedige hooibergen

kenmerken draagconstructie
- gebintconstructie rust op veldkeien; later op baksteen, beton

kenmerken kap
- vaak wolfseind voor en dakschild achter
- soms dakkapel in wolfseind
- pannen- of rietendak of combinatie van pannen en riet
- schoorsteen vaak in linker dakvlak

kenmerken gevels
- gepleisterde gevels komen voor
- voordeur vaak links in de voorgevel

kleur- en materiaalgebruik

Erin (woning en bedrijf ineen)
Twente (westelijk Twente)

G - 8A2

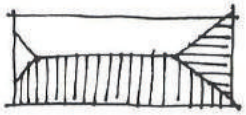

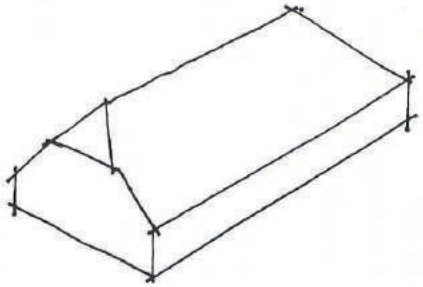

plattegrond
- klein oppervlak

bijgebouwen
- veel (kleine) bijgebouwen
- schuren met zij-inrit en hooibergen (1-, 3- of 4-roedig) zijn opvallend.

kenmerken draagconstructie

kenmerken kap
- pannen- of rietendak of combinatie van pannen en riet
- zadeldak met wolfseind(en); soms dakkapel in wolfseind
- witte windveren

kenmerken gevels
- gepleisterde gevels komen relatief vaak voor

kleur- en materiaalgebruik
- rode dakpannen

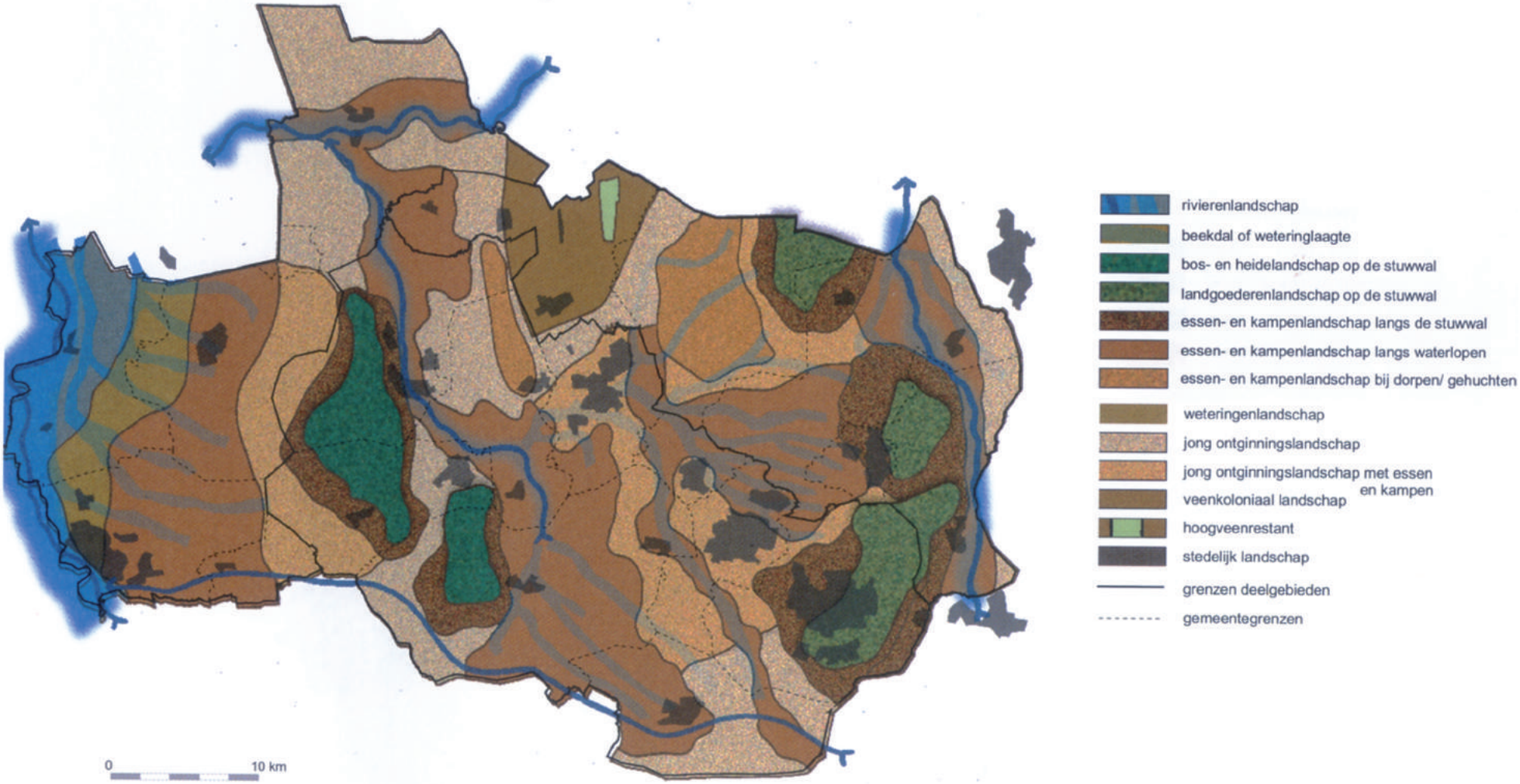

landschapstypen regio Bron:DLG

7. LANDSCHAP

7.1 Landschapstypen

Het landschapsbeeld van Rijssen-Holten wordt uiteraard voor een belangrijk deel bepaald door het verleden van het gebied. Zeer bepalend was het eerder beschreven proces van het ontstaan van de stuwwallen. Bijgaande kaart met landschapstypen (Bron: DLG) laat goed zien dat dat proces een sterke noordzuid richting heeft meegegeven aan het landschap. De Sallandse Heuvelrug vormt bijna letterlijk en figuurlijk de ruggengraat van de gemeente en de regio. Het zijn de hogere delen die boven het omringende landschap uitsteken en de regio's Salland en Twente met elkaar verbinden. Het hoogteverschil op zo'n korte afstand is vrij uniek in Nederland.

Tussen de noordzuid lopende Sallandse Heuvelrug en IJssel ligt het Sallandse landschap. Het is een van oost naar west afhellend landschap bestaande uit elkaar afwisselende plateaus, ruggen en laagten, waarbij de weteringen de oostwest richting benadrukken. Honderdvijftig jaar geleden was een groot gedeelte van het gebied nog woeste grond. De stuwwal was grotendeels bedekt met heide, de zone aan de voet en de aangrenzende dekzandvlakte bestond grotendeels uit een nat gebied met hoogveentjes, natte heide, schraalgraslanden en berkenbroekbos. Op de hogere delen was de mens actief en ontstonden kleinschalige essen-kampenlandschappen en landgoederen.

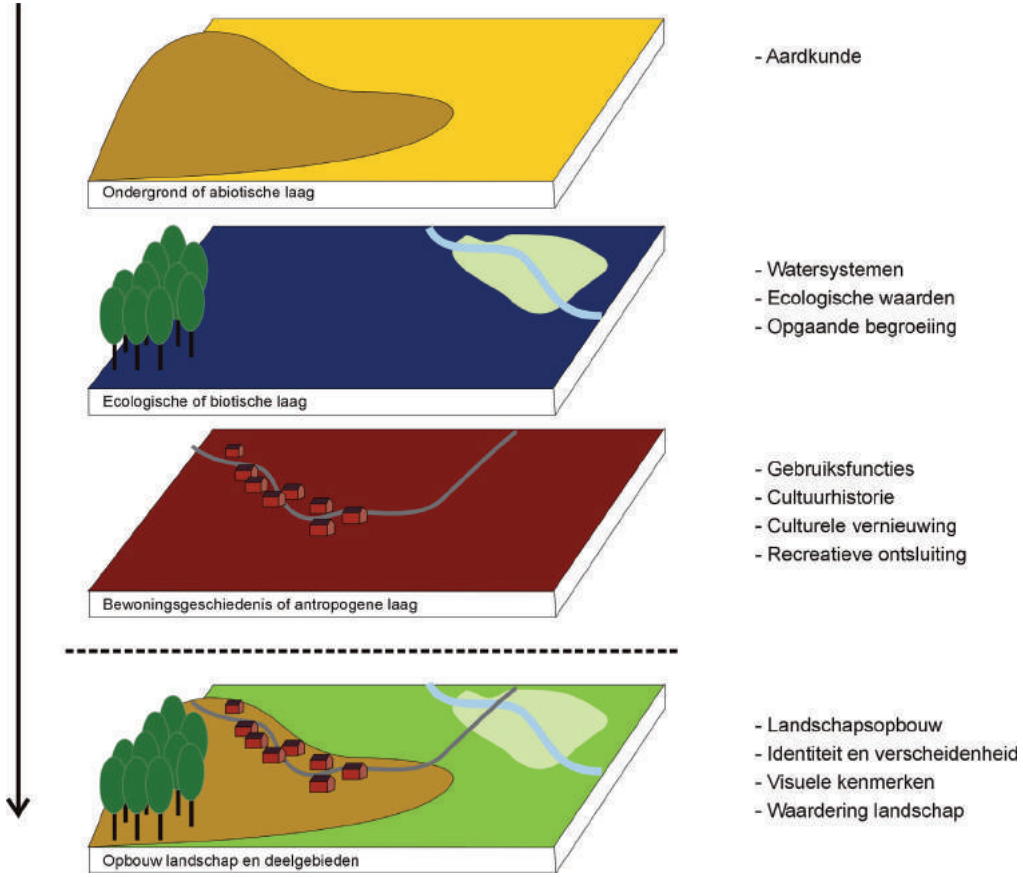

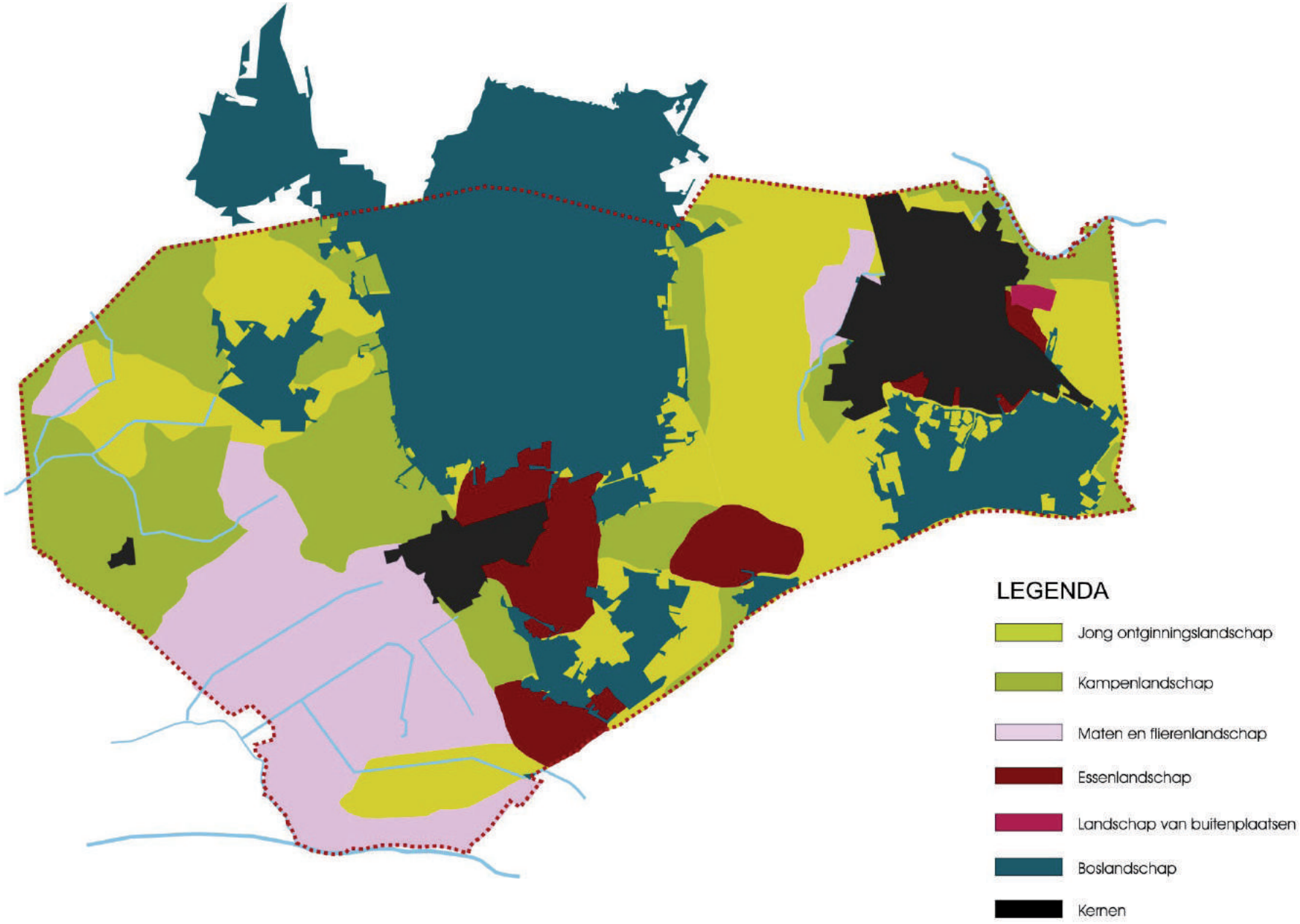

landschapstypen, Bron: De cultuurhistorische @tlas Overijssel

Kijken we nu naar de gemeente Rijssen-Holten dan vinden we ten westen van de Holterberg de volgende (historische) landschapstypen terug:

- Het stuwwallandschap. Dit landschap is gevormd door het reliëf van de Sallandse Heuvelrug, waarvan de Holterberg onderdeel is. Het landschap kenmerkt zich door afwisseling van bos en heiderestanten en een gevarieerd beeld. Het bos is ontstaan op voormalige heideterreinen.
- Het kampenlandschap. Dit landschap wordt gevormd door restanten van een van oorsprong kleinschalig reliëfrijk oud ontginningsgebied met kleine verspreid gelegen akkers en graslanden, een rijkdom aan beplante steilranden, houtwallen, en gegroepeerde boerderijen. Dit landschap vinden we nog terug op de flanken van de Holterberg rond Neerdorp en Espelo en bij Dijkerhoek.
- Het jonge (heide-)ontginningslandschap. Dit landschap is relatief open en vlak met een onregelmatig rechthoekig verkavelingspatroon en is geaccentueerd door verspreide weg- en erfbeplantingen. Het landschap is ontstaan door de ontwatering en ontginning van deze van oorsprong zeer natte gebieden en de ruilverkaveling die heeft plaatsgevonden in de 70-er jaren van de vorige eeuw. Ten westen van de Holterberg vinden we dit vooral terug langs de Soestwetering, tussen het kampenlandschap van Dijkerhoek, Neerdorp en Espelo.
- Het matenlandschap. Dit landschap bestond oorspronkelijk uit vochtige, lager gelegen hooilanden met een netwerk van singels van zwarte els langs de perceelsgrenzen. Inmiddels bestaat het matenlandschap uit weidegronden. Een groot deel van de singels is inmiddels verloren gegaan. Het gebied is daardoor behoorlijk open. Matenlandschap vinden we binnen Rijssen-Holten bij Waterhoek, Holterbroek, Lokerbroek, Fliermaten en de Schipbeek.

Het gebied ten zuiden en ten oosten van de Holterberg hoort formeel bij (Zuidwest) Twente, maar heeft uiteraard overeenkomsten met de regio Salland. Ook het landschap van Zuidwest Twente wordt bepaald door de Sallandse Heuvelrug, binnen Rijssen-Holten door de aanwezigheid van de Holterberg, de Beuseberg en Rijsserberg. En ook in Zuidwest Twente ontstonden op de overgang van hoog naar laag essen en kampen. Net als in Salland komen ook in Zuidwest Twente veel natte gronden voor, maar verschil is de aanwezigheid van grotere gebieden die relatief laat ontgonnen zijn; de jonge ontginningslandschappen (zonder essen en kampen). Deze liggen onder andere ten oosten van de Holterberg. Ook beeldbepalend voor de regio is het Reggedal en het kleinschalige agrarische cultuurlandschap dat langs de Regge is ontstaan.

Het Twentse deel van het landschap van Rijssen-Holten wordt enerzijds bepaald door de stuwwallen en anderzijds door het dal van de Regge. Er worden verschillende landschapstypen onderscheiden, namelijk:

- Het al eerder beschreven stuwwallenlandschap, waarvan de Holterberg, Beuseberg en Rijsserberg onderdeel zijn.
- Het essen-, en kampenlandschap. Dit is een van oorsprong kleinschalig reliëfrijk oud ontginningsgebied met escomplexen (Holterenk en Lokerenk), kleine verspreid gelegen akkers en graslanden, een rijkdom aan beplante steilranden, houtwallen, en gegroepeerde boerderijen (de omgeving van de Borkeld en de Biesterij).
- Het rivierenlandschap. Dit is het landschap langs de Regge, dat bestaat uit reliëfrijk open gebied met grasland. Het is van oorsprong een nat gebied met verspreide bosjes en beekbegeleidende beplantingen. Tijdens de laatste decennia is de herkenbaarheid van de Regge in het

STREEKPLAN
OVERIJSSEL 2000+

Partiële herziening ruimte & water
Vastgesteld door provinciale staten op 15 maart 2006

Plankaart 2 - functiekaart

primaire watergebieden

STEDELIJK GEBIED

Steenwijk streekcentrum

Luttenberg kleine kern

belemmering uitbreidingsrichting stads- en dorpsgebied

bestaand stedelijk gebied / bedrijfsterrein > 25 ha

RUIMTE

zone I landbouw

zone II landbouw, cultuurlandschap

zone III natuur, landschap, cultureel erfgoed, landbouw

zone IV natuur

bos

VERKEER EN VERVOER

hoofdspoorverbinding

station

stroomweg / hoofdtransportas weg

stroomweg / autoweg

gebiedsontsluitingsweg

overig water

OVERIGE AANDUIDINGEN

winzone oppervlaktedelfstoffen

W waterwinlocatie

Overijssel
PROVINCIE

0 10km

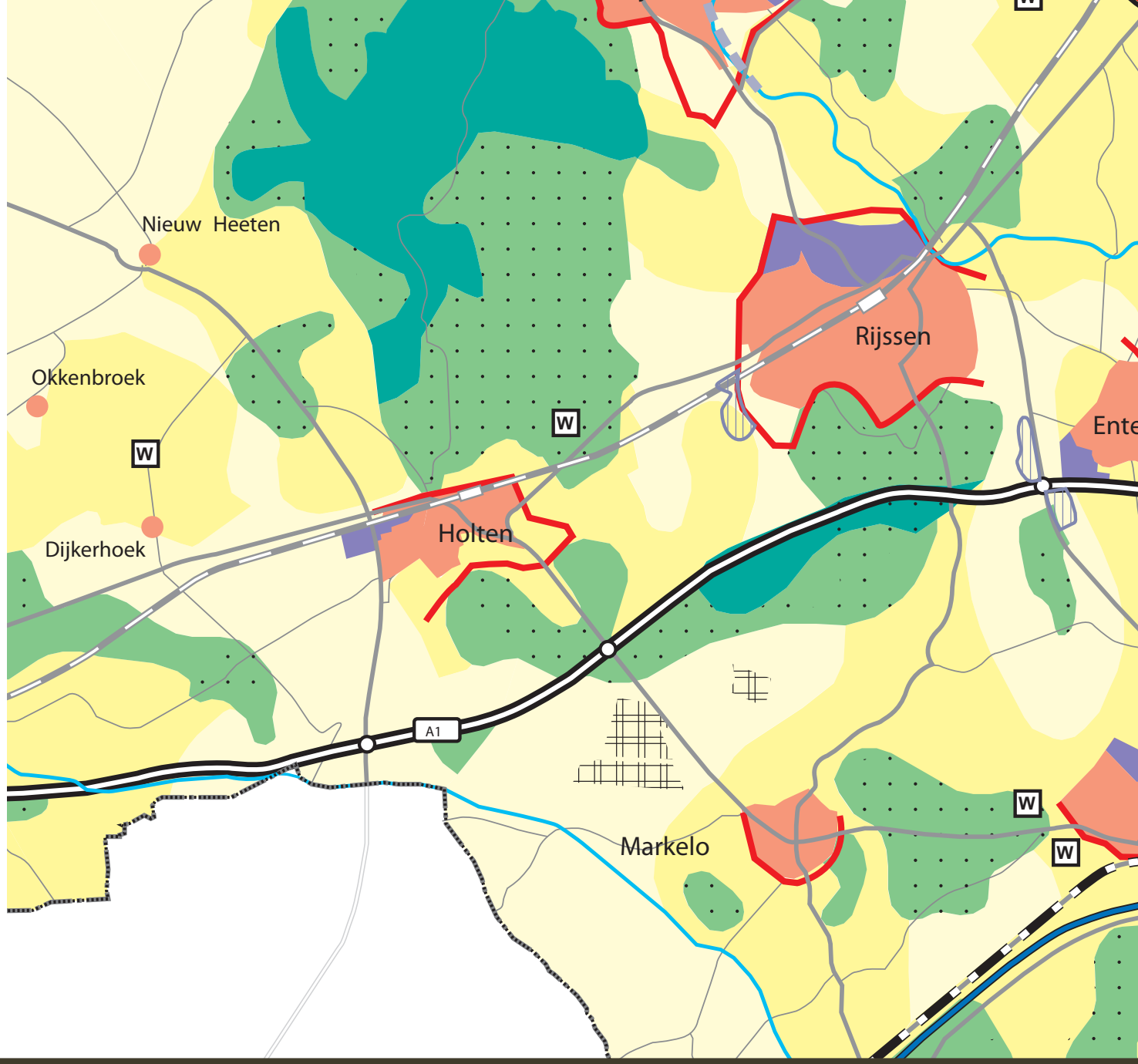

landschap sterk verminderd. Veel van de gronden waar in het verleden de rivier en haar vertakkingen de mogelijkheden voor landbouwkundig gebruik beperkten, werden ingericht voor een doelmatige moderne landbouw. De Regge is nu aangeduid als belangrijke dragende structuur van het landschap. Het Reggesysteem is een wezenlijk onderdeel van de identiteit van het landschap. Niet alleen vanwege haar bijzondere positie in de waterhuishouding of als onderdeel van een te realiseren ecologische hoofdstructuur, maar ook als cultuurdrager.

- Het al eerder beschreven jonge (heide- en veen)ontginningslandschap, gelegen in de lagere en nattere delen van het buitengebied. Onder andere Overtoom, De Leiding en Het Ligtenbergerveld maken deel uit van dit landschap aan de oostzijde van de Holterberg. Bijzondere elementen zijn de dijkwegen en de oude markegrenzen in de vorm van greppels en wallen (o.a. de Zunasche Wal). De openheid van het ontginningslandschap met zijn rechte slagenverkaveling vormt een contrast met het hoger gelegen bos op de Holterberg. Op dit moment is in het kader van de ruilverkaveling Rijssen (uitgewerkt in het natuurgebiedsplan Overijssel) opnieuw een grote transformatie gaande, door de ontwikkeling van nieuwe (natte) natuur en ecologische verbindingen.

7.2 Nivellering van landschappen

De grote afwisseling aan landschappen maakt Overijssel en ook de gemeente Rijssen-Holten aantrekkelijk. Daarbij gaat het met name om de variatie in schaal en de mate van openheid van het landschap. Maar nog steeds neemt de kwaliteit van het landschap af. Er is sprake van een sluipende nivellering van het landschap, door onder andere schaalvergroting, aanleg van infrastructuur en uitbreiding van bebouwing. Vooral de waardevolle kleinschalige en open gebieden zijn kwetsbaar. Het landschap verandert overigens niet alleen door stedelijke activiteiten. Ook de ruimtevraag vanuit natuur, water, recreatie en landbouw hebben grote invloed op het landschap.

Voor grote delen van Nederland, waaronder ook Rijssen-Holten, zijn de veranderingen in de landbouw van grote invloed op het landschap. Vooral in de kleinschalige landschappen ontstaat een steeds sterkere verwevenheid tussen landbouw, natuur en recreatie (komt overeen met zone II uit het Streekplan). Dit zet de landbouw als economische pijler onder druk, wat leidt tot marginale bedrijven en een toenemende behoefte aan nevenfuncties. Dit kan verrommeling van erven en landschap veroorzaken, wat versterkt wordt doordat landschapselementen hun agrarische betekenis hebben verloren en door teruglopend beheer in verval raken.

Toch worden ook tendensen gesignaleerd die er op wijzen dat het proces van nivellering afneemt. Als oorzaak worden genoemd het toenemende belang van water als ordenend principe, het toenemend respect voor natuur en landschap en vernieuwde functies voor historische panden en erven.

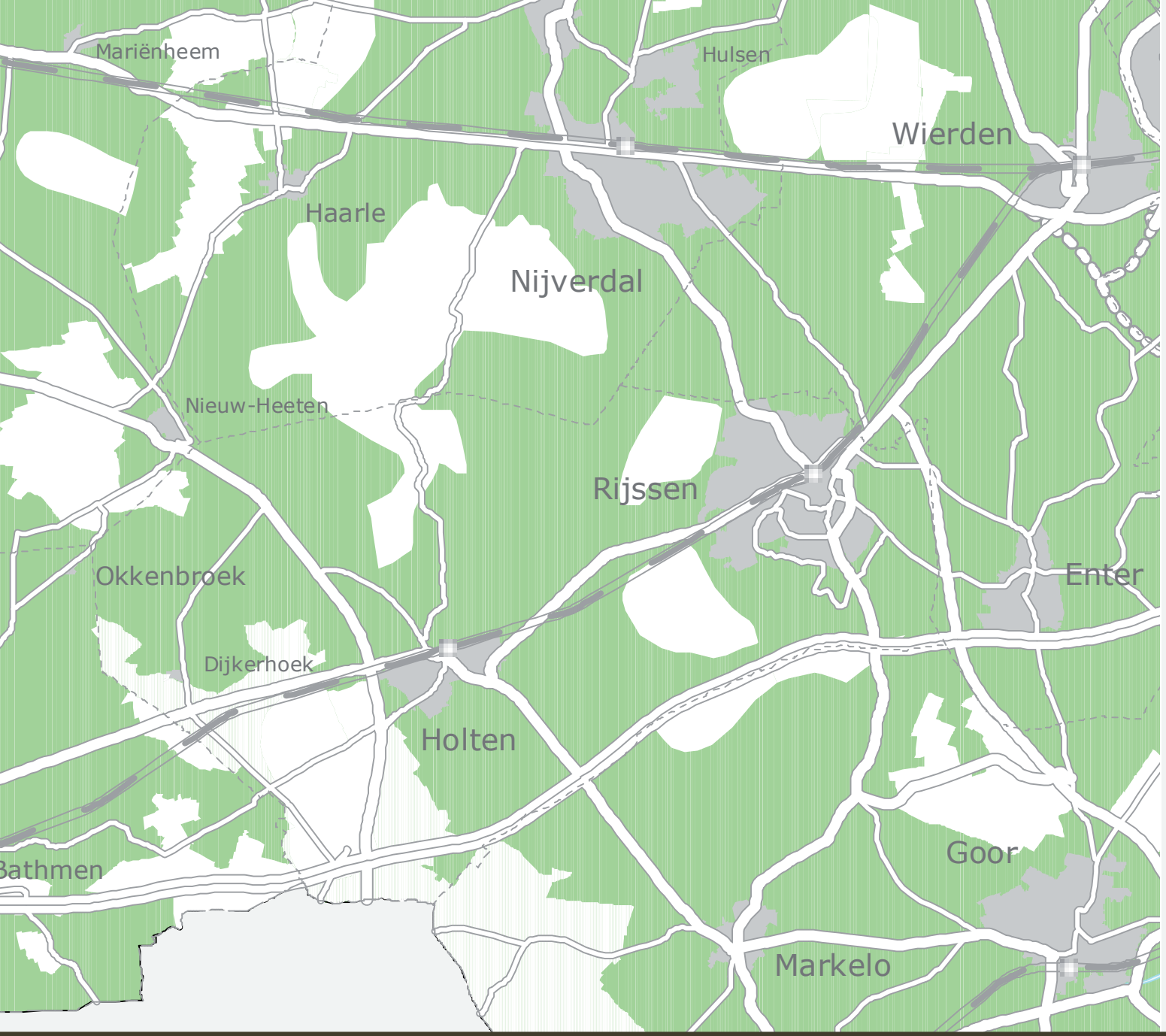

Nieuwe Landgoederen

Gebieden waar de nieuwe vestiging van Nieuwe Landgoederen in principe is toegestaan

gebieden waar de nieuwe vestiging van Nieuwe Landgoederen in principe is toegestaan

Nieuwe landgoederen, Bron: provincie Overijssel

7.3 Beleid nieuwe landgoederen

Landgoederen hebben een multifunctioneel karakter en combineren doorgaans functies als landbouw, bosbouw, cultuurhistorie (karakteristieke opstallen, landschap), natuurbeheer, bewoning, recreatie en jacht. Het is juist de samenhang van elementen die het herkenbaar maakt als landgoed: lanen al dan niet gericht op monumentale gebouwen, afwisseling van bos en landbouwgrond en in veel situaties ook water, verspreide boerderijen en dergelijke. Veel landgoederen zijn opengesteld voor recreatief medegebruik. Ook dit draagt bij aan de maatschappelijke waarde. Vanwege dit grote maatschappelijk belang streeft de provincie naar de instandhouding en ontwikkeling van landgoederen.

De meeste landgoederen in Overijssel worden door particuliere eigenaren beheerd. De Provincie Overijssel onderkent de waarde van landgoederen en heeft besloten het landgoederenbeleid een nieuwe impuls te geven. Daarom verkent de provincie de mogelijkheden de duurzaamheid van landgoederen te vergroten door bijdragen voor natuur- en landschapsbeheer. Hiertoe loopt het proefproject boeren voor natuur op Twickel. Verder lopen er proefprojecten om te bekijken of het bieden van ruimte voor nieuwe woonfuncties kan bijdragen aan de duurzaamheid van landgoederen.

Veel landgoederen zijn gerangschikt onder de Natuurschoonwet. Op basis van deze wet krijgen de eigenaren van het natuurschoon belastingvoordelen. Om voor rangschikking in aanmerking te komen moet minimaal 5 aaneengesloten hectares ingebracht worden met minimaal 30% van de oppervlakte bedekt met houtopstanden. Voor de instandhouding van historische buitenplaatsen is landelijk een stichting in het leven geroepen, namelijk de Stichting tot behoud van paticuliere historische buitenplaatsen.

Een nieuw landgoed is minimaal 10 ha groot en bevat een landhuis van allure met een woonbestemming en een inhoud van minimaal 1000 m3. Een landgoed kan bestaan uit meerdere woningen, mits de woningen een onderlinge samenhang hebben die de allure van het landgoed versterkt en per woning 5 ha extra groen wordt gerealiseerd (1 woning bij 10 ha, 2 woningen bij 15 ha, 3 bij 20 ha enz.). De hoofdfunctie van de nieuwe landhuizen is wonen, eventueel gekoppeld aan werken aan huis. Tenminste 30% van het nieuwe landgoed bestaat uit nieuw bos of ander natuurdoeltype conform de Natuurschoonwet en 90 % van het terrein is openbaar toegankelijk.

Bij nieuwe landgoederen wordt als startsituatie uitgegaan van minimaal 10 ha landbouwgrond, die nog niet onder de Natuurschoonwet is gerangschikt. Nieuwe landgoederen kunnen in principe overal ontwikkeld worden, behalve in weidevogel- en ganzengebieden (zone IV Streekplan), in open grootschalig landschap zoals in het streekplan aangegeven en in de landbouwontwikkelingsgebieden zoals aangegeven in het Reconstructieplan Salland-Twente.

Binnen de gemeente Rijssen-Holten liggen meerdere particuliere landgoederen die vallen onder de natuurschoonwet. Op de Holterberg zijn dat Landgoed Noetselerberg en Landgoed Holterberg. Op de Rijsserberg ligt het natuurschoonwetlandgoed de Biesterij. Ook bij Espelo en op de grens met Bathmen liggen particuliere landgoederen. Naast bestaande landgoederen zijn er een aantal nieuwe landgoederen in ontwikkeling, waaronder landgoed Look bij Holten en de Brekeld bij Rijssen.

7.4 Conclusies

Conclusie karakteristiek landschap:

- **Het landschap en landschapsbeeld van Rijssen-Holten is sterk bepaald door het aanwezige reliëf. In hoofdlijnen is onderscheid te maken tussen:**
  - **de stuwwallen Holterberg, Beuseberg en Rijsserberg met bos en natuur,**
  - **de flanken van de stuwwallen en zandkopjes met essen- en kampenlandschap,**
  - **de nattere vlaktes aan weerszijde van de Holterberg, met jong ontginningslandschap en matenlandschap.**
  - **Het rivierenlandschap langs de Regge.**

- **Het veranderingsproces van de landschappen is in de afgelopen honderdvijftig jaar groot geweest en dit veranderingsproces gaat nog steeds door. Deze processen zijn:**
  - **oprukkende verstedelijking,**
  - **de bebossing van de stuwwallen in de 19de eeuw,**
  - **het geleidelijk verval van de kleinschalige essen- en kampenlandschappen,**
  - **de drooglegging en optimalisering van de natte vlakten voor landbouw en het recente proces van herstel van watersystemen en (natte) natuurverbindingen,**
  - **het afkalven van het Reggelandschap door optimalisering van de waterafvoer en het recente proces om dit landschap en watersysteem weer te herstellen.**

Jong ontginningslandschap, Bron: Cultuurhistorische @tlas Overijssel

8. LANDBOUW

8.1 Ontwikkeling agrarische sector

De landbouw is binnen de gemeente Rijssen-Holten een belangrijke bedrijfstak. Niet alleen vanuit economisch oogpunt, maar ook in landschapsbeherend opzicht. Des te zorgelijker zijn dan ook de tendensen, dat het aantal agrarische bedrijven afneemt, het karakter van de bedrijven verandert en de vraag naar grond voor andere functies toeneemt. Ook Rijssen-Holten kampt daardoor (net als grote delen van de regio) met verlies van landschappelijke kwaliteit. Vooral de kleinschalige landschappen staan door deze transformatie onder druk, doordat de schaal van het landschap minder gunstig is voor een goede agrarische bedrijfsvoering. Het aantal hobby-boeren neemt in deze gebieden sterk toe. Daar staat tegenover dat vooral de ontginningslandschappen prachtige weidse graslanden zijn, met sterke melkveehouderijbedrijven.

In Salland is de melkveehouderij de belangrijkste bedrijfstak. Maar ook de varkenshouderij is belangrijk. Het grootste deel van de cultuurgronden bestaat uit grasland. Daarnaast wordt met name veel snijmais verbouwd. De bedrijfsgrootte is vrij gemiddeld voor Overijssel. De verkaveling is redelijk goed[2]. Dit beeld sluit aardig aan bij de situatie in Rijssen-Holten.

2 Bron: Natuurgebiedsplan Salland, Provincie Overijssel.

In vergelijking met andere delen van Overijssel vormt Zuid-Twente een vrij intensief veehouderijgebied. De veebezetting verschilt wel sterk per gemeente. De bedrijfsomvang is gemiddeld wat kleiner dan in de rest van Overijssel. Bedrijfseconomisch gezien zijn veel (ongeveer de helft van de) bedrijven niet levensvatbaar (tenzij als nevenberoepsbedrijf). De landbouw bestaat uit rundveehouderij en voor een relatief groot deel ook uit varkens- en pluimveehouderij. De helft van de bedrijfshoofden is ouder dan 55 jaar. Hiervan heeft ongeveer de helft geen opvolger[3]. Ook dit beeld klopt aardig als je denkt aan de situatie in de kleinschalige landschappen in de gemeente Rijssen-Holten.

8.2 Beleid

8.2.1 Reconstructieplan Salland-Twente

In Overijssel zijn Salland en Twente in de reconstructiewet aangewezen als concentratiegebied, samen goed voor ongeveer tweederde van het Overijsselse grondgebied. Salland en Twente hebben net als andere (zand)gebieden in Zuid- en Oost-Nederland te maken met een hoge veedichtheid. In deze gebieden – zogenaamde concentratiegebieden – is de intensieve veehouderij sterk vertegenwoordigd en doen zich verschillende problemen voor die nauw met elkaar samenhangen.

3 Bron: Natuurgebiedsplan Zuid-Twente, Provincie Overijssel.

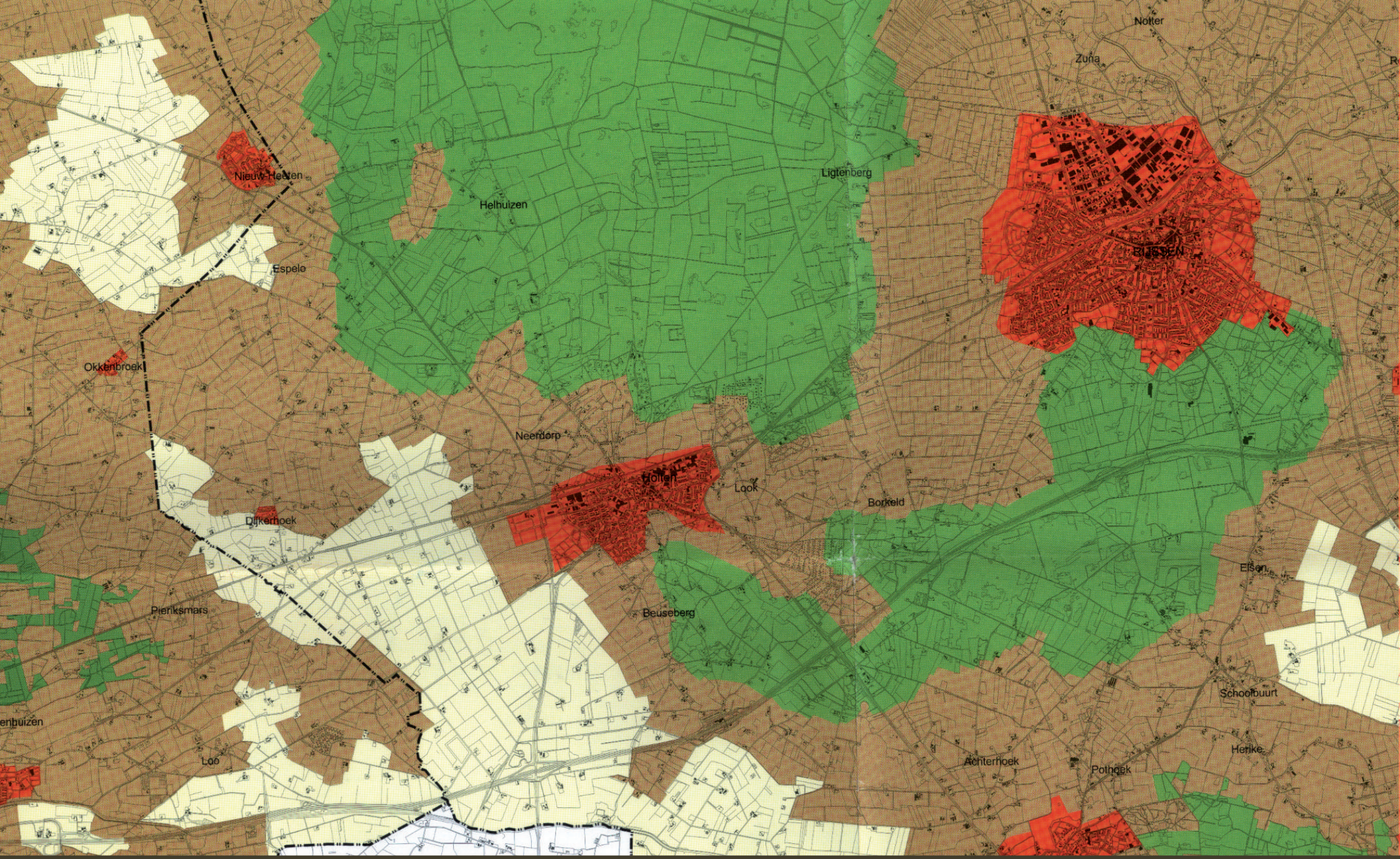

Reconstructiekaart, Bron: Reconstructieplan

Kern van de problematiek is dat landbouw, wonen, werken, mobiliteit, recreatie en natuur en landschap elkaar vaak in de weg zitten. Gevolg is dat de economische functies in het landelijk gebied beperkt worden in hun ontwikkelingsmogelijkheden, met alle nadelige gevolgen van dien voor de sociaaleconomische vitaliteit en de leefbaarheid van het gebied. Veel veehouderijbedrijven kunnen zich op hun huidige plek niet meer ontwikkelen vanwege de geur- en ammoniakregels.

De laatste jaren is meerdere keren gebleken dat de grote veedichtheid en de ruimtelijke structuur van de (intensieve) veehouderij kan leiden tot grote veterinaire problemen voor de sector zelf. Bovendien zijn de financiële en maatschappelijke gevolgen van veterinaire crises groot.

Reconstructiekaart

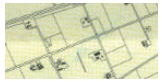
landbouwontwikkelingsgebied

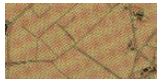
verwevingsgebied

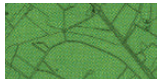
extensiveringsgebied

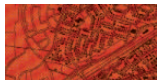
de kernen

Aan de andere kant hebben ook natuur, water en landschap flink te leiden van de te grote verwevenheid van functies. Er zijn er de afgelopen jaren flinke verbeteringen geboekt, maar de kwaliteit van het landschap gaat echter op vele plaatsen nog steeds achteruit. Natuurgebieden hebben te lijden van te grote voedselrijkdom (vermesting), te veel zure neerslag (verzuring) en van verdroging. Bovendien moet er nog flink worden geïnvesteerd in grondaankopen en het sluiten van beheersovereenkomsten voor nieuwe natuurgebieden en robuuste verbindingszones, zodat een duurzaam ecologisch raamwerk kan ontstaan: de Provinciale Ecologische Hoofdstructuur. Tot slot vraagt water steeds meer ruimte om de neerslagpieken op een natuurlijke manier te kunnen opvangen.

Om deze samenhangende problematiek in de concentratiegebieden aan te pakken heeft de provincie Overijssel met andere partijen het Reconstructieplan Salland-Twente gemaakt. Het reconstructieplan gaat over de herinrichting van het platteland. Het gaat om nieuwe kansen voor landbouw, natuur, water, milieu en de economische en sociale vitaliteit, met andere woorden over de kwaliteit van de leefomgeving. Met de reconstructie wil de provincie bedrijfsactiviteiten, natuur, recreatie en water op de meest geschikte plaatsen kansen geven. Doel is het zoeken naar een nieuw evenwicht tussen verstedelijking en waardevol agrarisch cultuurlandschap. Landgoederen kunnen daar een belangrijke en karakteristieke bijdrage aan leveren. Landbouw en recreatie blijven een leidende rol houden als economische activiteit en beheerder van de groene ruimte.

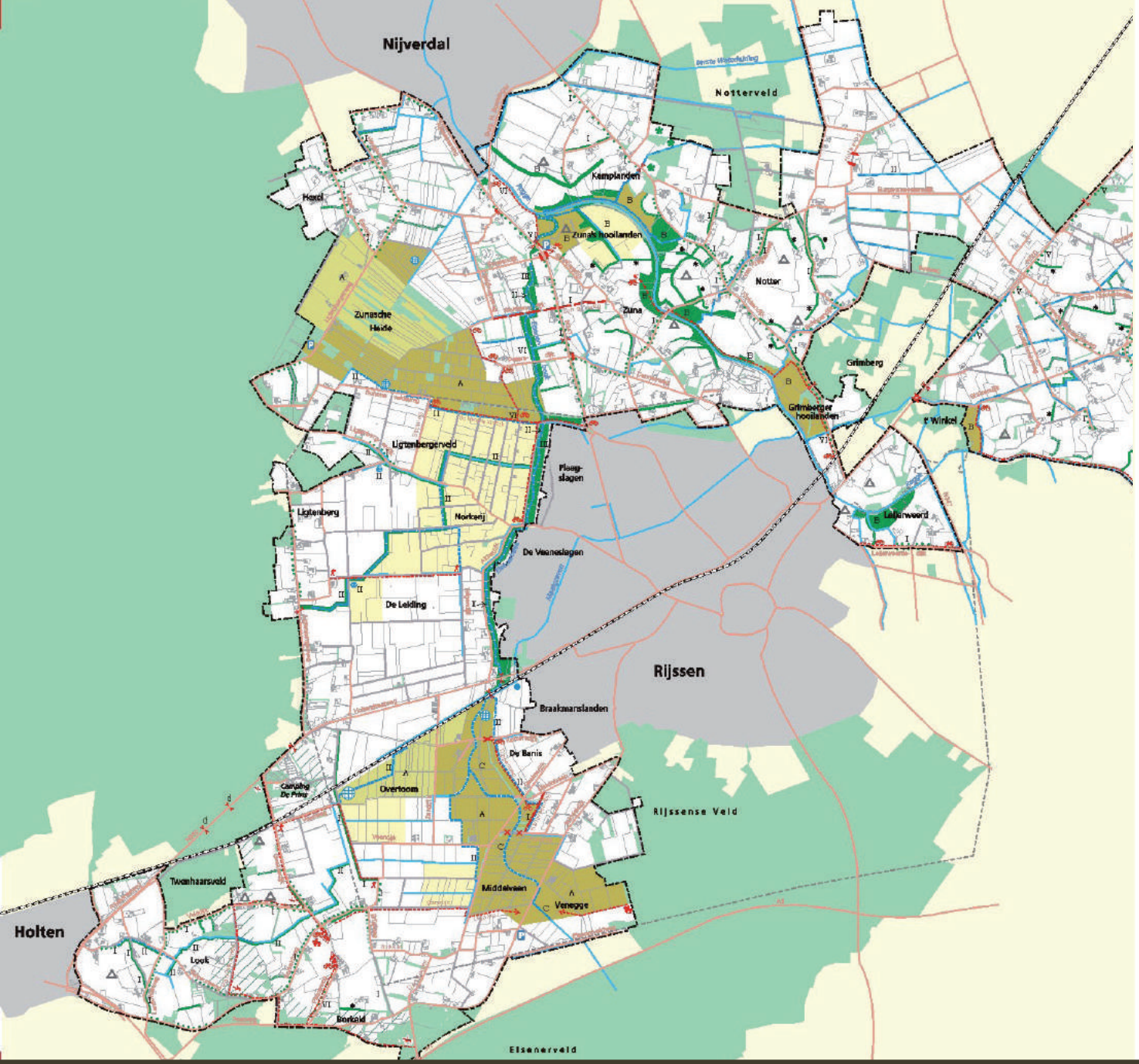

RUILVERKAVELING RIJSSEN

LANDINRICHTINGSPLAN

Bedoeld in artikel 86 van de Landinrichtingswet
Besluit door stemming op 9-12-1999
Gemeenten: Rijssen, Holten, Markelo, Wierden en Hellendoorn
Waterschap: Regge en Dinkel

aan te leggen	te verbeteren	te handhaven	
			grens ruilverkaveling
			gemeentegrens
			(toekomstig) stedelijk gebied
		d d	door derden uit te voeren
			verharde weg
			onverharde weg
			fietspad
			voetpad
			ruiterpad
			fietstunnel
			afsluiting voor doorgaand gemotoriseerd verkeer
			weg afsluiting
			op te heffen weg
			parkeerplaats - picknickplaats
			waterloop/beek
			één of twee zijdig meer natuurlijk in te richten waterloop/beek
			aanpassen talud waterloop
			retentiebekken (plaats nader te bepalen)
			zoogdierpassage
			bergbassin
			landschapselementen
			Beheersgebied (zie ook natuurgebiedsplan Zuid-Twente)
			reservaatsgebied
			natuurontwikkelingsgebied
			zóne waarbinnen een ecologische verbinding gerealiseerd wordt
			Nieuwe natuur volgens natuurgebiedsplan Zuid-Twente
			archeologisch waardevolle terreinen

wijze van grondverwerving

	toe te wijzen aan	toe te delen aan	verwerving van gronden via
I	gemeente		korting 142,1a
II	waterschap		korting 142,1a
III	Staatsbosbeheer		korting 142,1a
V	Provincie		korting 142,1a
VI	gemeente		korting 142,1c
A		Staatsbosbeheer	taakstelling
B		S.O.L.	taakstelling
C		Waterschap	taakstelling
*		particulieren	taakstelling

Essentieel is het besef dat veel opgaven voor Salland en Twente sterk met elkaar samenhangen. Het reconstructieplan vat de problematiek en opgave van de reconstructie samen in drie samenhangende, complexe probleemknopen:

- de milieuknoop: vervlechting van intensieve veehouderij en omgeving,
- de ruimteknoop: onvoldoende grond voor vernieuwing,
- de leefbaarheidsknoop: de sociaal-economische vitaliteit van het landelijk gebied staat onder druk.

Middels zonering van het landelijk gebied probeert het reconstructieplan te sturen op de ontwikkeling van de intensieve veehouderij. Maar met deze zonering wordt ook sturing gegeven aan andere functies dan die van de intensieve veehouderij. Er worden drie zones onderscheiden:

- De landbouwontwikkelingsgebieden (LOG), waar concentratie en groei van intensieve veehouderij wordt gestimuleerd. Andere functies moeten zich zoveel mogelijk schikken naar de aanwezigheid van intensieve veehouderij.
- De extensiveringsgebieden, waar juist wordt geprobeerd om de intensieve veehouderij te beëindigen en plaats te maken voor andere functies als natuur, landschap en recreatie.
- En de verwevingsgebieden, waar alle functies naast elkaar kunnen voorkomen en een nieuw evenwicht moeten zoeken.

8.2.2 Landinrichtingsplan Rijssen

Het landinrichtingsplan Rijssen beslaat een gebied van ongeveer 3800 hectare. Het plan bevat maatregelen die verbeteringen van het landelijk gebied tussen Rijssen, Holten, Nijverdal en Wierden beogen. Het hoofddoel van het plan is het landelijk gebied mooier en vitaler maken. Dit betekent een gezonde landbouw, een betere natuur, meer recreatie, een mooi landschap, verkeersveilige situaties en een schoon milieu.

Maatregelen die zijn opgenomen in het plan zijn gericht op:

- Verbetering van de inrichting van het landbouwgebied, vooral van de verkaveling.
- De realisatie van natuurontwikkelings- en reservaatsgebieden.
- De aanleg van ecologische verbindingszones.
- Verbetering van de waterbeheersing voor landbouw en natuur, zowel kwantitatief als kwalitatief.
- Vergroten van de recreatieve mogelijkheden door aanleg van paden.
- Vermindering van verkeersonveilige situaties.

Belangrijke ontwikkelingen die voor de gemeente Rijssen-Holten van belang zijn en voortkomen uit het landinrichtingsplan, zijn o.a.:

- De mogelijkheid tot vrijwillige uitplaatsing van boerderijen. Dit in verband met een mestoverschot in het gebied.
- Aanleg en herprofilering van een aantal waterlopen, waaronder de EVZ Elsenerbeek.
- Het dempen van waterlopen om verdroging tegen te gaan.
- Retentie van water in reservaatsgebied Overtoom.
- Ontwikkeling van natuur- en reservaatsgebied rond Zunasche heide (ca. 170 ha.).
- Ontwikkelen van natuur- en reservaatsgebied bij Middelveen en Overtoom (ca. 158 ha.).
- Natuurontwikkeling van de Zuna's hooilanden en omgeving.
- Landschappelijke inrichting van de Regge.
- Ontwikkeling van de ecologische verbindingszone bij Look.
- Het op verschillende locaties plaatselijk verbeteren en aanvullen van beplantingen (houtwallen, singels, wegen, etc.
- Het verkeersluw maken van wegen voor gemotoriseerd verkeer.
- Aanleg van fietspaden, o.a. langs de Regge.
- Aanleg van ruiterpaden, vooral in het gebied tussen Look en Middelveen.

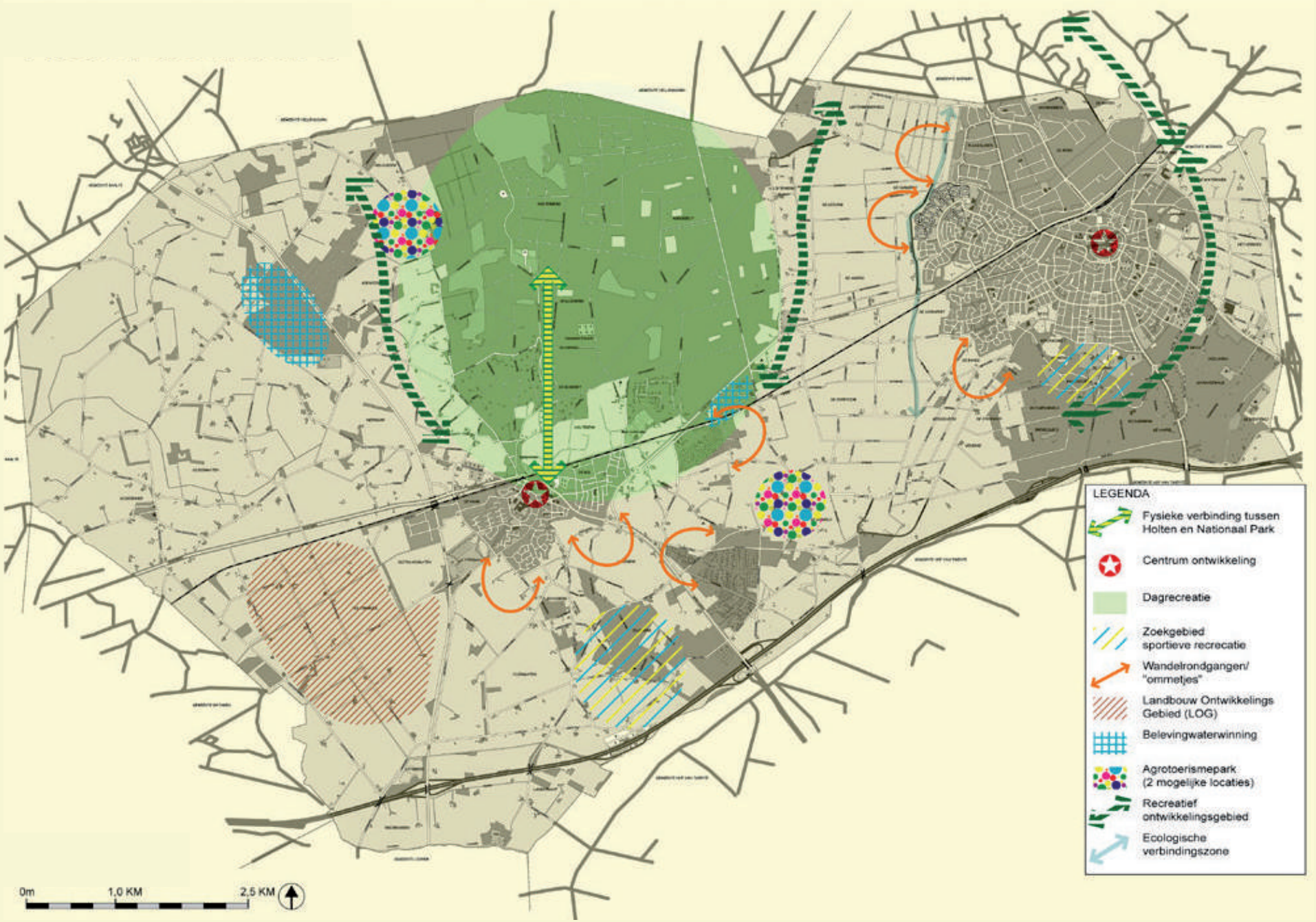

Ambitiekaart recreatie, Bron: Recreatienota Arcadis

9. RECREATIE

9.1 Ontwikkeling recreatie

Een aantrekkelijk en toegankelijk landschap is van groot belang voor de ontwikkeling van toerisme en recreatie. Dat geldt vanzelfsprekend voor bos en natuur (de Holterberg is al vele jaren zeer in trek voor recreatie en toerisme en heeft een landelijke bekendheid), maar ook voor het agrarisch cultuurlandschap en de landgoederen. Grote delen van het agrarisch cultuurlandschap zijn aantrekkelijk door de beplantingselementen, het natuurlijk reliëf, onverharde wegen, historische erven, e.d. (Veel van deze gebieden zijn in het Streekplan Overijssel 2000+ aangewezen in zone II-gebieden. In deze zone gaan landbouw en cultuurlandschappen samen). Dit agrarisch cultuurlandschap is binnen Rijssen-Holten grotendeels te vinden op de hogere delen en valt vaak samen met het kampenlandschap. Dit zijn de flanken van de Holterberg (waar veel verblijfsrecreatie is), het gebied ten noorden van Dijkerhoek en het stroomgebied van de Regge. Maar ook de nattere gebieden van Middelveen en Ligtenbergerveld zijn fraaie cultuurlandschappen, waar recreatie een grotere rol kan spelen dan het nu doet. De recreatieve positie en ambitie van de gemeente Rijssen-Holten is beschreven in de Recreatienota (Arcadis, 2005).

9.2 Beleid recreatienota 2005

De gemeente Rijssen-Holten ligt zowel in het toeristengebied Salland als Twente. Deze twee gebieden hebben elk eigen kwaliteiten en kenmerken, die Rijssen-Holten kan benutten bij de ontwikkeling van recreatie en toerisme. Belangrijke kwaliteiten van het gebied zijn de natuurlijke omgeving, de rust en de ruimte. De Holterberg heeft een grote bekendheid, Nationaal Park de Sallandse Heuvelrug heeft zeer hoge kwaliteiten en de kernen Rijssen en Holten hebben een gevarieerd aanbod van voorzieningen (in de centra). Toch kan worden geconstateerd dat deze kwaliteiten nog niet optimaal recreatief worden benut. Dit heeft onder andere te maken met de kwaliteit en variatie van voorzieningen, de bereikbaarheid en ook de herkenbaarheid van de vele mogelijkheden. De naamsbekendheid van weleer heeft een nieuwe impuls nodig.

Naast de wens om de kwaliteit van bestaande voorzieningen te verhogen zijn voor het buitengebied van Rijssen-Holten de volgende ambities geformuleerd:

- Versterking van de recreatieve relatie tussen Holten en het Nationaal Park, zowel fysiek (bereikbaarheid) als ruimtelijk.
- Het bieden van meer ruimte aan sportieve recreatie. De omgeving Koerbelt bij Rijssen en de omgeving van Zuurberg zijn aangewezen als zoekgebied.
- Ten westen van Rijssen en ten zuiden van Holten lenen zich voor het creeren van ‘ommetjes’. Ook bij de vakantieparken hebben deze ommetjes een meerwaarde.
- Het bieden van kansen voor agrotoerisme gekoppeld aan het landbouwontwikkelingsgebied Holterbroek.
- Het realiseren van een agrotoerismepark, mogelijk bij Helhuizen of de Borkeld.
- De oost- en westflank van de Holterberg en de oost- en zuidranden van Rijssen zijn aangewezen als recreatief ontwikkelingsgebied. In deze gebieden kunnen bestaande kwaliteiten en voorzieningen nog beter op elkaar worden afgestemd.
- Het onder de aandacht brengen van waterwinning als recreatieve beleving.

staatsbosbeheer

Nationaal Park de Sallandse Heuvelrug

Staatsbosbeheer beheert bossen en natuurterreinen en probeert de natuurwaarden zoveel mogelijk in stand te houden en te ontwikkelen. Daarbij wordt gestreefd naar een goede balans tussen natuur, openluchtrecreatie, kwaliteit van het landschap en de opbrengst aan hout en andere natuurproducten. Zo levert Staatsbosbeheer een bijdrage aan een duurzame relatie tussen mens, natuur en milieu.

Al lijkt het soms wel zo, een natuurgebied staat nimmer op zichzelf. Het is een levend deel van een samenhangend, wereldomspannend geheel waar u als bezoeker medeverantwoordelijk voor bent. Helpt u dit natuurgebied in stand te houden, dan draagt u bij aan het behoud van leven op Aarde.

Welkom bij de mountainbikeroute op de Sallandse Heuvelrug!

U bevindt zich aan de rand van het Nationaal Park de Sallandse Heuvelrug. Hier is het startpunt van de mountainbikeverbindingsroute richting de zwarte ATB-route op de Hellendoornse Berg. Om beide routes met de fiets op elkaar aan te sluiten, kunt u bij de rode pijl de rijksweg oversteken. Het startpunt van de zwarte ATB-route is op het kaartje aangegeven met een rode ster.
De blauwe route is circa 31 kilometer lang en is eventueel in te korten. De route voert over de mooiste plekjes van de Sallandse Heuvelrug en is gemarkeerd met onderstaande tekens. De pijlen zijn blauw en de punt geeft de richting aan.

◀: ▲ :▶

Nog even voor de duidelijkheid

Om te zorgen dat iedereen van het gebied kan genieten, dient u rekening te houden met de volgende gedragsregels:

- Rijd alleen op de aangegeven fietspaden. Maak dus geen nieuwe paden.
- Rem op tijd af voor mederecreanten, waarschuw rustig en passeer ze vriendelijk groetend.
- Toon respect voor de natuur en laat geen afval achter.
- Het fietsen is op eigen risico.

Wat is een nationaal park?

Ontstaan

Toen de wereldbevolking bleef groeien, nam de mens steeds meer oorspronkelijke natuur in gebruik. In de Verenigde Staten van Amerika ontstonden voor het eerst twijfels over deze ontwikkelingen. Dit leidde in 1871 tot de oprichting van 'Yellowstone' als het eerste nationale park ter wereld. In Europa was Zweden in 1909 het eerste land met een nationaal park.

Doelen

Het hoofddoel van de instelling van nationale parken is het beschermen van grote natuurlijke gebieden en landschappen, met de daarin aanwezige planten en diersoorten. Daarnaast vormen natuureducatie, onderzoek en natuurgerichte recreatie belangrijke nevendoelen.

Stelsel

Nationaal Park de Sallandse Heuvelrug maakt deel uit van een stelsel van nationale parken in Nederland. De nationale parken samen geven een overzicht van alle in Nederland aanwezige natuur- en landschapstypen. Ze omvatten stuk voor stuk vaak waardevolle en elders schaarse ecosystemen zoals heidegebieden, veenmoerassen en duingebieden.

Overlegorgaan

Een nationaal park wordt bestuurd door een Overlegorgaan, waarin alle eigenaren, beheerders en bestuurders zijn vertegenwoordigd.

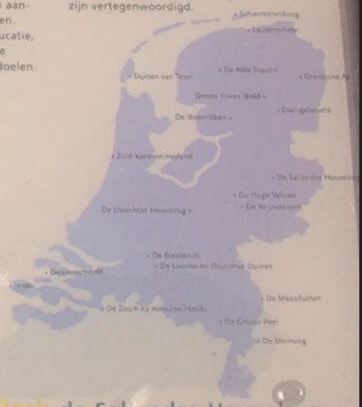

Nationaal Park de Sallandse Heuvelrug

10. INVENTARISATIE LANDSCHAPSELEMENTEN

In het belang van de landschappelijke en ecologische waarden binnen de gemeente Rijssen-Holten, is in het kader van de dit LOP een inventarisatie van landschapselementen uitgevoerd. Doel van de inventarisatie is kwalitatief inzicht te geven in de aanwezige landschapselementen en kwantitatieve gegevens toe te voegen aan het beheersysteem van de gemeente. Bovendien vormt de inventarisatie een goede nulmeting om vervolgens de effecten van het te voeren beleid over enige tijd zichtbaar te maken.

De inventarisatie is gebiedsdekkend uitgevoerd, met uitzondering van stedelijke gebieden en bosgebieden die groter zijn dan 5 hectare. Voor de te inventariseren elementen is de legenda van het 'Monitor Kleine Landschapselementen' gevolgd.

De inventarisatie maakt elke willekeurige selectie van één of meer legendaeenheden mogelijk. Het voert te ver om al deze selecties in dit plan op te nemen. Wel zijn enkele beelden opgenomen van thematische groepen. Achtereenvolgens is te zien:

- Het totaal van geïnventariseerde elementen. Dit laat mooi het patroon van verdeling van punten en lijnen zien en geeft enig inzicht in de schaal en structuur van de deelgebieden. De grote bosgebieden (> 5 ha.) moeten daarbij wel even in gedachte worden gehouden.
- Solitaire bomen en boomgroepen. Opvalt dat deze door het hele gebied voorkomen en er geen directe relatie lijkt te zijn met de landschapstypen / deelgebieden.
- Bomenrijen en lanen. Dit beeld laat goed de structuur van de landschappen zien; rationeel of meer organisch. Opvallend in dit beeld is ook dat de jonge landschappen (Lokerbroek, Holterbroek en vooral De Leiding / Overtoom), waar openheid een kenmerk is, aanzienlijk meer van deze 'transparante' elementen lijken te bevatten dan de oude cultuurlandschappen.
- Houtwallen en Singels. Dit beeld zet de voorgaande conclusie weer enigszins recht, doordat deze elementen juist veel in de oude cultuurlandschappen voorkomen en daar beslotenheid creëren. De Elzensingels laten mooi de nattere gebieden zien.
- Bosgebieden < 5 ha. Vooral in de westelijke helft van de gemeente komen verspreid kleine boscomplexen voor met een zeer gevarieerde samenstelling.
- Boerderijen met erfbeplanting of bijzondere tuinen. Dit laat prachtig de verdeling van boerenerven over het gebied zien. Opvallend zijn de concentraties rond Borkeld, Beuseberg, Markelose weg, Ligtenbergerweg en Dijkermaten.
- Bijzondere wegen en paden. Dit laat het grote aantal onverharde wegen zien, vooral in het deelgebied Omgeving De Leiding en Overtoom.

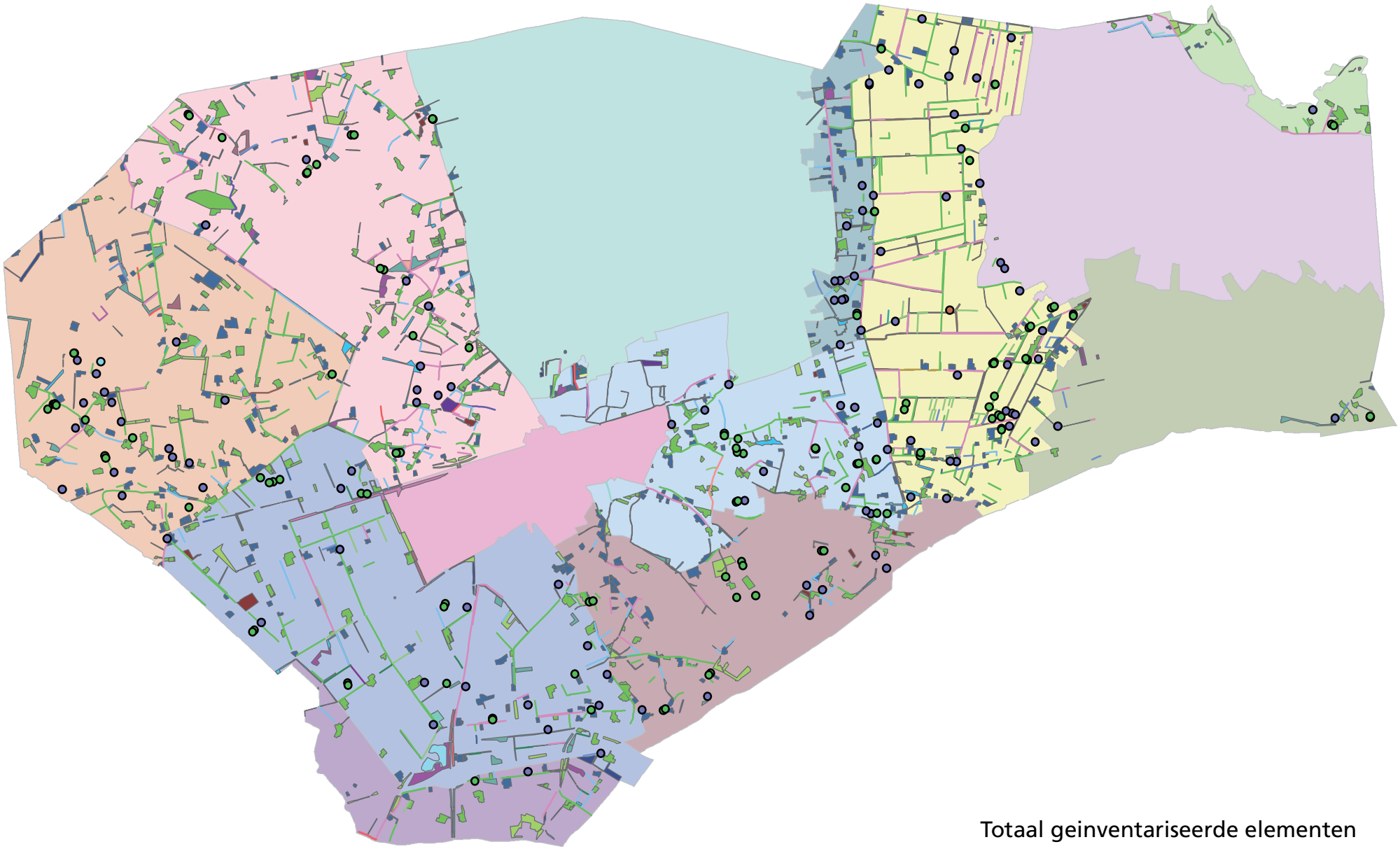

Totaal geinventariseerde elementen

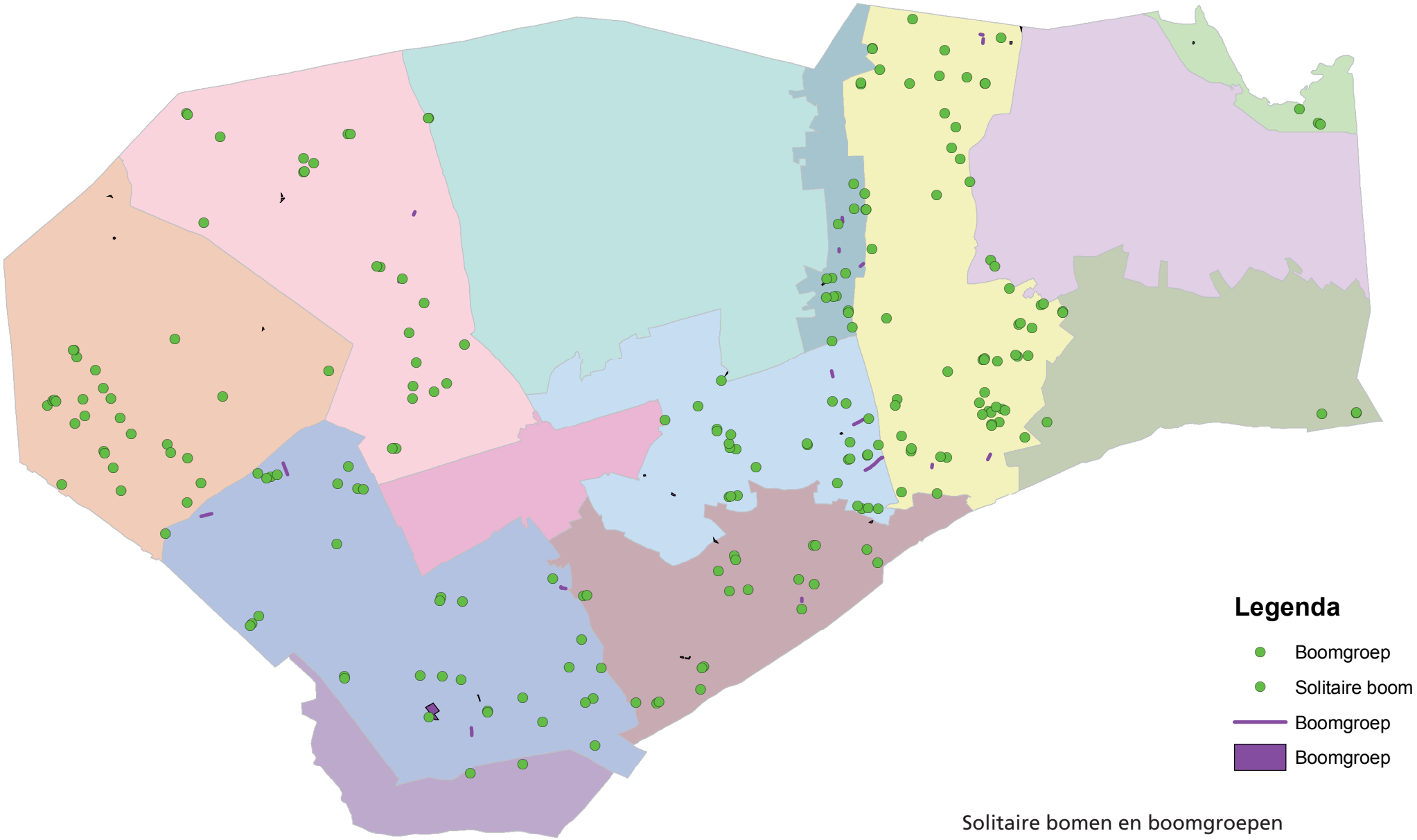

Solitaire bomen en boomgroepen

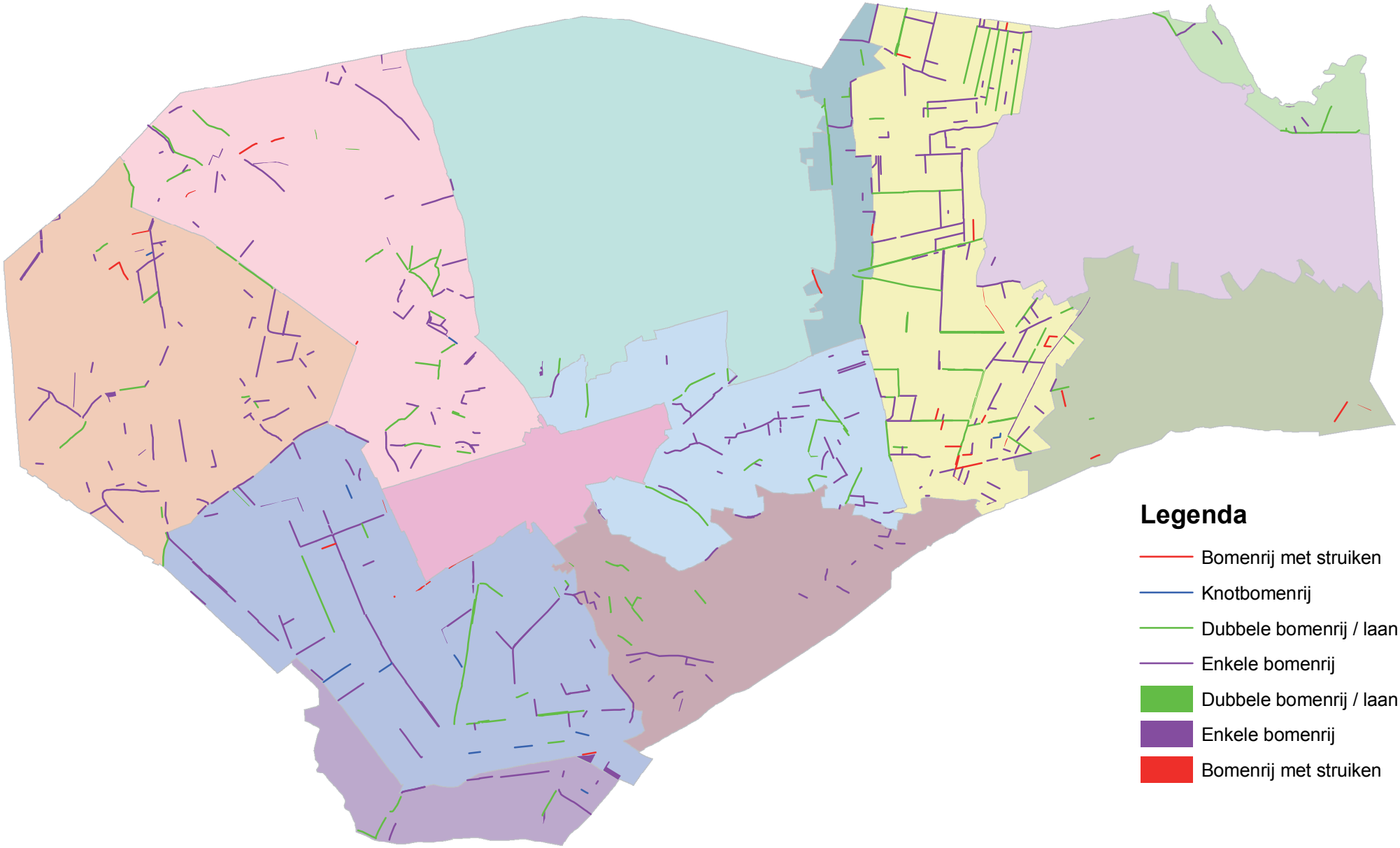

Bomenrijen en lanen

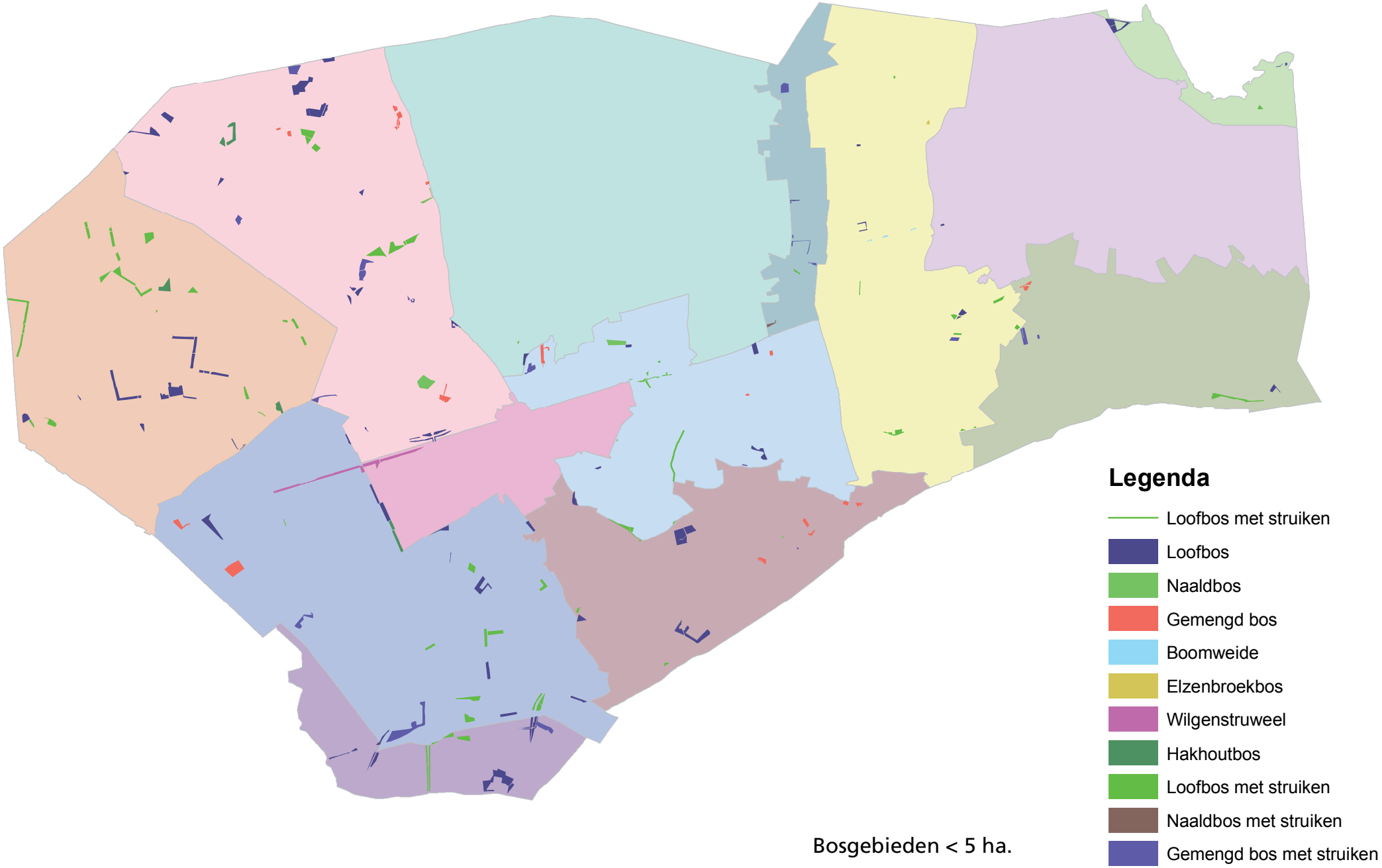

Bosgebieden < 5 ha.

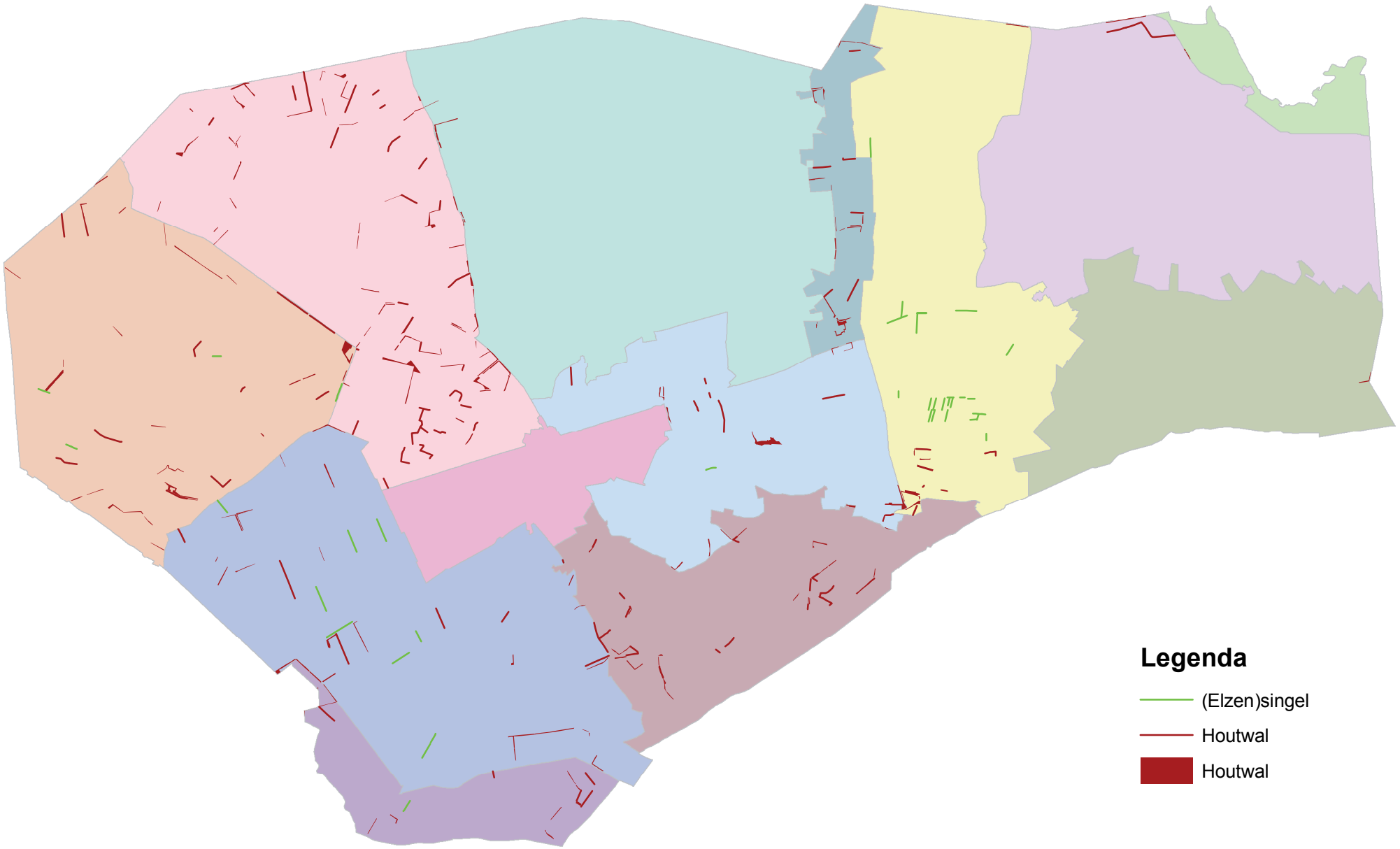

Houtwallen en singels

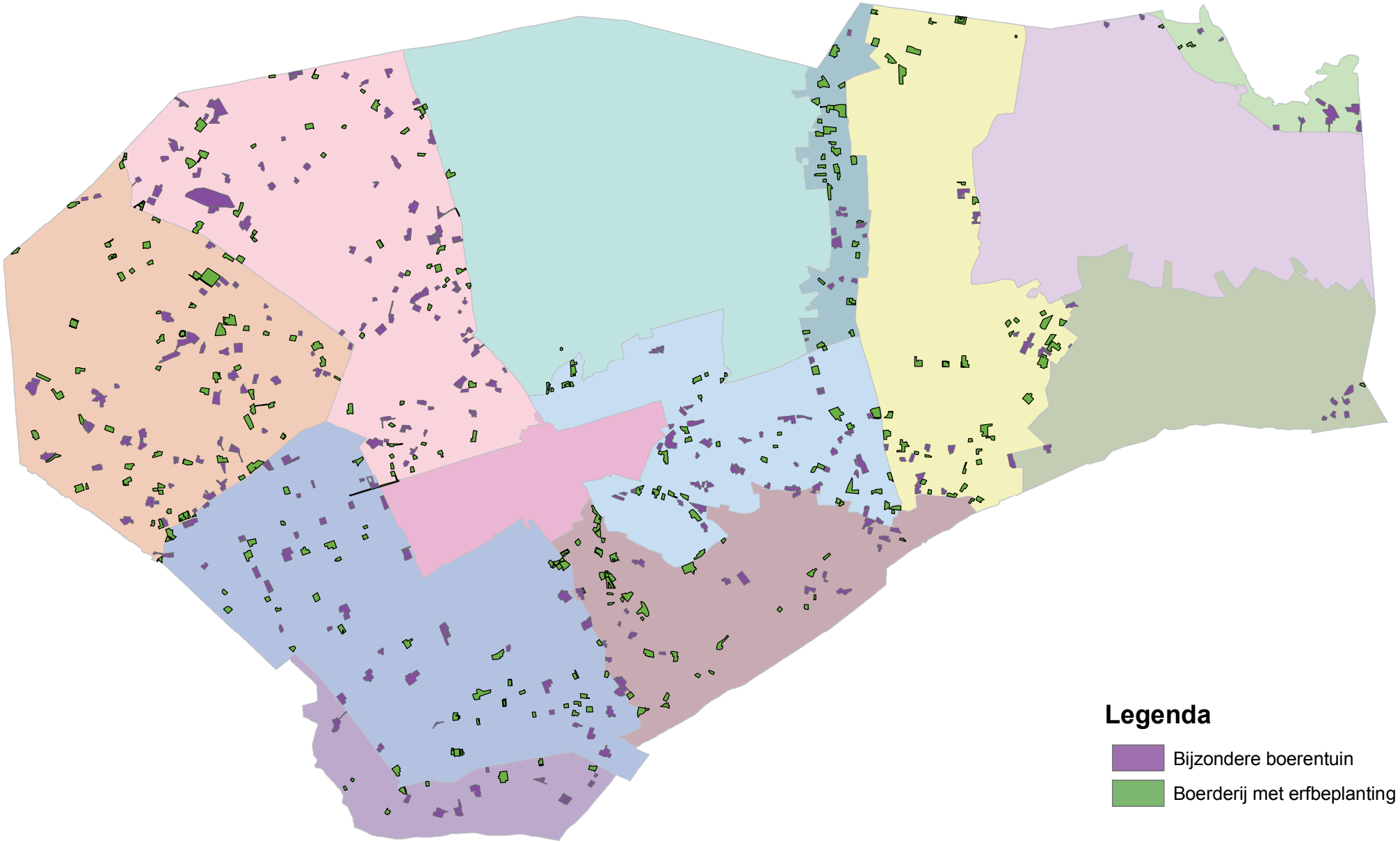

Boerderijen met erfbeplanting en/of bijzondere boeren tuin

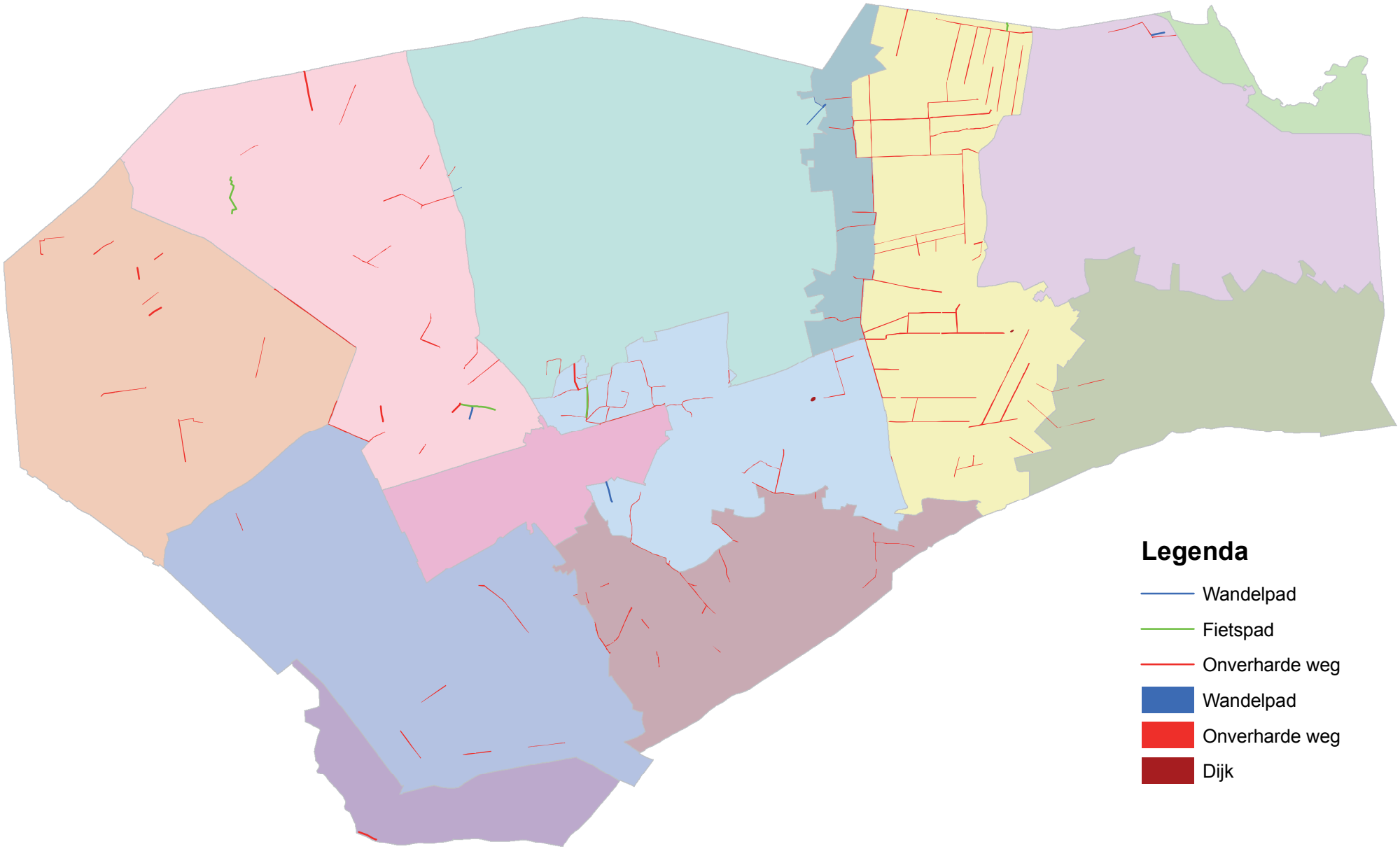

Bijzondere wegen en paden

Bronnen

- Stichting Wetenschappelijke Atlas van Nederland, delen Geologie en Bodem (deel 13 en 14), Staatsuitgeverij, 's Gravenhage, 1986.
- Wikipedia, internet, ter aanvulling.
- De Hottinger-atlas van Noord- en Oost-Nederland, H.J. Versfelt, Groningen 2003.
- Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000, deel Oost-Nederland, 1830-1855, Groningen, 1990.
- Grote Historische topografische Atlas ±1905, Overijssel, 1:25.000, Tilburg 2005.
- Grote Provincie Atlas – Overijssel, 1:25.000, Groningen, Tweede editie 1997.
- Toelichting op reconstructieplan Salland-Twente – Provincie Overijssel, Zwolle, 2004.
- Waterdocument Rijssen-Holten en Hellendoorn, C. de Graaf et.al., Groningen, 2004.
- De bodem van Nederland, Dr. Ir. F. W. G. Pijls, Stiboka, Wageningen, 1965.
- Bodemkaart van Nederland Blad 27 Oost, Stiboka, Wageningen, 1967.
- Bodemkaart van Nederland Blad 28 West, Stiboka, Wageningen, 1983.
- Streekplan Overijssel 2000 + en partiële herzieningen.
- Rapporten Cultuurhistorie en Reconstructie – Cultuurhistorische Kenschetsen voor de Deelgebieden, Het Oversticht, Zwolle 2002.
- Een catalogus van boerderijen – het Oversticht, 2006.
- Inventarisatie karakteristieke panden Rijssen-Holten, Het Oversticht, 2005.
- Beleidskader Groene en Blauwe diensten, Provincie Overijssel, 2006.
- Beheervisie Gemeentebossen Rijssen-Holten
- Landinrichtingsplan Rijssen, DLG, 2000.
- Levend paars, Nationaal Park de Sallandse Heuvelrug, 2004.
- Natuurgebiedsplan Salland, Provincie Overijssel, 2003.
- Natuurgebiedsplan Zuid-Twente, Provincie Overijssel, 2005.
- Reconstrucieplan Salland-Twente, Provincie Overijssel, 2004.
- Recreatienota, Arcadis, 2006.
- www.destentor.nl
- www.kasteel.nl
- www.landschapoverijssel.nl
- www.prv-overijssel.nl
- www.overijssel.nl

BRO heeft vestigingen in Boxtel | Tegelen | Amsterdam | Genk
www.bro.nl